

Megjelenik

minden vasárnap.

Szerkesztője s kiadó szálás:

b.-farkasutca 16. sz. hova
a lap szellemi s anyagi
ügyeit illető minden küldö-
mények czimzendők.

Kéziratok nem adnak vissza.

ERDÉLYI

PROTESTANS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ES ISKOLAI HETILAP.

Hirdetési díjak:

Kétszer hasábozott garmond
sor vagy annak tere 5 kr.
Bélyegdíj minden beigtatás
után 30 kr.Nagyobb és többször megje-
lenő hirdetéseknek külön ked-
vezményt nyújt a kiadóhivatal

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félévre 3
frt., övnyegyedre 1 frt 50 kr

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ TULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: Id. gr. Bethlen János. L—t. — Az állami főfelügyelet kérdéséhez II. — Molnár Aladár javaslatának indokolá-
sa. (Folyt.) — Az ált. ig. tanács n. gyűléséből. r. t. — VIDÉKI ELET: Válasz a feleletre. Sándor Jánosnak. (Folyt) — A gy.-fehértvári egy-
házmegyéből. Válasz a feleletre. Szilágyi Farkas urnak. — Egyházi lapok szemléje. — Ir. dalmi szemle. — Tárca: Egyháztörténelmi em-
lékek. Közli: Konez József. I. — különfélek. — Körözvények.

Id. gr. BETHLEN JÁNOS

szül. 1811 okt. 18. †1879 szept. 2.

(L—t.) Sejtelmes borongással jegyezzük a keresztet a név elé, melynek hordozója egy volt ama kevesek közül, a kik szívök első öntudatos dobbanásán kezdve, a legutolsó elalált pihegésig tántoríthatatlan hűséggel álltak meg a zászló alatt, melyet önként választának, rettenthetlen bátorsággal védettek s melyet szent jelvényként tisztelének a küzdelem minden percében, akár győzelem, akár vereség kísérte legyen lobogását.

A legutóbbi évek már ellankaszták a nemes viadort s csak a halni nem tudó, nem akaró szellem ismerői szemlélheték azt a lángolást, mely e szívet dobogtatá. De a kik látták a bátor harczost, a mint kora fiatal évein kezdve, jó és rossz időkben egyaránt, akkor is, midőn dicsőség,— de akkor is, a midőn szegény és megaláztatás kísérte a lelkiismereti szabadság jogaiért folytatott nemes küzdelmet: azok tanuságot tehetnek arról, hogy a „kedvezés és félelem, rokon- vagy ellenszenv nélkül“ való szolgálattételre letett protestans egyházzszolgálati esküt hivebben soha senki meg nem tartotta, mint a mi elköltözött Bethlen Jánosunk.

És nevezetes az a tanulság, melyet nem csak mi felekezettársai, hanem a nemzet minden fia merithet az életből — legkivált ma, a felekezeti önállóság kérdésessé tételének napjaiban.

Mi, kik a czimekre, mint olyanokra, oly kevés nyomatékokat vagyunk hajlandók fektetni, jelentőség-teljes tartalmat olvasunk ki a gyászjelentésben a név után jegyzett czimekből, melyeknek során egymásba fonódva olvassuk az országgyűlési képviselőség, meg a különböző egyházi hatóságok főgondnoki és az egyházkerületi igazgató tanácsnak tagsági czimeit.

Bethlen János élete valóban tükröze vala annak az összeköttetésnek, melyben a nemzeti alkotmányos jogokhoz való ragaszkodás és a protestans felekezetek alapelveihez való hűség állanak.

A nemzet alkotmányos küzdelmei s a felekezet önállósági törekvései legnagyobb részt ugyanazokat a harczosokat láták zászlóik alatt s a hol e kettős küzdelem legjobbainak nevei említették: a Bethlen János neve sem hiányzott.

E koporsó mellett nemcsak nekünk, hanem minden igaz magyarnak eszébe juthat, hogy mily kapcsolat él a magyar szabadság és a protestantismus önállósága között.

S a mily törhetetlen szilárdság jellemzi ez életet a politikai és lelkiismereti szabadság hű védelmében — ép oly gyöngéd szelidség uralkodik nemes szívének minden dobbanásában. Jól mondá a megboldogultnak legidősb fia, a részvétnyilvánításra testületileg megjelent állandó igazgató tanács szónokának, hogy „a család nemcsak a haza, az egyház hű fiát veszíté benne, hanem a szerető édes atyát is, ki az édes atya gondjával minden szavában a humanitás, a haza és egyház iránti áldozatkészség lelkét csepegtető gyermekei szívébe.“

De ő már elköltözött azok után, kik előtte s vele vívták a nemes harczot. Mi, kik még itt maradánk, merítsünk lelkesedést abból a példából, melyet ők adtak nekünk s melyek munkásai már csak oly csekély számban élnek még közöttünk.

Áldás a valóban nemes emlékének!

Az állami főfelügyelet kérdéséhez.

II.

A mi lárma, mondbatnám „vak lárma“ eddig a főfelügyelet kérdésében hallatszott, az csaknem egészen a Pontozatok világra jövetelének s nyilvánosságra jutásának a formája ellen irányult s a mint első cikkemben úgy hiszem eléggé kimutattam, tulajdonképpen félreértésen alapult. Elég sajnós, hogy általa a kérdés már előre annyira elkeserített, hogy a dolog lényegéhez való higgadt és szenvedélytelen hozzászólást legalább is nagyon megnehezít. Annál nagyobb elismerés illeti azokat, kik a Pontozatok tárgyi oldalához szólva, nagyobb részint a kellő nyugalommal s tárgyiassággal szóltak és fejtették ki nézeteiket. Így mindenekelőtt a tisztánbeli ref. egyházkerület bizottsága, melynek munkálatait magáévá tette aztán a kerület is. Így a budapesti, debreczeni, kolozsvári prot. egyházi lapokban felszólalók nagyobb része is. E higgadt s tárgyilagos hozzászólások nekem is nagy mértékben könnyebbitik nézeteim előadását.

A tárgyi ellenvetések legnevezetesebbike, mert a kérdés egészét öleli fel, az, hogy ha már a főfelügyelet iránt törvény kell, az ne legyen formális, hanem materialis törvény, vagyis ne a felügyelet köre és módja szabassék csak meg, hanem az iskola egész kül- és belélete szabályoztassék, s meghatározatván mit követel az állam, bizonyos kategóriájú minden iskolától, önkényt folyjon abból a felügyelet abban határozódása, megfelelnek-e nem állami iskolák e követelményeknek?

Nem lehet eltrágnálni e kívánságtól, hogy az logikailag helyes. Az 1790—1. XXVI. is kiállításba helyezte az ordo studiorum törvény által leendő szabályozását. Ujabb törvényhozásunk, bár a közép- és felső oktatásra nézve az ígéretet még nem váltotta be, ugyanezt az utat követte az elemi iskola tárgyában, meghozván az 1868. XXXVIII. materialis törvényt s annak formális intézkedéseit az 1876. XXVIII-ban kiegészítvén. Hasonló törvényt a felső- és a középoktatásra nézve is rég várunk. Már báró Eötvös megkísérelte s a mostani közoktatási miniszter szintén. Beterjesztett törvényjavaslataikat azonban a protestáns közvélemény csak épen olyanforma hozsánnával fogadta, mint mostanában a Pontozatokat. Az országgyűlés pedig mindjárt tárgyalásuk kezdetén fennakadt. Ugy látszik, a kérdésnek oly nehézségei vannak, melyek „megoldásához“, miut a gordiusi csomóéhoz, Nagy Sándor kellene.

Midőn most a Pontozatok s általában a csupán formális felügyeleti törvény ellenében a materialis törvény meghozatala sürgettetik, egy kevés maliciával azt mondhatná valaki, hogy ez csak azért törté-

nik, hogy az egész kérdés elodáztassék. Mikor itt volt a materialis törvényjavaslat, senkinek sem kellett; mikor formális törvény czéloztatik, a materialist sürgetik, mint a gyermek, ha kenyeret adnak neki, almát kér, s ha almát kínálnak, sir, miért nem adnak kenyeret. Nem mondom, hogy így van, csakhogy egy kevés maliciával ezt lehetne mondani.

De azt már mondom, hogy sem általában a felső- és középoktatás, sem különösen a protestáns iskolák érdekében nem tartom eszélyesnek a materialis törvény sürgetését s nem tartanám czélszerűnek annak meghozását. Nem hunyok pedig szemet ez eljárás előnye előtt sem; csakhogy lehetetlennek tartok ~~ma~~ egy jó közép- és felsőiskolai törvényt, különösen középiskolait, a mi pedig épen nekünk protestánsoknak égetőbbben szükséges és fontosabb volna, ha lehető volna általában. Ismétlem nem tartom lehetőek, jól legalább. Indokaimat, melyek miatt azt ma még lehetetlennek tartom, bővebb kifejtés helyett csak röviden jelzem.

A középiskolák coordinatioja ma lehetetlen, mert az e körüli eszmék nemcsak tisztázva nincsenek, de sőt nagyobb az eszmezavar e téren, mint ezelőtt bármikor. A gymnasium a kor realis irányának nyomása alatt egészen átalakult. A humán irány s tisztán formális képzés mellé fölvette a reál irányt is s ma már a görög nyelvet majdnem ki akarja küszöbölni magából; legalább ha suffrage universelre bocsátanók, a görög nyelv csufosan megbuknók a modern irányu gymnasiumban. Ugyanez az irány a gymnasium mellett még egy egészen más, egészen új középtanodát, a reáliskolát hozta létre. Ezzel meg még úgy sem vagyunk tisztában, mint a gymnasiummal. Tíz év előtt mohó felállítottuk, ma szinte szabadulni akarnánk tőle. Természetével ellenkezőleg, sokan a latin nyelv tanítását sürgetik benne, vagyis gymnasiummá átalakítását. Némelyek csak egy középtanodát kívánnak: a gymnasiumot, görög és latin nyelvvel, de a mellett a kor igényelte reáliakkal; mások gymnasiumot, de kötfőlé, egyet görög és latin, a másikat csak latin nyelvvel. Van, a ki a felső oktatásra előkészítő tudós iskolának elégnek tartja a gymnasiumot és pedig a régit, mondván, hogy az általános műveltség igényeinek a polgári iskola, mely szintén új alkotás, tökéletesen megfelel. Hogy a zavar még nagyobb legyen, közelebről még egy harmadik, vagy már negyedik alakja a középiskolának, az ipari középiskola is fölmerült a láthatáron s rémitgeti azokat, kik az örökös experimentálás helyett már valamiben, akármiben, megállapodni szeretnének.

S mind e kérdések nemcsak nálunk hanem az egész művelt világon is eldöntetlenek, forrásban vannak s épen ezért Európa egy nagyobb államában

sincs teljes anyagi törvény által szabályozva a köznevelés ügye.

Nálunk az elvi nehézséghez más specialis magyar nehézségek is járulnak, növelni az eszme zavart. Iskoláinkat nem lehet egyszerűen így osztályozni: államiak és nem államiak, a mi felettőbb megkönnyítene a dolgot. A közvetlen állami igazgatás alatti iskolák sem mind államiak (ott vannak a kir. kath. gymnasiumok) s a nem állami igazgatás alattiak sem mind autonomok (ott vannak a barát- és apáciskolák). Ha az igazságnak meg akarunk felelni, csak annyit mondhatunk: némely iskolák az állam közvetlen rendezése alatt állanak, némelyek nem, ez utóbbiakban az államot főfelügyelet illeti. A mennyiben autonomok, mint a protestansoké s görög keletieké: magok szabják meg a studiorum ordot, s a felügyelet csak arra terjed ki, megtartják-e, mit maguk szabtak meg; a mennyiben nem autonomok, mint a szerzetes-, a patronatusi-, a községi középiskolák, az állami hasonrangú intézetek tanrendjét kell követniök.

Nekünk protestansoknak mindez okokon kívül még egygyel több — s a legfontosabb — tanácsolja, hogy ne sürgessük az anyagi törvény létrejöttét. Készületlenül találna s középtanodáink nagyobb száma nem felelhetvén meg követelményeinek, áldozatul esnek, mielőtt középiskolai ügyünket magunk rendezhetnők úgy, hogy erőnk összesítésével vagy arányos beosztásával erősb állást nyerjünk az — egy ideig még késhető, de mindenestre bekövetkezendő — törvénnyel szemben.

Ime a főbb érvek, melyekkel megfelelni vélek ama — szinlelt vagy őszinte — ellenvetésre: miért csak a főfelügyeletet szabályozó formális-, s miért nem az összes középiskolai ügyet rendező materialis törvény czéloztatik. Én azt most jól megcsinálni lehetetlennek, épen azért sürgetni is czélszerűtlennek, ránk protestansokra nézve pedig épen veszélyesnek tartom.

Ellenben, legyen bármily heterodox nézet, nem habozom kimondani, hogy a felügyelet rendezését, a mily elődázhatatlan követelménynek ismerem el az állam részéről, ép oly hasznosnak tartom, ha létrejő, feltéve, hogy kellő korlátai közt tartatik, magunkra protestansokra nézve.

Tagadhatatlan, hogy iskoláink jó hírneve, melyben hajdan s még nem oly nagyon régen is, a katolikus és egyéb iskolák fölött oly méltán tündökölték, tíz-tizenkét év óta nagyen alászállott. Egyes, hajdan jóhírű iskoláink, különösen igen rossz hírbe jöttek. S míg azelőtt a protestans iskolából ki-, vagy egyetemre lépő ifju már előre a legkedvezőbb véleménnyel találkozott, ma kételkedő fejesvállalással fogadtatik s magának kell utólag bebizo-

nyítani, hogy iskoláink még sem oly rosszak, mint híreik.

E sajnos ténynek, mert ne hunyjunk szemet előtte, ez tény — egyik oka kétségkívül az is, hogy szegénységünknel fogva, iskoláink legnagyobb része, sem a tanerők számában, sem felszerelésben nem versenyezhet az állami és a tanulmányi alaptól fentartott u. n. kir. katolikus iskolákkal. De végre is, lélek lévén, a mi meglevenit, ez magában nem volna elég ok a közvélemény előtti sülyedésünkre. A protestans szellem sok hiányt ki-pótolhatna, s kevesebb, de kitünő tanárral, ha az iskola belélete virágzóbb, mint küldisze s gazdagsága, versenyezhetnénk az állami s egyéb iskolákkal. Hanem —

Folytassam-e? Mossam-e szennyesteket a kapu előtt, a hol a szomszéd is megláthatja? Arczom ég; s még sem szabad hallgatnom. Kell, hogy egyszer ki legyen mondva a szó, bármennyire fáj és sért is. Fáj annak, a ki kimondja; sérti, a kire szól. De igaz.

Iskoláink hajdani jó híreikben való megfogytatkozásának főoka, mert elharapóznak bennök a visszaélések. A kor átkozott kóros szellemében van-e, mely pénzért isteneit is eladja? Az egyénekben-e, kik közt ragály módjára terjed a rossz példa? A szükség hajtó erejében-e, hogy rosszul fizetett tanáraink mellékkéresetre kényszerülnek? A rendszerben-e, mely a visszaéléseknek inkább kedvez? Vagy végre a rossz hír, kajánság, irigység szertelenül nagyítja a valót? Bármiben legyen az ok, tény, hogy iskoláink nagy részéről s épen a nagyobbakról, az egykor kollegiumi rangokról, a hol ma teljes gymnasium van s érettségi vizsgálatok tartatnak: az a közhit, hogy a tanárok correpetíciókkal hallatlan összegeket szereznek, magán- és javító-vizsgálatokkal szegényletetésért üznek és pedig nemcsak saját, hanem kath. iskolák elszalajtott növendékei közt is, s végre érettségi vizsgáinkon a meg nem bukás biztosításának szabott ára van. Hogy a ki rosszul tanult és semmit sem tud, csak X-re, Y-ra kell mennie, ott keresztül megy, ha czimeres ökor is.

Legyen, hogy ez egyszer szél nélkül zörög a haraszt, hogy mindez alaptalan ráfogás, rút rágalom. De iskoláink rossz híre megvan s attól szabadulnunk, tisztálkodnunk kell minden áron.

Fordítsuk szemünket egy másik, ép oly sajnos tényre. Ismételve fordultak elő esetek, hogy iskolai vagyonaink, alapítványaink, az autonom kezelés alatt veszendőbe mentek, vagy legalább érzékeny károsodásokat szenvedtek. Nem is említve a debreczeni főiskolának még e század elején történt nagymérvű károsodását a nagyságos és méltóságos urak révén; köztudomásu, a mi a nagyenyedi főiskola vagyonával közelebről történt s még tisztázva nincs és rejtegettetik, mint a parázs a szalmában, holott nagy

füstje elárulja; köztudomásu a s.-pataki eset, a hol a kezelő tanár sikkasztás miatt börtönben ül, de az elveszett ezrek nem térültek meg; hallatszik, hogy egy — négy egyházkerületet illető ösztöndíj-alapunk, a Szondy-Kenessey-féle szintén veszendőben van. Ezek a dolgok leplezve, szegyenkezve említettnek s zárt ajtóknál tárgyaltnak gyüle-eiukén és bizottságainkban, kiszivárognak a lapok útján a közönség közé s s homályt vetnek önkormányzatunkra, mely közvagyonát nem képes megőrizni és felelősséggel terhelnek mindnyájunkat a jövődő nemzedékek előtt, kiknek nem birtuk csonkítatlan átadni az ősök hagyományát. De minderről a kormány, a koronás királynak — az 1870—71. XXIII. t. cz. szerint az alapítványok főörékek és pártfogójának — a közege, hivatalosan legalább, nem tud semmit!

Valami rothadt van Dániában, uraim. S autonómiauk egy (nem tőlem származó) régi hasálat szerint, téltékenyen őrzi ugyan a kérdéseket, hogy valahogy be ne törjön, sőt be se nézzen valaki a telkünkre, de ha ott szemétdomb és burján uralkodik — azzal már nem törődik.

Isten montsen még ily jelenségek után is; azt mondhatom, hogy gyámságra van szükségünk. De szükségünk van arra a tudatra, hogy dolgunkba más is belenéz és pedig jogosan, illetékesen. Hisz a nyilvánosság elől ugy sem rejtőzhetünk el; a struczmadár is hiába áltatja magát azzal, hogy fejét a homokba dugván, ha ő sem lát semmit, őt sem látja senki. De kell nekünk, hogy a nyilvánosság laza és formailag illetéktelen ellenőrzésén kívül felülről is ellenőriztessünk.

A panszláv iskoláktól, az erdélyi szászok államalkotmány- és magyar-ellenes üzelmeiről nem is szölok. Nem akarok ebből faragni fegyvert s érvet magunk ellen. Elég nekünk a magunk szenyese is.

Részemr l megvagyok győződve, hogy az ország közvéleménye, sőt önfelóink előtt is, iskoláink iránt a régi bizalom csak akkor ébred ismét föl, ha az állami — jogos és törvényes — főfelügyelet biztosítékot fog nyújtani az iránt, hogy iskoláink sem bel- sem külétében nem történik, mert nem történhetik észrevétlenül és megtorlatlanul, semmi szabályellenes, nincs és nem lehet helye sem mi visszaélésnek.

Ezért van, hogy protestans létomre, — nem ajkomon, hanem szivemen hordván protestans iskoláink jó hírnevét, azt a régít! — épen ennek érdekében óhajtom, hogy az állami főfelügyelet kilépjén abból az üres, chablonszerű formálisból, melyben eddig volt; váljék tényező elemévé, szükség esetén hatályos correctiojává iskolai életünk már-már aggasztó tepegségének és segítsen nekünk magunknak, regenerálni magunkat.

Most veszem észre, hogy még egy harmadik

czikkre van szükségem, hogy elmondhassam nézeteimet a Pontozatok némely részleteiről.

Molnár Aladár javaslatának indokolása.

(Folytatás.)

A tervezet kidolgozásánál az elsorolt irányadó, s majdnem ellenségeknek látszó szempontoknak (különösen a 3, 4, 5 és 6 pontban foglaltaknak) az által van eleget téve, hogy az öt egyházkerületre kötelező szabályzatban:

1-ör kijelöltem a köznevelés és oktatás egyes fokozatainak vagy köreinek elvi célját és feladatát (p. o. 38, 46, 122, 157, 185 §-ben.)

2-ör felvettem a tanintézetek állítására, fentartására, berendezésére és felszerelésére, ugyszintén a tanító személyzet képesítettségére, állására és díjazására egyetemesen szükséges főbb intézkedéseket, megállapítottam főbb vonásaiban az egyes tanfolyamoknak, tanintézeteknek és a közoktatás adminisztrációjának szervezetét, és az iskolákra szükséges egyházi felügyeletet; de

3-ör a kijelölt elvi céloknek, és a szervezet főalvonalainak keretében az egyházkerületek és az iskolafentartó testületek maguk adminisztrálják tanintézeteiket, az egyházkerületek állapítják meg a részletes rendtartási és fegyelmi szabályokat, valamint az időről-időre kiadandó tanterveket.

Javaslatba hoztam pedig mindezt (különösen a tanterveknek is az egyházkerületek által megállapíttatását), nemcsak az egyházkerületek önkormányzata iránti figyelemből, hanem a közoktatásnak több oldalról szabadon fejlődhetése érdekében is. — Semmi sincs tőlem távolabb mint az a gondolat, hogy a köznevelés és közoktatás akár az egész hazában, akár bár csak saját egyházunkban uniformirozottság. Mert történnék bár az egyformásítás egészen saját eszmém szerint, és az általam legdökéletesobbnek contemplált alakban, azt mégis károsnak tartanám a nemzet értelmiségének több oldalon szabadon fejlődhetése érdekében, és különösen azért, mert felette megnehezítené a kiválóbb egyéni erők önálló törekvéseit, eszméik érvényesítését, és a haladás érdekében üdvös kísérleteit.

Ezeknél fogva (és ez képezi a részletes dispositióknál az elvi alapot,) az 5 egyházkerületre kötelező szabályzatban csak azon részletes intézkedések foglaltatnak, melyek meggyőződésem szerint, okvellenül szükségesek arra, hogy ifjainknak hivatásuk által igényelt alapos kiképzést se érdekében, tanintézeteinknek és azokban az oktatásnak egy bizonyos színvonalra emelkedése biztosítsassék. De ezen színvonalon azután, vagy az annál magasabbra törekvésre, szabad tevékenységet hagyjunk ugy az egyes egyházkerületeknek, mint általában az iskola fentartóknak, és ne féljünk tőle ha tanintézeteinknél a szellemi életben bizonyos mértékig többletesség fejlődik is ki.

Kétségtől nagy értéke van egy jó tantervnek, és

általában a tanítandó ismeretek és az oktatás kezelése didacticailag czélszerűen megállapított rendjének.

Azonban a tapasztalás bizonyítja, hogy különféle, sőt hiányos vagy kevésbé czélszerű tantervek mellett is lehet a nevelésnek és tanításnak nagy eredményeit elérni ott, ahol egyéb szükséges tényezők megvannak, (különösen a jól képzett, buzgó és már helyzetüknél fogva is hivatásuknak élni képes tanerők.)

Ellenben,

a hol lehet bár minő képzettségű egyénekből összeszedett, alig 3—4 kizárólag a tanintézetben alkalmazott tanárral 5—6 osztályu középiskolát, — vagy nagyobb részt óráddal — jogakadémiát tartani;

a hol, ha a tanárok számszerint elegendő vannak is, de a megélhetés érdekéből kénytelenek erejüknek és idejüknek nagyobb részét másutt tanításra vagy egyéb munkára fordítani, elannyira, hogy a munkával túlterheltség miatt néhány év alatt tönkre teszik magukat, vagy pedig az iskolájukban tanítást teljesítik taliter-qualiter, azon conditioik miatt, melyeket havonként felmondhatnak nekik;

a hol éppen a kiválóbb tanerők a maguk és családjuk existenciájának biztosítása érdekéből, mihelyt alkalom nyílik, kényszerítve vannak menekülni más még oly állomásokra is, hol gyakran szakképzettségüket nem is érvényesíthetik;

a hol a középiskola alsóbb osztályaiban is egy tanár 60, 80, 100, 120 gyermeknek előad, mint az egyetemi ifjaknak, (mert ennyit tanítani lehetetlen) és alig jut hozzá, hogy az osztályzat megadhatásáért 11—12 éves hallgatóit mindegyik tantárgyból fél év alatt egyszer, legfőlebb kétszer megszólítsa; (valósággal mint az egyetemen colloquálnak;*)

a hol az iskolák úgy vannak felszerelve, hogy a középiskolai tanfolyamot elvégzett tanuló, p. o. a természetrajzban azon állatokat, melyekről tanult, még képen sem látta, s az egész ásványtant elrecitálja, a nélkül, hogy egy ásványt adtak volna a kezébe;

a hol a középiskolákban is a tanításra való felsőbb szakszerű felügyelet teljesen hiányzik:

ott a legtökéletesebb tantervet és rendszert állapítsák bár meg, az gyakorlati eredmény nélkül való írott malaszt maradand.

Pedig ezek és effélék a mi reformált iskoláinknak legfőbb bajai, melyek egyéb hiányosságaiknak is forrásaiul szolgálnak. — Csak az leendő gyakorlati reform, mely ezeket a bajokat orvosolja. Ez főczélja javaslatomnak is.

Valljuk meg őszintén, hogy különösen középtanodáink és főiskoláink legnagyobb része nem felel meg és jelen helyzetében nem is felelhet meg a jelenkor-művelődési szükségcinek.

Az idők nagyon megváltoztak, nemcsak az európai

*) Ha így folytatjuk, nemsokára nálunk nem is lesz tanító, hanem csupán tanár. És ez nem csupán czím vágy. Hiszen már az elemi iskolában is nem tanítanak, hanem „előadásokat tartanak“. Innenonnan az elemi tanár ur az A B C-t is úgy adja elő, mint az egyetemi tanár a jogbölcészeteit.

culturának, a tudományoknak és magának az oktatásnak nagy haladása miatt, hanem egyéb tekintetekben is.

A népiskolánál még csak mondható, hogy a rossz iskola s a legesekélyebb mérvű tanítás is jobb a semminél. De már például gymnasiumnál és főiskolánál határozottan az ellenkező áll. Itt a felületes, hézagos, korlátolt tanulás szerzése, mind az egyénre, mind a nemzeti társadalomra, mind az egyházra károsabb a teljesen tanulatlanul maradásnál; mert csak a fokozottabb igényű, mindenre vágó, minden hivatalra és pályára vállalkozó, de semmihez kellő képzettséggel s alapos műveltséggel nem bíró proletáriatusokat szaporítja. És több hazai tanintézet mellett a mi reformált iskoláinknak nagyobb része is ennek az elemnek lesz valószínűs tenyészháza, ha köznevelésünket és tanintézeteinket minél előbb a szükséges mérvben nem reformáljuk.

Középiskoláinkban különösen helyben vagy akár közel vidéken lakó urak, fölmivos gazdáink, könnyen taníthatják gyermekeiket. Ezek apák életfoglalkozását és egyszerűbb életmódját elhagyják, költségesebb életű, nálunk ugynevezett „urak“ lesznek, de azon képzettség és műveltség nélkül, melylyel magukat az élet nagy harcában, más képzettséggel szemben felküzdehetnék; s a végeredmény, nagy részénél, az ősi vagyonnak is tönkremenetele. A protestans közönség vagyonosabb része már is ijesztő mérvben pusztul vagyoniilag is. Jól tudom, ennek több szomorú oka van, de ha szoroson nyomozzuk, kimutatható, hogy egyik jelentékeny oka a fennebb említettekben rejlik. A szerencsétlenül jártaknak nagy részénél nem külső balsors, hanem saját egyéniségük és életmódjuk idézte elő romlásukat, melyet viszont neveltetésüknek és kiképzetésüknek köszönhetnek.

Hajdan az állam intézetei is oly mértékben voltak r. kath. jellegűek, hogy a protestansok vagy föl sem vétettek beléjük, vagy azon veszélynek voltak kitéve, hogy a tanulástól hitük árán kellett megszerezniök. — Természetes tehát, hogy inkább bár szegényebb és néhol hiányosabb saját felekezeti tanintézeteikben kellett tanulniok, s már ennél fogva is kiválóan buzgólkodtak felekezeti tanintézeteinkért.

De ma akár az állam, akár valamely más felekezet tanintézeteibe a ref. tanulók is szabadon beléphetnek, és pedig hitük kockázatása nélkül.

(Vége következik.)

Az állandó igazgató tanács n. gyűléséből.

Kolozsvártt, 1879. augusztus 31-én.

Jelen voltak: főt. Nagy Péter püspök, mint elnök; gr. Bánffy Miklós, Incze Mihály, Gyarmathy Miklós, dr. Kolozsvári Sándor, dr. Jenő Victor, Vályi Pál, Parádi Kálmán, Deák József pénztárnok, Szabó Ádám számvető, Balogh György ügyvéd.

Ez ülésen kívül önköleg ellátott ügyek bejelentetvén, helyben hagyó tudomásul vétettek.

Helyettes titkár Parádi Kálmán előterjeszti a pénz-

tárnok jelentését, mely szerint némely adó alá nem tartozó alapok adó alá vettettek. Hivatkozással az 1868 évi XXIII. t. cz. 21 §-ára, felirat intéztetik a pénzügyminiszteriumhoz, miről a helybeli pénzügyigazgatóság is egyidejűleg értesítettik.

Az enyedi főtanoda előljárósága tett kérdésére értesítettik, hogy az agentálék a felelős magyar kormány felállítására, tehát azon idő óta is szedetnek, mióta agensek tartása nem látszik szükségesnek (1872 évi egyhk. közgyűlés jk. 98 sz.); továbbá, hogy némely enyedi jószágok hasznosbérbeadása ügyében kiküldött biztos dr. Kolozsvári Sándor ur nem 100, hanem 21 frtról szóló számlát nyújtott be kiküldetési költség czimén, melynek visszafordítására a főtanodai előljáróság felhivatik.

A n.-bacsoni egyházközség felekezeti iskolájának a felállítandó községi iskolában a tanítás megkezdésével leendő megszüntetése, valamint az ugynevezett „kapitányi“ belső telkének és épületeinek községi iskolai és kiseddóvódi használatra átadása megengedtetik.

A berkenyesi papi és tanítói kepe megváltása tőkésül a Marinovics Agapia nevében megajánlott 6000 frtnyi összeg elfogadtatik. Az ezen tőkének biztosítására felajánlandó hypothekának minősége és el- vagy el nem fogadhatósága felől véleményt adni a jogügyi bizottság felhivatik.

Az udvarhelyi egyházmegyei tanács ajánlása alapján siménfalvi pap a félfizetéssel nyugdíjaztatott.

Láng Károly missionarius jelentése folytán a pitesti egyházközség lelkészi állomásának betöltése egy évre elhalasztatik; a plojesti egyházi épületeken szükségessé vált javítások eszközzésére 250 frt utalványoztatik a missio alapjából.

A szilágy-somlyói egyházat illető tizedkárpótlás folyó kamata és a kamarai javadalomból kamat nélküli kölcsönként kiutaltatik 110 frt 22 kr.

Tanszerekkel láttattak el a következő egyházközségek:

a) a krajczáros alap kamataiból vásárolt tanszergyűteményekkel: Balázsfalva, Mihályfalva, Székely-Földvár, Sárpatok, az illető egyházmegyei tanárok ajánló fölterjesztése következtében;

b) a kultusminiszter urtól ajándékba kapott tanszerekből részesültek: a n.-enyedi egyházmegyében M.-N.-Csán, Csekelaka, Gombás, Lőrinczréve; a kolozs-kalotai egyházmegyében: Kajántó, Szucsák, a sz.-szolnoki egyházmegyében: Böösháza, Nagy-Món, Szilágyszeg; a széki egyházmegyében: Ördöngös-Füzes; a görgényi egyházmegyében Abafája, N.-Ercse, Toldalag, Túson, Unoka; a marosi egyházmegyében: Abód, N.-Adorján, Ny.-Andrásfalva, Bede, Cserefalva, Csejd, Csóka, Kendő, M.-Szt.-Anna, Ny.-Szt.-Anna; a küllői egyházmegyében: Ádamos, Almás, Boldogfalva, Csapó, Dányán, Kis-Kend, Sövényfalva, Szókefalva, N.-Teremi, M.-Döllő; az udvarhelyi egyházmegyében: Csekefalva, Sándorfalva, Sükö, Héjjasfalva; a sepsii egyházmegyében: Szotyor.

r. t.

VIDÉKI ÉLET.

Az erdővidéki egyházmegyéből.

Válasz a feleletre.

Sándor Jánosnak.

(Folytatás.)

Arra, hogy az egyházközségek $\frac{2}{3}$ részével nem lehetne-e létesíteni a „kölcsönös“ biztosítást: kissé későn veti fel S. J. paptársam a kérdést; mert a n.-enyedi ev. ref. egyházmegyének elfogadott s az egyházkerületi ft. közgyűlésre is elfogadás végett felajánlott „alapszabálytervezet“-e, sem *kalapja*, sem *kalapalja* nem tartalmaz offélét; már pedig badarság lett volna még egy — talán kisebb — fejet is keresni ama *nagy* mellett, mely ugy megtöltötte.

Igaz, hogy „nem igényel csalhatatlanságot“ S. J. paptársam. Tudom. Sem Rómában, sem Debreczenben; sem Kolozsvártt, sem Enyeden, sem papi és világi testületekben — még csak önmagukban sincs — bár egy pipa dohány ára. Ez a számlánk a legkétségbevonhatatlanabbul van kiegyenlítve.

Azzal, hogy a tűzmentes téren fekvő épületekért semmi díj ne fiztessék: korántsem adták fel önök álláspontjukat, de kénytelen vagyok jelezni a „teljes készséget“, melylyel azt a valódi nihilistát — a „kötelezőleg“ szót — Szibériába üzik azok homlokáról, jelezvén általa a javaslat e pontoni fogyatkozását — ha ugy tetszik: — téves alapját.

„Mi ugyan nem merjük kimondani, hogy egyházmegyénk területén avagy csak egy egyházi épület is tűzmentes téren áll.“

Baj biz az, de hát tetszik tudni, hogy az erdőlyi ev. ref. egyházközségnek, melynek számára a javaslat készítettett: *még több egyházmegyei is vannak* s mi tudjuk azt is, hogy ezekben vannak tűzmentes téren álló egyházi épületek.

Ez a számla is ki van egyenlítve és azt hiszem, nem „pazaroltam“ rá „haszontalanul“ az én *erőllenségemet*.

Hogy az iskolák és tanodák „belső felszerelvényei szaporítása“ és a meglevőknek, a huzamosabb használat miatt már használhatanná váltjai helyett újak szerzése; a tudományak folytonos haladása, az ezekhez való szemléltetési eszközöknek napról-napra — legalább évről-évre való — fejlődése mellett, szükséges ne volna? Én is válaszolom önöknek, saját szavaival: „*alig érdemes*“ — *több* — „*reflexiora*“.

„Valóban látszik, hogy tanulmányozta a kérdést, mint azon tudós tanárok (miért nem: „doctor“-ok?) a kik például más országok földrajzi viszonyai felől alapos tájékozottsággal bírnak, de nem tudják, hogy merre kell menni a szomszéd faluba.“

Ezen — *cum ira et studio* — tett észrevétel után meg is nevezi a „preceptor“ a „szomszéd falut“, mondván: „Ugyan kérem olvassa meg egyházkerületünknek, az „I. magyar általános biztosító társulat“-tal kötött szerződését.“

Olvastam kérem, s hogy erről is tudomása legyen önöknek, idézem rá saját szavait: „*Ámde akkor kitűnt volna,*

hogy mi is épen az ebben foglalt és pedig, a még inkább „kedvezményezett“ városi egyházakra kirótt díjtételeket ajánlottuk minden egyházaikra nézve. Ezt pedig nem volt szabad (?) kitüntetni, nehogy a mi a priori elvetendőnek itélt indítványunk (az ön a posteriori logikája szerint!) csak valamenynyire is kedvező színben tűnjék fel.“

Válaszom előbbi részében már érintettem, hogy „szándékosan és öntudatosan“ kerültem az „alapszabálytervezet“nek, egyházkerületünk — ma még életben levő — törvényes intézkedésével való összemérését, nem félelem, de a törvények iránti tiszteletből, nem akarván dehonostálni igazgató tanácsunkat, a kívánalmaknak nem épen megfelelő „kedvezmények“ alapján kötött szerződés miatt; még kevésbbé a főt. egyházkerületi közgyűlést, mely azt „kegyelmesen“ elfogadta s csak „5°/o borraivaló“ mellett is — végrehajtatni rendelte az espereseknek. Ezen kedvező alkalmat ön felhasználta s ön a dicsőség érte, a mit én öntől, még „a posteriori“ sem irigylek. Végül, „tudós“ reflexiójára csak az a válaszom van, miszerint: tudom, hogy Miriszló Kolozsvár és Nagy-Ényed között fekszik, s hogy Miriszló falu minden pontja melyikhez esik közelebb, melyiktől távolabb? Ezen tudományom kijelentésére provocálva levén, még csak annak félelem nélküli kijelentésével tartozom: hogy ezen tudományomat sem az „I. magy. ált. tűzkárbiztosító intézet, sem a b. e. „Victoria“ „akadémiáján“ nem, hanem épen: *N.-Ényeden tanultam*“, két egész évet fordítván rá — s mellékesen talán arra is — *hogyan önnel szeretve tisztelő papjáról lehessek*, miután azonban ön ezt rólam „a priori“ nem tette föl: kérem „a posteriori“ tudomásul venni!

«Miközben a múlt év elején, itt nálunk, az I. magy. biztosító társulattal kötött szerződés tárgyalás alá vétetett s ugyanakkor a kölcsönös biztosítás iránti indítvány benyújtott: akkor — úgy mond S. J. paptársam — még élő n. t. Basa M. esperesünk (és egyházkerületünk közügyigazgatója is!) úgy nyilatkozott, hogy ő 5°/o borraivalóért egy idegen részvény-társaság pénzhajbásza nem lesz, de az indítvány értelmében ránéző teendőket örömet elvállalná.“

S. J. paptársamnak, — fájdalom! — már csak néhai n. t. Basa M. „esperesünk“-ről, e nem épen a *legkegyelesebben* tett megemlékezése előtt nem indok, az enyedi operatum csálhatatlanságára; sőt hajlandó vagyok, az általam elfoglalt álláspont javára használni föl, mert a boldogult, nemcsak mint egyhm. esperes, mint abban az egyh. megyében pap, de mint népes egyházkerületünk közügyeinek igazgatója (gen. director) úgy is szólott. Szólott a boldogult patriarcha lelkéből azaz *öt* sirjájig kísért köteleltség-érzet, mely „ama nemes harc“ megharcozása után is el nem vezett s melyet miközben a koporsó felett állva, önök közvetlen testi, mi távolabbiak, közvetve, lelki szemeinkkel bevégezveláttunk: önökkel együtt így kiáltottunk föl: „*üres maradt a te helyed közöttünk*!“ Az önök javaslata „*örömet*“ elviselhetőnek tolmácsolja a tervezetben jelzett terheket — egy és ugyanazon személyben — egy, a boldogulthoz hasonló *életkoru pap*, egyházmegyei esperes és egyházkerü-

leti *közügyigazgatóval* szemben. Igaz, hogy nem 5 %, hanem 10 % „borraivaló“ mellett.

Ez a különbség a mi (erdővidéki egyhm.) és az önök (nagy-enyedi egyhm.) álláspontja között; ez az oka, hogy „erdővidéki ey. ref. egyh. megyénk a n.-enyedi ey. ref. egyházmegyével épen ellenkező álláspontot foglalt el“ a szónyegen levő kérdésben és pedig a nélkül, hogy az ön *kegyeletes* megemlékezését „a priori“ ismertük volna. És azt se higgye, hogy mi a főt. egybk. közgyűlésnek múlt évi e tárgyban hozott intézkedésébe az „5 % borraivalóért“ nyugodtunk bele, s lették esperesünk az „I. magy. ált. biztosító intézetnek“ „*pénzhajbászai*“; hanem azért is, mert a „Victoria“ csödmondása után, melynek nyilvánosságra jutása, épen az aratás idejére esett: örvendettünk, hogy a jelzett „kedvezmények“ mellett is, lehetett intézkedni s utasítani az egyházakat az ottani biztosításra, mely a „Victoria“ kötelezettségeinek egy részét lebonyolítandó, magára vállalta.

(Vége következik.)

A gy.-fehérvári egyházmegyéből.

Válasz a feleletre.

T. Szilágyi Farkas urnak.

M.-Igen, aug. 31. 1879.

Magna est virtus, si non laedas a quo laesus es. A győzelmek legdicsőbbike a megbocsátás. Az ártatlanság utóvégre is diadalmasodik, csak hogy keblünkben legyünk nyugodtak, rossz embereink ócsárlásai nem egykönnyen fognak rajtunk.

Sok kellemetlenség, baj, nyomor sujtott; családi életem ege felett, miből — fájó részvétellel érintem — t. Szilágyi Farkas urnak is kijutott a keserű pohár, oly terhes fellegek vonultak keresztül, melyek a legfásultabb kebelre is megdöböntöleg hatottak; de mindazon szívet marcangoló jelenetek közt egyet, a mi mindennekfölött legdrágább: a becsületet, hiven megoltalmaztam, s t. Szilágyi Farkas ur a helyett, hogy czikkemnek egyenesen a gy.-fehérvári pappal való válaszfélre vonatkozó kifejezéseire felelne, neki ront polgári becsületemnek s légtől kapott állításaival a világ előtt kíván beszenyezni a „Szemle“ lapjain, mit bizonyosan más lap ki sem adott volna; oly dolgokra nézve vádol, mik nem egyebek rossz akaratu ráfogásoknál s miket rám bizonyítani képes nem leend. Majd később rendre vesszük a vádakat.

Én e vitát részemről nem kerestem s nem is jó kedvvel ragadtam kezdetben s nem örömet ragadok tollat most, de a rossz, alaptalan rágalom, vádaskodások, egész gy.-fehérvári egyházmegyénket kicsinylő sértegetések, esperesi eljárásomat gyanúsító kifejezések miatt csordultig telvén már a pohár, nem lehetett többé hallgatnom először, s nem lehet hallgatnom most, mikor becsületem van megtámadva.

A „Szemle“-nek Elekes Victorral szemben való kifakadásai ellen, mely róla mindig oly kicsinylőleg nyilatkozott, kénytelen voltam — felhiva levén — egy kis párvo-

nalat huzni t. Szilágyi Farkas ur és Elekes Victor között; s különösen meg akartam tudni: ki írta a „Szemle“-ben a 23 és 25-ik számban megjelent cikkeket? Nyomára akartam jöni: kinek a tollából kerültek a 23-ik számú Szemlében eme szavak: „a május 28-iki új candidatura alkalmával éppen a legérdemesebbeket hagyták ki, (természetesen nemcsak Elekes Victor, hanem a többiek is mind érdemtelenek) s pályázatra bocsátották a más négyet, kik közt talán csak nem akad, ki jobb szónok legyen még Elekes Victornál is, kinek kedvéért az egész eddigi hurezolkodás szinre hozatott“? Ismerni akartam azt, ki oly ócsárlóan ír a gyula-fehérvári egyházmegyéről midőn mondja: hogy „elég nagy már ott az elárult bérbe birt pusztá egyházak száma? hiszen azzal néhai Elekes Károly emlékére kivánt homályt vetni, kiről az egyházmegye csak most szállott reánk. A helyett azonban, hogy mindezekre határozott feleletet nyertem volna, reám roham először a „Szemle“ s utána t. Szilágyi ur s pellengére akarnak engemet — ex consilio — állítani. Nem elég a jelen, multamat igyekeznek feldulni. No de némely lap és író előtt nincs semmi szent, semmi kegyeletos. Fájdalom! megtermette ez keserű gyümölcsét anyaszentegyházunk életében már eddigelé; s ha ez minden korlát nélkül még tovább is így megy, még inkább megteremdi eztán. Videant consules!

T. Szilágyi Farkas ur érzékenyen vette cikkemnek némely sorát s annak majdnem mindenikében önmagát látja érintve, holott neve, egyebütt, mint a hol azon felhívásra felelek: „adjak megnyugtató őszinte feleletet, hogy Elekes Victorral szemben miért hagyatott ki Szilágyi Farkas is?“ és a hol kettőjük között párvonalat huzo k, említve egész cikkemben nincs. Miért vett t. Szilágyi úr mindent magára?

Ha t. Szilágyi Farkas ur meg tud győzni engemet arról, hogy a Szemle 23 és 25-ik számaiban megjelent gyulafehérvári papválasztásra vonatkozó cikkeket nem ő írta s a Szemle t. szerkesztője azon cikkek íróját lapja terén meg fogja nevezni: hajlandó vagyok t. Szilágyi urtól, mint állítása szerint, volt barátomtól e tárgyban, de csakis ebben, engedelmet kérni, mert egyebekben, alaptalan gyanúsításával, vérig sértett. Tamás is vagyok én, — egyik collegája által fulminansnak nevezett cikkjének megjelenése után — hogy t. Szilágyi Farkas úr valaha jó barátom lett volna, mert szerintem valódi igaz barát az, ki barátjában a jót melegen, de nem tulozva, s világosan, de nem szeretetlenül tekinti a mi sok van. Tettetés volt biz az egész és erősen hiszem, hogy kevesek közt maradna fenn a barátság, ha egyik a másiknak érzelmeit, lelkiületét egész terjedelmében megismerhetné.

Igaz, hogy a n.-enyedi Bethlen-főtanoda nyári zárúnnepélye alkalmával, a templomból kijöve, az Oberth-főle gyógytár előtt állította t. Szilágyi úr, hogy a kérdéses cikkeket nem ő írta, de nem sokkal azelőtt, ha emlékezetem nem csal: junius 5-én, a két „Hattyu“ czimú vendéglő

előtti boszus kifakadása alkalmával, midőn csak ketten valánk s beszélgetőnk a gyulafehérvári candidatoról, ugyancsak ő mondá nekem: hogy ily nagy compromissiót el nem hallgathat s mulhataatlanul szellőztetni fogják. Tagadja el t. Szilágyi ur, hogy nem így volt. Én tehát, a nemsokára megjelent junius 5-diki (23-ik szám) és és a junius 19-iki (25-ik szám) cikkekről jogosan hiszem, hogy azok t. Szilágyi ur tollából kerültek, vagy legalább az ő közreműködésével — ex consilio — készültek. Elsőbb tett állítását tartom azért igaznak; ez hitem, meggyőződésom.

Visszautasítom t. Szilágyi ur azon állítását, mint-ha én, a két „Hattyu“ vendéglő előtt, az ő kihagyása eszközöljéül br. Kemény István főgondnok urat említettem volna. Emlékezzék csak vissza: szóról-szóra ezeket mondtam: Pillantson csak komolyan végig a candidáló bizottság tagja in s bizonyosan fel fogja fedezni okát, hogy miért maradott ki; de senki nevét ajkamon ki nem ejtettem; s ugyanakkor, azon töprenkedő kérdéseire: hogy mégis mi lehetett e nagy compromissionak oka? s minő hír szállong Fehérvárt? tessék csak emlékébe hozni, azt feleltem: hallszott, hogy részére pénzbeli vesztegetés indult volna, két vagy három ezer forinttal, (bizony nem tudom, mennyit mondtam;) de utána tettem, hogy nem hiszem.

Nem bírom fölfogni, miért kellett hát reám fogni azt, mit én soha határozottan nem állítottam s csakis a t. Szilágyi ur kérdéseire, mint szállongó hirt említettem fel. Jobb lesz ezt, ha kőszá hir volt, figyelemre se méltatni, ha pedig volt benne valószínűség, annyival inkább szenderegni engedni.

(Vége köv.)

Elekes György,
gyulafehérvári ev. ref. egyházmegyei
esperes.

EGYHÁZI LAPOK SZEMLÉJE.

A Prot. egyh. és isk. Lap élén az állami főfelügyelet kérdésről adja ugyanazon cikket, melyet lapunk mult száma hozott; a szerkesztői csillag alatt eme megjegyzéssel: »bár e cikksorozat minden részletben nem tehetjük magunkévá: mégis fölhívjuk arra különösen is olvasóink figyelmét, mint olyanra, a mely egyházunk egyik az ügyekbe teljesen beváltott kitűnőségének tollából eredt.«

A lap második cikkét Görömbei Péter írja e czim alatt: A főfelügyeleti jog a Tiszántúli ref. egykerületigylésen. Constatálja, hogy a nevezett e. kerület föluton állott meg, midőn sok ide-oda beszélés után végre is csak annyit határozott, hogy a felügyeleti jog kérdésében a magyar ref. egyház nevében nyilatkozzék majd érdemlegesen a convent; de szem előtt tartsa törvényes jogainkat, szabadságunkat s a békekötések és szentesített tövvényekben lefektetett igazaink s autonomikus jogainkból ne engedjen semmit; jelen-

Folytatás a mellékleten.

Melléklet az „Erd. Prot. Közlöny” 86. számához.

tsé ki továbbá, hogy a hozzánk került pontozatok aggályosak s a főfelügyeletre nézve maradjon meg a régi gyakorlat.

Czikkiró szerint a merev tagadás csak meddőségre kárhoztat. Az lett volna helyes egyházpolitika, ha az e. kerület a convent figyelmébe ajánlotta volna, hogy ez sürgösen főleg két törvényjavaslatot, egyiket: a teljes vallás-szabadságról, másikat: az országos közoktatás szabadságáról.

A Prot. Hetilapban Jóó István ír a protestáns tanárképzésről. Sok minden hiányzik nekünk protestánsoknak; de nem hiányzik a protestáns szellem, mely létezésünket, fenmaradásunkat biztosítja. E szellem élesztői: iskoláink, tanítóink és tanáraink. Czikkiró e szellemet óhajtja mindenképp fentartani és ennek conditio sine qua nonja, hogy tanáraink önálló képzéséről gondoskodjunk. Eljött az idő, hogy az öt superintendentia e végett valahára egyetértsen. Állítsunk Debreczenten egy protestáns bölcsészeti szakot s melléje tanárképezdét. Czikkiró nem látja ennek semmi akadályát. Hivatkozik a skót reformátusokra, kik engedték, hogy népiskoláik legyenek nemzetiak, de tanítóképezdésüket nem adták fel, mert tulaják, hogy míg gyermekeiket az általuk képzett tanítók nevelik, addig a skót reformátusok szelleme fennmarad. Czikkiró nem osztja azt a tervet, hogy valamelyik állami egyetem mellett állítassék fel prot. tanárképezde. Elismeri ugyan, hogy „főleg Kolozsvárt nagyon tisztelt és kedvelt prot. tanárok működnek az egyetemen, s ez ama tervek javára csábító”, de ez urak nem élnek örökké; „nagy intézményeket nem muló alapokra, hanem tartós, örök időket érő sziklaalapra kell építeni”. Vajha a konvent hatalmas szavával életre keltene a prot. tanárképzést!

A czikkiró által említett tervet lapunk pendíté meg és — míg a konvent hatalmas (!) szavával életre kelté a prot. egyetemet — fenntartjuk ama terv életrevalóságába vetett hitünket. Czikkiró nem látja semmi akadályát az önálló prot. tanárképzésnek; nincs is egyéb akadály, csak hogy hiányzik reá a kellő egyetértés meg a — pénz; tehát nem tudjuk — legalább ez időszereint — felállítani. Tegyük annyit, a mennyit tudunk. Ne akarjunk egyszerre igen sokat, hogy aztán sokat markolva semmit se fogjunk. Most még élnek és működnek azok a tisztelt és kedvelt prot. egyetemi tanárok, a kiket is hasznunkra fordíthatnánk Kolozsvárt; tegyük meg azt. Alkotásoknak mindig vannak mellözhetlen előmunkálatai. Ily előmunkálat lenne az a mit javaslánk és nem zárja ki, hogy nagyobbra törekedjünk.

Az Egyh. és isk. Szemle Kambli C. W. lelkésznek egy felolvasását közli vezérczikk gyanánt.

IRODALMI SZEMLE.

Könyvismertetés.*)

„A magyar királyság földrajza. Ipariskolák és a népiskola felsőbb osztályai számára írta Kiss

* Az erd. ref. gymnasiumi tanárok idei közértekezletén előterjeszté dr. Török István, S.-Szent-Györgyön, aug. 27-én.

Sándor, a kolozsvári polgári, ipar- és felsőbb kereskedelmi iskolákban a földrajz tanára. Kolozsvárt, 1879. 8 r. 84. l. Kapható a szerzőnél, Kolozsvárt, a polgári iskolaépületben. Ára egy példánynak füzve 40 kr.

Szerző az összehasonlító földrajz elvét alkalmazza munkájában. Magyarország megalapítása rövid történetével kezdi igen ügyesen és érdeket keltőleg. Ezután leírja az ország fekvését, alkotó részeit, nagyságát, felszínét; ez utóbbit először csak általánosan, s mindjárt utána részletesen, midőn a Kárpátok hegyrendszerét s hazánk más hegységeit, valamint síkságait is tárgyalja. Ezek foglalják el a könyv felerészét. Másik felében Magyarország vizeit adja elő. A vízrajz után következnek Magyarország égalja, terményei, állatai, hányszata, ipara, kereskedése, közműveltsége, lakói, alkotmánya, politikai felosztása s végül a 25 ezernél több lakóval bíró városok kimutatása. Ennyi a száraz vázlat.

Mindenesetre örömmel kell fogadnunk e kísérletet, mely az összehasonlító nevezet alatt forgó földrajzi elveket alkalmazza elemi tankönyvben. Mindnyájunk előtt ismeretes, hogy a földrajz tanításában is csak a: egyívé tartozó elemek csoportosítása által lehet sikert elérni. A szóban forgó könyvnek is ez biztosítja jövődjét. Hegyrajz, síkságok, vízrajz, égalj, termények stb. külön-külön képen tárnak a gyermek szeme elé és ezen képek biztosan megmaradnak elméjében. A könyv előnye következők: gondolkodásra ébreszt; nyelvezete egyszerű, néhol emelkedett; a nemzeti önértetet folytonosan éhzen tartja; nemzeti előnyeinket a mivelődés terén egész melegséggel, igazságosan jellemzi, de hibáinkat s megemliti, megrója s több helyen törekvésre buzdít. Annyira kidomborodnak a sajátságok, hogy még közepes tehetségű tanuló is föl'elkesedhetik tőlük; pedig lelkesedést meríteni, nyerni kézikönyvből vajmi ritkán lehet. Néhány sornyi idézet megerősíti állításomat. Az 5. lapon így szól: »Hazánknak a más országokkal való érintkezésre legnyitabb utja van nyugot és délnyugot felé. Ennek megvolt a maga nagyfontossága egész multunkra, mert Magyarország a legrégibb időktől fogva a legsűrűbben érintkezett a nyugoti országokkal. Őseinknek a pogány korbéli kalandos hadjáratai többnyire erre történtek; de itt történt a legelső bókés érintkezés is: a keresztény vallás ezen oldalról terjedt el hazánkban s innen nyerte nemzetünk miveltségének igen nagy részét.

A jövőt illetőleg pedig e fekvés igen szép szerepet ad hazánknak. Magyarország ugyanis Európa közepén fekszik. A tőle nyugotra lakó népek a műveltségben nagyon előre haladtak, a keletre lakók ellenkezőleg nagyon elmaradtak: e földrajzi fekvésből tehát Magyarországnak jutott az a szép szerep, hogy a nyugot magas műveltségét a keletnek átadja.

Lehetnek olyanok, a kik azt hiszik, hogy ily magas érdekekről nem lehet szólni gyermekeknek. Én ezekkel szemben csak azt hozom föl, hogy ha a gyermeket érdeklí nem-

zeti multunk egyik-másik nagy eseménye s ettől fölmelegszik lelke, bizonyára behatol szívébe, lelkébe a jövő szerezőnkre való emlékeztetés is.

Helyesen tette szerző, hogy megmagyarázta jegyzetben Erdély egykori különállásának okát; Dalmatiának hazánkhoz való mostani viszonyát s a határvidékek ügyét. Érdekesek és szükségesek is továbbá a jegyzetekben adott rövid statisztikai adatok az egyes iparágakról, terményekről, összehasonlítva más országokkal.

Helyesek és a könyv értékét emelők az egyes cikkek végén levő ismétlődő kérdések, mint a melyek alkalmas segítő eszközül szolgálnak tanítónak és tanulóknak egyaránt. Jól teszi szerző, hogy nem győtri a gyermekek emlékeztetését sok város lakosságának elszámolásával.

Végül helyes iránynak hódol szerző a politikai földrajzot illetőleg is, midőn azt igen rövidbe foglalja. De bármily szűk térre akarjuk is szorítani, mégis kénytelenek vagyunk bővebben tárgyalni, mint szerző. Az élet parancsolja ezt, mert mindennapos nálunk az ország különböző megyéiről beszélni. Ezért nem elég sommiképen az a rövid névsor, melyet szerző, könyve végén, összeállít. E tárgyra különben vizsdatérek még egy későbbi kitérésben.

A munka gyengései oly aprólékosak, hogy semmi zavart nem okoznak, de mégis szükségesnek tartom fölemlíteni, a miket megjegyeztem. A 7-dik lapon mondatszerkezeti hiba van kifejezésben: „a Kárpátokban állandólag hóval fedett csomópontok, annál kevésbé jégmezőket sehol sem találunk.“ A 9 ik lapon pontosságosszű kell e kifejezés után „Legjobb bort szűrnek Szontgyörgyön“ mert ha vesszű marad, azt gondoljuk, N. Bazinon is legjobb bort szűrnek, holott csak fűrdűje van kiemelve. Némely helyt nem alkalmazkodott szerző a legjobb térképekhez, a mennyiben oly helyeket is föl sorol, melyek nem találhatók meg még a közokt. miniszterium által kiadott térképen sem. Ilyenek a 9-ik lapon a „sztrányi“ és „vlári“ szorosok a Fehérhegységben; Aranyidka, Telkikánya, Dernű, Ozd, Visonta, a gömör-szepesi óczhogyek és a Mátra vidékén; Szlatina, Fehérpatk, Talmás, Holbák, Pürkerecz, Orlát, Ruszkabánya, Magyarát, Korond, Szajka, Fűlc, Kőpecz, F.-Rákos stb. Nem számítottam ide azokat, melyek valamely más nevezetes hely által vannak meghatározva, sem azokat, melyek a térkép hibás volta miatt nincsenek meg. (Említhetűk volnának még: Dorog, Csolnak, Piszke, Harkány, Harsány, Dűr, Rutka, Szkalizka és Katalin üveggyárakkal, Rónicz, Hámor, Szeles-tű, Turja, Remete, Kesznyűtem, Nagy-Szlabos, Stűsz). Szerzűt bizonyosan az v tte ezek megemlítésűre, hogy majd mindenik valami iparűról nevezetes. De e mellett is bátran

elmaradhatnak, mert nézetem szerint bőven elég annyit tanítani a mennyi megtehető legjobb térképeinken. Szűksűget semmiesetre sem pótolnak.

Használja szerzű egy párszor a „vadregűnyes“ és „regűnyes“ szűkat, melyeket nem értnek a kis gyermekek. Nem következetes a bécsi vagy méter mértűkek használatában. Néhol egyik, néhol másik, néhol egyik zárjelben áll a másik mellett. A 27-ik lapon használja e szűt „szűlsűségesebb“ éghajlati viszony kifejezésűre. A szű alkotása nem rossz, de nem is szép. Egytagu szűbűl inkább lehet így képezni melléknevet p. o. szépsűges. Ezenkívűl a gyermekek sem értik, mert nem fordult még elű a „szűlsűség“ szű. Nem szabatosak továbbá az ilyenszerű kifejezűsek: „a Vág innen lesz hajűzhatű“ vagy „a Maros innen lesz hajűzhatű“. A „lesz“ egészen elmaradhat.

A hol e könyvet használni fogjűk, szűksűges lesz kéznűl tartani egy Eurűpa térképet, mert gyakran viszonyítja szerzű hazánkat Eurűpa más országaihoz s ezen helyeken kikerűlhetetlenűl szűksűges Eurűpa térképe.

Igűretem szerint néhány szűt kívánok szűlni még a politikai földrajzról. Elvben megegyezem szerzűvel, mint-hogy én is minűl rövidebben kívánom tárgyaltatni, de mivel felfogásom szerint a politikai földrajz az ország fannállásának műdozatát, elű szervezetűt köteles feltűntetni, ezűt azt kívánám, hogy midűn valamely írű hazánk vármegyűirűl akar szűlni, írű le valamelyik vármegyűnek közigazgatási szerkezetűt teljesen, a teljessűgbe értűvűn annak megmagyarázást is, hogy az egyes vármegyűk minű viszonyban állanak az egész országhoz. Ilyen leírűsbűl azt tanulnű meg a gyermek, hogy a vármegyű egy valűsűgos működű egész, mely szűksűges, hasznos; megűrtetnű vele a környezetűben hallott beszűdeket, szűval belevezetnű a társadalmi életűbe. Egy vármegyű képe elég a tanulóknak, s a tűbbit lehet röviden tárgyalni. Ilyen leírűst óhajtanűk egy rendezett tanácsű városról is. Igaz, hogy ezt az alkotmánytanba kellene fűlvenni, de mivel alkotmánytant külön nem tanítunk, a földrajzban ellenben szűlünk vármegyűkrűl, véleményem szerint, okvetetlenűl oly képet kell adnunk rűlűk, melyrűl teljes fogalmat al'othassanak. Annak egyszerű elmondása, hogy az ország kormányzásának könnyűbbítésűre alkották vármegyűinket, soha sem elűgiti ki tanítványainkat. Nem költű elég érdeket arra nézűve, hogy 70 nűl tűbb nevet megtanuljon.

Nem kívánok tűbbet szűlni e tárgyrűl ezuttal s vizsdatérek könyvűnkhez és fűnnebbi ismertetésem alapján kinyilatkoztatom végűl, hogy egész bizalommal ajánlhatom a 3-ik elemi osztűlyba való fűlvételre. Műdszere, ennek kivitele, nyelvezete kitűnű s hazánk földrajzának könnyű megismerűsűt biztosan eszközű.

AZ „ERD. PROT. KÖZLÖNY“ TÁRCZÁJA.

EGYHÁZTÖRTÉNELMI EMLÉKEK.

Közli: KONGZ JÓZSEF.*)

I.

Conventio reverendi Michaelis Tophaei conventionationis nostrae aulicae, a quo annus incipit die 1-a mensis Martii anno 1665.

Lészen ő kegyelmének készpénzfizetése per annum száz arany.

*) Ez érdekes történelmi okmány közölhetőségét annak köszönhetjük, hogy a gróf Telkai család könyvtárát a nyilvánosság előtt megnyitotta, melyért a tudós világ kifejezhetlen hálával tartozik.

Posztóra nyolczvanöt forint	flor.	nro	85
Egy suba alá való bűllés.			
Buza hatvan köbűl	cubuum	saxonicorum	nro 60
Yab 50 köbűl	cub.	sax.	nro 50
Bor kétszűz vider	urnarum		nro 200
Verű disűnű négy			nro 4
Husz szekűr fa	curruum		nro 20
Tiz szekűr szűna	cur.		nro 10
Egy köbűl borsű	cubulo		nro 1
Lencse s kása is egy-egy köbűl			nro 1

Vaj egy veder	urn.	nro	1
Méz egy veder.	ur.	nro	1
Bárány tizenhat		nro	16
Káposztafő háromszáz		nro	300
Fejér czipó per diem négy		nro	4
Kőczipó négy		nro	4
Hat icze bor	just	nro	6
Asztala konyhánkról tisztességesen.			

Datum in arie nostra Fogaras die et anno praenotatis.
M. Apafi m. p.

(P. H.)

1665. Levalta pénzbeli fizetését ő kegyelme egészen Fogarasban.

Balázsfalváról levált zabot ő kegyelme cub. 50.

Buzát Fejérvárról egészen leváltá.

Négy sertés marhát kövéren Fogarashan levált.

Pát többet is, a mint conventiojában vagyon írva.

Vaját, mézét, mind levalta Fogarasban ő kegyelme Posztaját, rókabőr béllését épen megadtuk.

Anno 1666. 5 octobris a mult 1665 esztend-i fizetéséről ő kegyelmével számot vetvén épen contentalódott ő kegyelme pro presenti anno 1666 minden fizetése restal ő kegyelmének.

14. aug. 1665. Gényben.

Eredetiye a gróf Teleki család leváltárában, Missilissek 716 csomagjában.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1879. szeptember 6.

— **Lapunk szerkesztője, külföldi utjából hazatérve, a lap szerkesztését ujlag átvette.**

— A tanügy barátai. Polgár Mihály és neje szül. Mészáros Eszter török-szentmiklósi birtokosok, az ottani ref. felekezeti iskola biztosítása javára 10.000 frt alapítványt tettek. Mesterovics György és neje szül. Zenovics Mária krassómezei komoristyói birtokosok végrendeletileg akként intézkedtek, hogy a nevezett község határában levő 106 1/2 holdnyi urbéri földbirtokuk, házuk és ahoz tartozó melléképület örök időkre tisztán magyar ajku iskola alapítására és fentartása biztosítására szolgáljon.

— **Helyi ref. főtanodánkban** f. hó 5-én történt meg az iskolai év megnyitásának lélekemelő ünnepélye. Herpei Gergely lelkész buzgó imája után Jancsó Lajos igazgató tanár mondta el szellemes s magvas beszédeinek egyikét, melynek elmondása után az ifjuság élénk éljenzésbe tört ki. A fontosabb iskolai törvények felolvasása után véget ért e szép ünnepély, melyen a tanári kar teljes számmal s a gondnokság részéről Gyarmathy Miklós is jelen volt.

— **Állandó ig. tanácsunk** a következő gyászjelentést tette közzé: „Az erdélyi evang. reform egyházkerület állandó igazgató tanácsa szomoruan tudatja, hogy bethleni idősb gróf Bethlen János, egyházkerületünknek egyik kiválóan buzgó férfia, a székely-udvarhelyi ev. ref. főtanodának, a

székely-udvarhelyi ev. ref. egyházmegyének s az egyházkerületnek ismét eltízben megválasztott igazgató tanácsa 68 évre terjedt s közhaszn. munkásságban gazdag földi életét f. hó 2-án bevégezte. Nemes hamvai f. hó 4-én délután 4 órakor — felettök tartandó ima után — a köztemető kertjébe örök nyugalomra helyeztetnek. Legyen áldott az igaznak emlékezete! Kolozsvárt, szeptember 3-án 1879. Az ig. tanács ezen kívül testületileg jelent meg a halottas háznál s a főgondnok urak távollévén, Inoze Mihály ő méltósága tolmácsolta a testület érzelmeit, meghatott búcsú szavakat intézvén az egykori szolgatárs gyászborult családjához. A család novében gr. Bethlen Géza gondnok ur köszönte meg a viaszgály részvétet s elfogódott hangon érinté a veszteséget, melyet a boldogult elköltözése által mindnyájan szenvednek. A temetés szept. 4 én délután kiváló díszes és népes gyászkíséret mellett folyt le, a midőn a gyászimát lapunk szerkesztője mondotta. Nyugodjék csöndesen az, ki életében soha a közszolgálatban meg nem pihent!

— **Uj irodalmi vállalatok.** Egyszerre több uj irodalmi vállalat küldetett be hozzánk. Örömmel regisztráljuk ezeket, mert ez élénkség, habár némely vállalatnál még elengedhető volna is, irodalmunk felvirágzását jelenti. Ez uj vállalatok között mindenesetre első helyen áll az elismert nevű s ragyogó tollu író: dr. Tolnai Lajos szerkesztésében megjelenő szépirodalmi heti közlöny „Erdélyi Figyelő“ néven. E közlöny első ilyenü az erdélyi részekben s miután a Kemény Zsigmond társaság nevesebb tagjai leendőnek munkatársai, egész bizalommal ajánljuk olvasóink partfogásába. A mutatvány szám tartalmas volta csak ajánlja e vállalatot. Az előfizetés (egész évre 8 frt) Koncz József urhoz intézendő Maros-Vásárhelyre. — „Magyar Vidék“ cím alatt uj szépirodalmi és ismertetorjesztő képes hetilap keletkezett Pápán; szerkeszti: Kolozsvári Gyula, kiadja Nóbél Ármin előfizetési ára egy évre 6, félévre 3 frt. Az eddig megjelent és hozzánk beküldött számok élénk szerkesztésre ugyan, de a képek s a kiállítás vidéki nyomdára vullanak.

— **Kémeri (Szilágy) egyházunk** papi állomására folyamodtak 12-en, minősítve lettek 9-en és pályázatra becsátatott 6. És pedig: 1) Szász Ferencz kusalyi (Szilágy); 2) ifj. Dombi Lajos somkereki (Szék); 3) Miktósi József inaktelki (Kolozskalota) rendes pap affak; 4) Molnár Albert papjelölt; 5) Nagy Károly püspöki titkár; 6) Bészler Imre debreczeni püspöki káplán. Szász Ferencz affa visszalépvén 5-ön maradtak a hivatalosak. Kié lesz a futás, kié lesz a diadal? A jövő titka.

— **Előfizetési felhívást** vettünk a következő munkára: „Magyar könyvészet 1860—1875. Összeállította s tudom. szakmutatóval ellátta Petrik Géza“ E becses munka két részre oszlik. Az első rész betűrendben közli az 1860—1875 években megjelent magyar könyvek és szaklapok jegyzékét, kitéve mindenütt az egyes művek pontos címét, alakját, lap és évszámát, a megjelenési helyet, kiadót vagy nyomdászt és árt. A második rész pedig a tu-

dományos szakmatatót képezi, mely egyes szakokban ismét betűsorban tünteti föl az első részben foglalt czimeket, rövid kivonatban és árak nélkül, de utalva mindenütt az első rész lapszámára, hol a teljes czim stb. föltalálható. Hogy mennyire hézag-pótló e mű, azt érezte mindenki, a ki csak hivatásánál fogva irodalmunkkal foglalkozott, mert könyvészeti jegyzékeink ez időszakból részint épen nem léteznek, részint pedig a létezők nagyon is hiányosak. Aláírási ára 5 frt, mit becses volta s nagy terjedelme (30 iv) miatt teljesen megérdemel. Megrendelhető szerzőnél. Ajánljuk olvasóink figyelmébe.

— Dr. Ribáry F. világtörténelméből újabban beküldött hozzánk a 13 s 14-ik füzet. E füzetek kiállítása igen diszes, mi a buzgó kiadónak, Mehner Vilmosnak, dicséretére válik. Egy füzet ára 30 kr. Ugyan csak e kiadó kiadásában megjelenő „Képes családi Lapok“ legújabb füzetét is vettük, dús és változatos tartalommal.

— A zsoboki új templom építés végéhez közelit. A felszentelés ünnepélye okt. 12-ére van megállapítva A felszentelés actusát a főt. püspök ur lesz szíves végezni: az egyházi beszédet lapunk szerkesztője fogja tartani. A felszentelés ünnepélyének költségei fedezésére adakozás gyűjtések vannak folyamatba. Ezennel mindazokat, kik e teljesen felbomlásnak indult egyházközség új életre ébredésének örömmünnepe nagyjelentőségét fölfogják és át érzik, a nyilvánosság színe előtt felkérjük, hogy a költségek fedezésére akár készpénz adományaikkal, akár másnemű ajándékaikkal járulni szíveskedjenek. Br. Bánffy Kata ő méltósága, e kiválóan vallásos érzelmű buzgóurhölgy, tisztt. Herepei Gergely ur felkérésére ujjonnan e célra már jelentékeny összeget kegyeskedett gyűjteni. A kegyes adakozók névsora a következő: Özv. gr. Teleki Domokosné 5 ft, gr. Bethlen Pál 1 ft, gr. Teleki Gézané 2 ft, Teleki Géza 1 ft, gr. Bethlen Istvánné 5 ft, gr. Karacsayné 1 ft, br. Bornemisz Ignáczné 2 ft, gr. Teleki Miksáné 5 ft, gr. Rhédei Jánosné 5 ft, br. Wesselényi Miklósné 5 ft, Kemény Istvánné 3 ft, özv. br. Bánffy Jánosné 1 ft, özv. gr. Bethlen Jánosné 1 ft, br. Vay Béláné 10 ft, özv. gr. Teleki Sándorné 10 ft, br. Bánffy Kata 18 ft. Összesen 75 ft. Ez adományokat hálás köszönettel fogadja a templomépítő bizottság.

A főtiszt. püspök ur a következő köröznvényeket bocsátotta ki:

Hivatalos kérelem.

Felszólítom azon t. esperes tagtársaimat és püspöki vizsgálat alatt levő egyházközségek t. lelkész aait, kik a püspöki jelentéshez és a jövő évi névkönyv szerkesztéséhez szükséges adatokat még nem küldötték be, szíveskedjenek azokat legkésőbb f. hó 15-ig beküldeni.

Köröztetnek.

949—1879. Erdővidéki egyházmegyénkben a

köpeczi tanítói állomás. Javadalma: 200 o. 6. frt. évnegyedes részletekben; 22—25 frt tandij; tisztességes lakás. Folyamodhatnak okleveles tanítók. Pályázati határnap szept. 30-ika. Folyamodványok t. Szász József esperes aához Bibarczfalvára (u. p. Baróth) küldendők.

956—1879. Sepsii egyházmegyénkben a komlói III-ad oszt. lelkészi állomás. Pályázati határnap okt. 10-ike. Folyamodványok t. Csiszér Gábor esp. aához Egerpatakra (u. p. N.-Borosnyó) küldendők.

971 1879. Udvarhelyi egyházmegyénkben a voldorfi lelkészi állomás. Javadalma: 96 kal. buza; 45 kal zab; 4 véka buza; 30 véka törökbüza; 46 frt 40 kr kamat; 3 frt 50 kr consistoriale; 50 frt az államségélyből. 12 hold 324 □ öl szántó és 4 hold 1077 □ öl kaszáló haszonélvezete; 19 eke napszám, 14 tenyeres napszám; 20 szekér tűzifa. Kényelmes lakás terjedelmes gyümölcsös kerttel. Pályázati határnap okt. 10-ke.

970—1879. Ugyanezen egyházmegyénkben a kis-solymosi lelkészi állomás. Javadalma: 23 kal. buza; 50 véka szemes törökbüza a magtárból, 8 véka a hallgatóktól; 8 szekér fa és szabad tüzelhetőség az egyh. erdejéből. 5 hold 414 □ öl szántó és 1 hold 460 □ öl kaszáló haszonélvezete. Kényelmes lakás gazdasági épületekkel és 1 holdnyi gyümölcsös kerttel. Pályázati határnap okt. 10-ike.

982—1879. Ugyanezen egyházmegyénkben az al-siménfalvi segéd lelkészi állomás. Javadalma: a képét és kan. portió jövedelmét pénzre számítva 256 frt 28 krnak fele; lakásul papi lakás első szobája és a veteményes kert felének haszonélvezete. Pályázati határnap okt. 10-ike. Folyamodványok a három utóbbira t. Solymosi István esp. aához Bögözbe (u. p. Sz.-Udvarhely) küldendők.

976—1879. A n.-sajói káptalanban a szászczegői kántortanítói állomás. Javadalma: 14 nagyvéka búza; 46 nagyvéka törökbüza; 10 frt fapénz; 2 hold 282 □ öl minden évben használható 1-ső oszt. törökbüza; 4 hold szántó a 3 fordulós határban; 4 szekér szénát termő rét; és 279 □ öl szőlő haszonélvezete. Tandij minden gyermektől 40 kr, van jelenleg 60—70 tanuló; temetésért 20 kr. Tisztességes lakás veteményes kerttel. Pályázati határnap szept. 30-ika. Folyamodványok t. Vályi Elek dékán aához Kentelkére (u. p. Somkerék) küldendők.

Kolozsvárt 1879. szept. 2-án.

A szerkesztő postája.

Gönczi János, tanár Sz.-Udvarhely. Kérjük a megkezdett tudósítás befejezését.

Nagy László, Sz. Somlyó. A beküldött tudósítás tárgyhalmaz miatt a jövő számra maradt.

Megjelenik

minden vasárnap.

Szerkesztőségi s kiadói szállás:

b.-farkasutca 16. sz. hova
a lap szellemi s anyagi
ügyeit illető minden küldé-
mények czimzandók.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTANS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Hirdetési díjak:

Kétszer hasábozott garmond
sor vagy annak tere 5 kr.
Bélyegdij minden beiktatás
után 30 kr.

Nagyobb és többször megje-
lenő hirdetéseknel külön ke-
vezményt nyujta kiadóhivatal

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félévre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ TULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: B. Vay Miklós ő nmlgának a conventet megnyitó elnöki beszéde. — Az állami főfelügyelet kérdéséhez III. — A tanárválasztás kérdéséhez. Marosvidéki. — Molnár Aladár javaslatának indokolása. (Vége.) — Vidéki élet: Az erdővidéki egyhmegyéből. Válasz a feleletre. Sándor Jánosnak. Révai Pál. — A szilágy szolnoki egyhmegyéből. Nagy László. — A gy.-fe.-hévári egyházmegyéből. Válasz a feleletre. Szilágyi Farkas urnak. Elekes György gy.-fe.-hévári ev. ref. egyhmegyei esperes. — Tudósítás a conventról. — Tárca: A m.-gy.-monostori templomban. Aug. 3. 1879. (Emlékezés az én jó apámra) Gyarmathy Zsigmondnéól. — Különlék.

B. Vay Miklós ő nagyméltóságának a conventet megnyitó elnöki beszéde.

Méltóságos és főtiszteletű General-Convent!

Engedje a mélyen tisztelt General-Convent őszinte örömemet fejezhetnem ki, hitfelekezeti társadalmunk java s gyarapodása iránti meleg érdeklődéséről tanúskodó ily díszes számmal lett, készsöges megjelenése felett; ellenben kifejezést adhatnom, azon közös fájdal munkának is, hogy épen a helybeli, bennünket magyar vendégszeretettel kebelébe fogadott főt. egyházkerület érdemdús főgondnokát, gr. Dégenfeld Imre ur ő méltóságát, vagyunk kénytelenek, vajha mentől előbb jobbra fordulandó betegsége miatt, küszöbön álló tanácskozásaink alkalmával, nélkülözni; ezeknek megujítása előtt pedig legyen szabad abbéli esedezéseimet intézhetni a méltóságos és főtiszteletű General-Conventhez, miszerint elnöki teendőim végrehajtásában kegyesen támogatni s aggkorommal járó gyengeségeim iránt szíves elnézéssel viseltetni méltóztassék.

Mint nem rég történt dolog, mindnyájunk emlékezetében lehet, hogy az 1877-ik év november havában Budapesten tartott General-Conventünk, a célbavett alkotmányozó, nemzeti zsinat majdani megvalósulhatásához szükségelt első lépést, nevezetesen az ezt előkészítendő bizottság megválasztását végrehajtani, utolsó üléséből azon időre napolá el magát, midőn majd nemcsak az leendő készen munkálataival, hanem, végmegállapodásaik előtt, az egyházkerületek is át fogták azokat előbb vizsgálhatni.

A jelzett zsinati bizottság felkérésünknél engedve, nem késétt munkához látni s az iskolák ren-

dezéséről szóló tervezet kivételével feladatát már a mult 1878-iki november havában befejezván, s nagy szorgalommal egybeállítot, kimerítő művét kinyomtatván, azt az egyes superintendentiak között oly felkéréssel osztá széllyel, miszerint tavaszi rendes gyűléseik alkalmával, megtevéen azokra észrevételeiket, ezek kisérötöben terjeszszék a f. évi május havára összehívandó debreczeni General-Convent elébe; igórvén egyszersmind, hogy még annak ülései előtt ki fogja eddigi munkálatát, a mondott iskolaügy rendezéséről szóló tervezettel is egészíteni; a minthogy időközben be is váltá szavát s ma már birtokában vagyunk a köznevelés és közoktatás szervezeti szabályzatáról szóló nagy szorgalommal és egyszerűzetettel készült, vajha mentől előbb megvalósítható, — semmi eceire el nem ódázandó, mindennél fontosabb törvényjavaslatnak.

A tavaszi egyházkerületi gyűlések, az ily értelemben hozzájuk intézett felszólításnak csakugyan eleget is tettek s tárgyalásaiknak, ha nem is már május havában felmutathatott, de későbbi eredménye az lett, hogy a kezeimnél levő jegyzőkönyvek s hozzáam érkezett hivatalos tudósítások után ítélve, három egyházkerület azt kívánja, miszerint már jelen Conventünk vegye tanácskozás alá a bizottságnak, immár gyűléseik által átvizsgált s különben is életbe léptetésök előtt még, az első organizáló zsinat jóváhagyásától feltételezendő, munkálatait, míg ellenben kettő, azon időre óhajtja azt halasztani, midőn majd az iskolai ügyre vonatkozó tervezet iránt is, illetőleg azazal kapcsolatban fogja az egész felett kimondhatni végbirálatát. Sőt ezeknek is egyike épen nem akarja hátráltatni a convent működésének folytatását; hanem csak a zsinat — összehívásának idejére nézve — tartja tel magának az elhatározást.

Ezek szerint, a zsinat kérdését illetőleg, ennek jelen stadiumában, a felett kell a méltóságos és főtiszteletű Conventnek első vonalban határoznia, hogy a két nézet közül melyiket kívánja, mindnyájunkra nézve kötelező erővel birandó végzésre emelni; a mint hogy kérem is: méltóztassék e felett nyilatkozni.

Miután azonban a tiszántúli főtiszteletű egyházkerület mult ápril hó 19-én tartott gyűlése alkalmával ennek határozatképességét még egy más fontos ügyre is kiterjeszteni óhajta sebbeli indítványát a többi testvér egyházkerületek elfogadták, czélszerűnek tartom, hogy mielőtt a zsinati tárgyalásokhoz fognánk, amaz érintett újabb megállapodásra okot szolgáltatott eseményekről tegyek röviden említést.

Ugyanis annak tapasztalata, hogy a közelebbi multban, ismételve számos sérelmek követték el az államkormány részéről protestáns egyházunk önkormányzati jogai ellen, a nélkül, hogy az egyes superintendentiák remonstratioi kellő méltánylatra találtak volna, de továbbá annak is figyelembe vétele, miszerint valószínű, hogy szándékában van a magas miniszteriumnak a felekezeti iskolákkal szemben gyakorlott suprema inspectio szabatos körvonalozása tárgyában, hovahamarább egy törvényjavaslatot terjeszteni a parlament elébe: arra birták az egyházkerületeket, hogy hatalmazzák fel jelen Conventünket, miszerint a zsinatiak letárgyalásán kívül azonnal, s későbbben is megtehesse mindazon lépéseket, melyek valamint ama superinspectionalis kérdés eldöntésénél való jogosult befolyásunk biztosítása, ugy ezzel kapcsolatban levő autonóm és jogaink megóvása, esetleg megvédése tekintetből időnként szükségeseznek fognak mutatkozni. Sőt miután a mult június hó elején, amaz egyházunk kebelében annyi zajt és ingerültséget okozott, de ha minden jelek nem csalnak, sem alakilag, sem egészükben ma többé nem létező s már az első, négy falak között velük történt kísérlettelkor meghiusult Pontozatok, sajtó utján mindamellert is, nyilvánosságra hozattak — több egyházkerületek, be nem várva, erre általuk felhatalmazott, Conventünk összejövetelét, siettek önállólag azok czáfolásába bocsátkozni, — s jegyzőkönyveikben megörökített e tárgy, epochalis határozataik valóban minden tekintetben megérdemlik, hogy azokat teljes figyelmünkre méltassuk, — esetleg fel is használjuk azon alkalommal, midőn majd a legfelsőbb felügyeleti jog — részünkről vitásnak el sem ismerhető — kérdése érdemlegesen kerülend tanácskozásaink napirendjére.

(Vége köv.)

Az állami főfelügyelet kérdéséhez.

III.

Áttérve már a Pontozatok részletesebb taglalására, ismételnem kell, hogy egyedül azok eredete — a mennyiben t. i. a protestáns főgondnokok egyes kiváratára és csakis az ők s a superintendentsek használatára készültek — magyarázhatja meg

azon tagadhatatlan gyöngeségüket 's hatásuknak bizonyos tekintetben bosszantó voltát, miszerint egyesesen a protestáns autonóm iskolák ellen intézett vágas színt viselik magukon.

Ha az állami főfelügyeletről országos törvény készül (s részemről annak óhajtandó voltát második cikkemben kifejezni igyekeztem), annak a törvénynek nem szabad protestáns, sőt nem is csak felekezeti iskolákról szólnia, hanem mindazokról az iskolákról, melyek nem állván az államkormány közvetlen vezetése és intézkedése alatt, az állam felügyelete alatt kell állaniok.

Ilyenek pedig a protestáns és görög keleti autonóm iskolákon kívül a szerzetes rendek által ellátott iskolák; az egyes főpapok által fentartott iskolák, mint p. o. a kalocsai érsek által fentartott jezsuita-gymnasium s némely püspökök apácza-iskolái; a megyék, városok, testületek által fentartott közep-tanodák s végre magánosok közep-iskolái. A törvénynek egyenlő mértékkel kell mérnie mindenki irányában.

Ez azonban nem azt teszi, hogy a felekezeteknek, a középiskolák e rendszeres fentartóinak, bizonyos jogok ne volnának adhatók egyesek, vagy csak egy-egy iskolát tartó községek, megyék, testületek fölött. Már a Pontozatok is engedik sejteni, hogy a felekezetektől a tanárképzés és képesítés joga nem szándékoltatik megtagadtatni. Nem is lehetne. A protestáns felekezetek, sőt azok egyike is, akár a helv., akár az ágost. hitv., egymaga annyi középiskolát tart fen, hogy azoknak képesített tanárokkal való ellátása egy, a felekezet közerején felállítandó tanárképző-intézet fentartását szinte követelni látszik. (Mellékesen jegyezve meg, részemről ebben láttam mindig egyik legfőbb jogosultságát egy protestáns egyetemre irányzott törekvésünknek. Orvosi egyetem nekünk nem kell, azt nem is bírnök; hittani és jogi kart, mai akadémiánk egyesítésével könnyen szervezhetnénk; azokat bölcsészeti karral, mely egyszersmind tanárképző legyen, kiegészíteni: erre kell egyetem-állítási törekvéseinket irányoznunk!)

Visszatérve a Pontozatokra — indokolatlannak s épen azért helytelennek találom a folytonos és az esetenkénti főfelügyelet megkülönböztetését. Esetenkénti tulajdonkép csak a közvetlen felügyelet lehet; a főfelügyelet, melyre az állam egyedül jogosult, természeténél fogva — általános, nagyjában való s áttekintő — mindig csak folytonos. Esetenkénti aztán a netalán szükségessé válandó intézkedés, p. o. egyes visszaélések megszüntetésére, az alapok káros odása vagy veszélyeztetése esetén elrendelendő vizsgálatra nézve stb.

Valóban, a mi a Pontozatokban igazán sérelmes, mert túlmegy az állam főfelügyeleti jogán s ok- és szükség nélkül bosszantja a felekezetet: épen

csak is ez, a mi az esetenkénti főfelügyelet helytelenül választott czimezése alá esett, s ez, hogy egyszerre rámutassak, a Pontozatok VI. cikkének amaz első pontja, mely a protestáns középiskolák látogatására, az osztály- és érettségi vizsgálatokon való jelenlétre s tehát kétségtelenül azok ellenőrzésére fel akarja jogosítani a tankerül. főigazgatókat, vagy is az államkormány közvetlen vezetése alatti iskolákra nézve fonálló kormányközegeket.

Nem szenved kétséget, hogy e pontban két pár össze nem illő dolog van összekeverve. Össze van keverve először is a közvetlen felügyelet gyakorlása a főfelügyeleti joggal. Mert mi egyéb e tankerül. főigazgatók látogatása, vizsgákon jelenléte, ellenőrzés gyakorlása stb., mint a legközvetlenebb felügyelet-gyakorlás? És ezt, a felügyelet jogának a czimén akarják a miniszteri Pontozatok életbe léptetni. Másodszor össze van keverve a közegben (a tankerületi főigazgatóban) két minőség: a rendelkező szerep — az állami iskolákban —, s az ellenőrző szerep az autonóm felekezeti vagy hatósági, magán stb. iskolákban.

Gondolom én, hová vágott a Pontozatok tervezője. Nem az évközi iskolalátogatások, — azokat az évi jelentések s állagkimutatások bőven pótolják, — nem is az osztály-vizsgák, — azok az illető iskola beléletén túl legfőlebb kivételesen kiható, másodrendű mozzanatok; — hanem az érettségi vizsgák lebegtek itt a miniszter szeme előtt. Az érettségi vizsgálatok ugyszólván az iskola összes működésének a számadásai; az érettségi bizonyítványok pedig jogosítványt adó államokmányok: jogosítanak az egyetemre, s a mellett bizonyos katonai kedvezményekre.

Igy állván a dolog, kétségkívül érdekében áll az államnak — s érdekében állván, joga is van rá — közvetlen meggyőződést szerezni arról, miképen teljesíti egész hivatását végeredményében valamely iskola; s miképen kelnek azok az okmányok, melyek az említett állami jogosítványokat nyújtják.

Am ellenőriztesse tehát az állam érettségi vizsgáinkat! de ne azokkal a közvetlen felügyeletet gyakorló közegeivel, a tankerületi főigazgatókkal, hanem legalább is hitfeleinkkel választandó szakférfiakkal, mint állami biztosokkal.

Vagy nagyon meg kellene változnia a tankerül. főigazgatói intézménynek s személyzetnek,* — a mi ismét csak a sokszor emlegetett materialis törvény keretében várható — vagy nem tűrhetők meg autonóm iskoláinkban azok „esetenkénti“ látogatásait.

*) Ezek eredetileg, míg állami gymnasiumok s reáliskolák nem is voltak, csak a kir. kath. gymnasiumok igazgatására szerveztettek, többnyire kath. papok vagy szerzetesek s kath. tanügyi előadók; mostanában már több köztök a világi, de az is mind katolikus.

Az analogia kész is, a jogakadémiai állami vizsgálati bizottságok kinevezésében. (Mert helyre kell igazítanom mind a tiszáninzeni kerület bizottságának, mind dr. Ballagi Géának, azt a tévedését, mintha az alapvizsgálati bizottságok tagjait is a miniszter nevezné ki, vagy bizná meg. Azok az illető szaktanárok választatnak tehát az iskolai illetékes hatóság által, ugyanaz által bizatnak meg vizsgálókül is, a miniszter csak tudomásul veszi.) Tehát az állami vizsgálati bizottságok kültagjait, (t. i. a nem tanár-tagokat az illető jogakadémia hatóságának (egyh. kerület, superintendens) előterjesztésére a közoktatási miniszter bizza meg (a Pontozatok sem mondják, hogy nevezi ki) mindig egy év tartamára. Még egy analogia: a reáliskolák érettségi vizsgáin sem éri be a miniszter a tankerületi főigazgatók jelenlétével (mely ott jóformán csak passiv assistentia), hanem szakértő biztosokul a műegyetem egyes szaktanárait küldi ki. Nem lehetne-e az egyetemek protestans tanárai közül küldeni szakbiztosokat a mi iskoláink érettségi vizsgálataira is?

Talán a legélelnebb ellenmondást, sőt felzúdulást vonta magára a Pontozatok IV. cikke, mely szerint: a) valamely köteles tantárgy alóli fölmentésre; b) tanfolyam nyilvános hallgatása nélküli vizsgatételre; c) egy tanév alatt több tanév végzésére, ugynevezett osztály-ugrásra vagy összevonásra, — általában minden, a megállapított tanrendszer alóli kivételre vonatkozó különös engedélyek megadására csak a miniszter volna jogosítva; nem által adott engedélyek pedig az állami (s jelesen a felsőbb, egyetemi) iskolákon nem fogván respectáltatui.

Egyik (dr. Ballagi Géza, a Prot. Egyh. és Isk. Lapok f. é. 30. számában) azt mondja, hogy ennek — míg a studiorum ordo törvény által nincs meghatározva — nincs értelme. Ez ellenvetés jogosultságát nem ismerhetem el. A Pontozatok világos értelme az, hogy a studiorum ordo-t a protest. iskolákban az illető iskolahatóság állapítja meg; az állam azt tudomásul veszi; az így megállapított és tudomásul vett rendszer alól oly kivételt, mely az állami iskolákban s jelesen az egyetemen is respectáltatásra tart igényt, csak az államhatóság adhat. Hogy ne volna-e ennek értelme? Helyes-e, az más kérdés. Nézetem szerint helyes. Mert ha magunk szabjuk a rendet, melynek alapján kiállítandó bizonyítványaink állam-érvényességre tartanak igényt, ne tegyünk alóla kivételt magunk, hanem csak azon hatóság engedélyével, mely amaz általunk megállapított rendnek tudomásul vételével megadta azt a szentesítést, melynek alapján az államérvényességre nyert igényt.

A másik (tiszáninzeni kerület) azt mondja, nem helyes e pont indokolása, mert az iskolai auto-

nomia nemcsak e kivételek, hanem maga a rendszer tanrendszer által is kihat a saját felekezete s autonómiaja körén. Igen, de a tanrendszer bemutatott aa államkormány, tudomásul vétetett az által s ezzel vált államérvényessé; és így a kivételeknek is, hogy államérvényesekké váljanak, legalább is be kell jelenteniök és tudomásvétel által szentesítettniök. Amde, míg a tanrendszert önmagából is megítélheti az államkormány, a kivételes engedélyt, csupán a név bejelentéséből a kinek adatott, a fenforgott kivételes körülmények és indokok ismerete nélkül nem bírálhatja meg; s tehát ismét ott vagyunk, hogy a kormány az engedélyt vagy magának kell adnia, vagy (a mi még sérelmesebb lehet) felülbírálnia.

A dilemmából csak egy menekülés lehet: kimondani s aztán meg is tartani, hogy a protestáns iskolák a magok autonóm uton megállapított tanrendje alól soha és senkinek nem adnak fölmentést, kivételes engedélyt. A ki egy köteles tantárgy alól, vagy egy egész tanfolyam hallgatása alól föl akar mentetni, keressen magának más iskolát; protestáns iskolákban ilyenek nem adatnak. S ez kétségkívül sokat tenne a protestáns iskolák laza fegyelme, elnézése s több effélék fölül nagyon is elterjedt rossz hírek megszüntetésére s iskoláink régi jó hírnevének helyreállítására.

Érezte a föntebbi érvelés helyességét s a magáénak tarthatatlanságát a tiszáninneri kerületi bizottság is, midőn — szerinte nygán csak szükségből, ha máskép segitni nem lehet — ugyanezt az óvszert ajánlja. Nézetem szerint a dolgon máskép segiteni csakugyan nem lehet. Ha adatnak kivételes engedélyek, azokat — hogy államérvényesek legyenek — csak a miniszter adhatja; ha nem akarjuk, hogy iskoláinkban a miniszter engedélyeket osztogasson: zárjunk ki azokból minden kivételt.

Részemről azonban e pontot valami nagy fontosságúnak nem tartom. Bár óhajtandó, hogy az iskola a maga magasztos célját minden tanulóban elérje, ez végre is csak elérhetetlen eszmény; középszerü s gyöngge tanulók mindig lesznek, minden iskolában s minden tanrendszer mellett; s évenként tizzel vagy huszszal több vagy kevesebb lesz-e, a ki a görög nyelvben kevésre vagy épen semmire sem viszi, végre sem életbe vágó kérdése sem az államnak, sem a protestáns egyháznak. Azért én e kérdésből sem egyik, sem másik részen nem csinálnék elv-kérdést. Előttem az oly adiafőron, hogy akár a miniszternek, akár a protestáns egyháznak lennék, könnyen engednék e részben. S hiszem is, hogy mikor törvény-alkotásra kerül a sor, ezen nem fognak fennakadni, sem összeveszni.

A Pontozatok két, sőt három legfontosabb határozománya, lényegét illetőleg alig támasztott ko-

molyabb megütözést vagy felzúdulást egyik oldalról sem. Fontosságukat mindenki elismeri, szükségességüket senki sem tagadja.

A tanár-képzést és képesítést illető VII. pont alternatívát állit föl. Ez alternativa természetesen csak pontozati formába való, törvénybe nem jöhet. A törvény kell, hogy a felekezeteknek megadja a tanárképzés és képesítés jogát (az állami tekintetek kellő biztosításával) s aztán kimondja, hogy addig, míg a felekezetek saját tanárképzésről nem gondoskodnak (melynek alapján aztán az ő tanárképesítők államérvényes is leend) — addig államilag képesített tanárokat kellend alkalmazniök. Nem hiszem, hogy lenne a protestáns egyházban valaki, a ki saját iskoláink jó hírneve érdekében e pontot ne óhajtana inkább ma, mint holnap életbeléptetve látni. Tudom én is, mint a tiszáninneri kerül. bizottság, hogy a formalis képesítés nem „egyedül idvezítő valami.“ Kitünő tudósok vannak tudori diploma nélkül s jeles tanárok oklevél nélkül. Az állam maga, egyetemi tanárokat alkalmaz e két képesítés mindenikét nélkülöző embereket. S azért a fölmentésnek — bebizonyított irodalmi munkásság alapjáni — lehetőségét én sem akarnám elzárni. De szabálynak kívánom azt, a mi itt jelezve van.

A tankönyvekről szóló (VIII) és az államellenes üzelmeket tárgyzó (IX) cikkekhez alig van szó. Én a tanítás szabadságának korlátozásától nem félek, mint a tiszáninneri kerület, feltételesen, attól tartani látszik. De hogy a „kéziratok“ a szerző sajátjai: az is csak addig áll, míg a kézirat a fiókban van, sem a nyilvános előadások vezérfonalálul használtatik.

E két főfontosságú ponthoz harmadiknak sorozom az alapítványok mibenlétének főfelügyeletét s ha kell ellenőrzését illető X. pontot. Az ellen sem hallottam érdemleges szót emelkedni. De én jegyzem meg, hogy sem itt, sem megelőző cikkkben az iskola bezárására s vagyona hováfördítésére vonatkozólag a Pontozatokban a kellő szabatosság s általában a forma — nézetem szerint — még nincs megtalálva. Majdan a törvényjavaslat talán szerencsésebb lesz e tekintetben.

Vajha minden tekintetben szerencsésebb legyen. Mert nem lehet tagadni, hogy sajátságos körülmények összetalálkozásából — s ama transcendentalis orköcsi elv szerint, hogy a büntetés soha sincs arányban a vétséggel s kis hibák gyakran igen súlyosan megboszulják magukat, — a Pontozatok „jó szándékai“ némileg a közmondásos „pokol kövezetéül“ szolgáltak. Am azoknak, a kik a hüvely alatt a magot is képesek meglátni, kivált ha majd egy törvényjavaslat alkotmányosabb formájába lesznek öltöztetve, kétségkívül megnyerendik méltánylatát s a

mire mindenkifölött számíthatnak, az eredményben a jövő igazoló ítéletét!

Közreadjuk e mindenesetre nagyfontosságú cikket, minden közbe szúrt megjegyzés nélkül. A magokban is érdekes fejtegetések még nagyobb fontosságúakká válnak a helyért, a honnan jönnek s mi csak örülni tudunk, ha a már is kézzelfogható közeledés, a további fejtegetések nyomán, teljes összetalálkozásra fog vezetni. Természetesen fönntartjuk jogunkat, hogy kifogásainkat megtegyük e cikkek némely részletei ellenében, előre is kinyilvánítjuk azonban, hogy a nyújtott jobbnak rideg visszataszítói mi nem leszünk soha, annyival kevésbé, mivel az állam és hazafias felekezetek csak veszthetnének kölcsönösen, ha egymást megérteni nem tudva, egymás ellen s nem egymás mellett küzdenének.

Szerk.

A tanárválasztás kérdéséhez.

Hogy valamely iskola céljának megfelelőhessen, mindenekelőtt arra kell törekednie, hogy maga körül minél alkalmasabb tanerőket tömörítsen. Épen ezért az oda tömörítendő megválasztásánál mindenekfelett a képességet kell mérlegelni. Ezt nem vonhatja kétségbe még a legmerevebb elfogultság sem. Nem tagadjuk, sőt dicsekedéssel valljuk be, hogy felekezeti tanodáink sok alkalmas tanerővel bírtak a múltban és bírnak a jelenben. Azonban bátran ki merjük mondani azt is, hogy ha a tanárválasztás régi módja az idő kivánalmainak megfelelő átalakuláson menne keresztül, akkor tanerők dolgában még jobban állhatnánk. Ma már a kevésbé értő is tudja, hogy egy tanártól nem annyira a tudományok sokfélesége, mint inkább szakismeret kívántatik. Azok is, kik a tudomány több ágában bírnak jártassággal, csak azt tudhatják kedvvel és kellő sikerrel tanítani, mely iránt maguk is nagyobb előszeretettel viselkednek.

A régi s még jelenben is érvényben álló tanárválasztási eljárás nem felel meg a mai viszonyok kivánalmainak, a mennyiben a tanári qualificatiót nem köti oklevélhez, hanem valamely külföldi egyetem látogatását egymagában elégnek tartja arra, hogy valaki tanári székbe ülhessen. Választási törvényünk a segéd tanárkodásnak viszont egymagában, egyetemek látogatása nélkül is megadja a qualificatiót.

Ha az oklevélről eltekintve csak azt kívánjuk, hogy „akadémista“ legyen valaki s egyéb nem sokat tekintünk, könnyen megtörténik, hogy az ily jelölt egészen ellenkező szakmájú tanszékre nyer meghívást, mint a melyre készült. És ekkor beáll oly forma fonákság, hogy a filologus tanít filosofiát s a filosofus természettant és megfordítva. S ekkor azonfelül, hogy maga a tanár kedvezőtlenül küzd olyan tantárggyal, melylyel nem rokonszenvez: tanítványai is csak küzködnek, sántikálnak utána. Az ily káros eshetőségeknek teljesen elejét venné az oklevél, mert senkiről sem tehető fel, hogy más tudomány-szaktól szerezzen magának oklevelet, mint a mely iránt elő-

szeretettel viseltetik s a melyben kiválólag képezte magát elejétől fogva. Valljuk meg, hogy egy kissé különösen is veszi ki magát az, hogy egy választó gyűlés csupán a névre szavazzon a nélkül, hogy bizonyítványt látott volna.

Nem tudunk egyetérteni a régi szokásos törvény azon részével sem, mely a segéd-tanári működést, mint gyakorlatot, elegendő qualificationak tartja. Hogy például a segéd papskodás lépcsőül szolgálhat — mint Magyarországon — a rendes papságra, azt legkevésbé sem vehetjük ezzel analognak, mert a segédpaptól, bármennyi gyakorlat után is, papi oklevél nélkül nem lehet pap soha. A joggyakornok is csak a bírói vizsga, vagyis az oklevél megszerzése után lehet bírónak. A csizmadia, asztalos, vagy szabó segédéből lehet ugyan rendes mesterember pusztán gyakorlat után is, de az is, midőn segéddé lett, már akkor letette a „remek“-et, azaz megszerezte magának a qualificatiót. Különben is a segédtanárkodást ezzel egy kaptára huzni nem lehet.

Részünkről a leendő tanároktól az oklevelet nem a miniszteri sürgetés, vagy törvény miatt kívánnók meg, hanem azért, mert ezt követeli tanodáink jövőjének szent érdeke, ugyszintén a maga magával mindig következetes igazság is. Ha egy igénytelen falusi népiskola, sovány kenyeren tengődő tanítójától megkivánjuk az oklevelet, akkor egy nagy igényű tanoda tisztességes jövedelmet élvező tanárát micsoda alapon lehetne kiváltságolni az oklevél alól? Sem orvos, sem mérnök, sem törvénybíró, sem ügyvéd, sem pap nem lehet senki oklevél nélkül; hogyan lehetnének hát a mi tanáraink egyedüli kivételek? A katolikus status közelebről kimondta, hogy oklevél nélkül senkit sem bocsát tanári pályára. Már pedig mi úgy vélekedünk magunkról, hogy kevésbé ragaszkodunk a hagyományos szokásokhoz, mint am azok, sőt a haladás útján előljárni hisszük magunkat. Miért maradnánk hát hátrább s miért küzdenénk a kor méltányos kívánalma ellen? Csak egyetlen körülményt ismerünk, mely méltányosan kiváltságolhat valakit az oklevél alól és ez az egyetlen: az irodalmi működés.

Részünkről az oklevelet nemcsak a szászvárosi tanodára kívánjuk hangoztatni, hanem kivétel nélkül mindegyikre. Egyházkerületünk gyűléstermében, tanárválasztások alkalmával, többször volt fölemlgetve az oklevél eddig is Ideje volna már felekezeti tanodáink reputatioja érdekében is az akaratot megvalósítani, aszándékot határozattá emelni. Oklevél és ismét oklevél!

Marosvidéki.

Molnár Aladár javaslatának indokolása.

(Vége.)

Hajdan vallásunk szabadságát, egyházunk jogait, országos és megyei gyűléseken s más körökben a jogtudomány fegyvereivel is kellett védeni. — E mellett a nem protestans jogi s egyéb főiskolák részint egészen elvoltak zárva a protestansok előtt, részint (későbbi időben) csakis tanulóul léphettek be, és még a jogi tanfolyamokon is yallásuk

ellen irányzott tanokat kelleit hallaniok. Természetes tehát, ha apáink bármily erőfeszítésekkel és bármily szerényen berendezett protestans jogi tanfolyamokat törekedtek állítani.

De mennyire megváltozott e tekintetben is a helyzet. Az állam egyetemein, s azok jogi facultásaiban jelentékeny számmal vannak protestans és épen ref. férfiak rendes tanároknak alkalmazva, kik ott csak oly szabadon adhatják elő a tudományt, mint akár egy prot. főiskolában.

Még nem oly régen is a protestans intézetek, bár szegényebbül s hiányosabban voltak is berendezve és felszerelve, mint az állami és némely más felekezeti tanintézetek, de sok kiváló szellemi erő volt tanáraik között összegyűlve; nézzünk körül ma a különbözőbb helyeken és állomásokon hány ily kiválóbb szellemi erőt találunk, a ki 1867 előtt protestans tanintézetben volt tanár; másfelől intézeteinkben nem csak hogy erősen magyar szellem, de tanítás szabadsága és általában az egyéniség kifejlődésére kedvező szabad szellem uralkodott. És mindez együttvéve, a nem protestans tanintézetekkel szemben, a szegénység okozta hátrányok mellett is nevezetes előnyöket biztosított iskoláinknak.

Ámde ma az előnyök, a változott viszonyok folytán, részint megszűntek, részint a nem protestans intézetekben is meglehetősen élvezhetők, úgy hogy a mi tanintézeteink nagy részénél a szegénység, a rosszul berendezés, felszerelés és hiányos szervezet hátrányai maradtak csak meg, még pedig az állami intézetekhez aránylag fokozottabb mértékben.

Nyiltán szólok, mert komolyan óhajtom a segítséget, és azt látom, hogy ma már nem is arról lehet szó, hogy az egyházunkbeli közoktatást itt-ott javítsuk, hanem arról, hogy (különösen a közép és felső oktatást) megmentjük a hanyatlástól, és attól, hogy a nemzeti közművelődésben jelentéken telen tényezővé váljék. Ha pedig komolyan segíteni akarunk: akkor feladatunk közoktatásunknak és iskoláinknak a viszonyokkal megváltozott helyzetét és állapotát nem leplezni, hanem a bajok okaival együtt minél tisztábban felismerni; — akkor kötelességünk erős elhatározással és gyökeres reformokkal tanintézeteinket ismét azon színvonalra emelni, hogy azok korunk művelődési szükségeinek megfeleljenek.

Igenis ezt kell tennünk, tőlünk telhető áldozatokkal, és a mennyiben másképp nem volna lehető, tanintézeteinknek, vagy részint azokban a tanfolyamoknak erőinkhez mért reductiójával. — A sok gyenge iskola és akadémia helyett tartunk fel csak azt, minek fennállása jelenleg valóban köz-szükség, tartunk fenn csak annyit, a mennyit most szétforgácsolt erőinket koncentrálva kellően ellátni és felszerelni bírunk; és a protestans tanügyet megmentjük. De csak ez által.

A mely egyén vagy testület nyilvános tanintézeteket tart fenn, s az ezekkel járó jogokat élvezi, és a jövőendő nemzedék ezreinek szellemi kiképzését (s így szellemi jövőjét) kezeibe veszi: az ezzel nagy kötelességeket és nagy felelősséget vállal.

Nagyokat véténénk egyházunk, nagyot a nemzet ellen, ha a protestansoknak a törvényekben biztosított autonómiáját arra akarnók felhasználni, hogy nekünk szabad legyen a legolesőbb, és akár a legrosszabb nyilvános iskolákat tartani fenn, legalább is mindaddig, míg bennük a magyar állam-ellenes agatatiók nem nyilvánulnak. — (És nagy igazságtalanság is volna kívánni, hogy az autonómia védelme allatt álló bármily gyenge tanintézeteink, bizonyítványaik érvényét és a nyilvánosság egyéb előnyeit illetőleg, egyenjogúak legyenek az országban levő legjobban berendezett, és minden tekintetben legjobb tanintézetekkel).

Gondoljuk itt meg:

1-ór azt, hogy hazánkban a reform. vallásu közönség nyelvére nézve is úgy szólván tisztán magyar, és a magyarságnak nagy részét teszi;

2-ór azt, hogy Magyarországon a protestantismus ereje nem állhat sem hiveinek számszerinti többségében, sem — ma már legalább — vagyon erejében, hanem egészen szellemi tulsúlyában, műveltségében.

És most már, ha mi az eddigi extensiv *gazdálkodást* követve, nem a jó, de a sok iskolára helyezniök a súlyt és autonómiánkban *privilegiumot akarnánk biztosítani bármely gyenge tanintézetek tarthatására: vajjon ennek a következtése nem a protestans közönség (és benne a magyarság egy jelentékeny része) értelmiségének elcsenevedése lenne-e, szemben a hazai társadalom más köreinek culturalis fejlődésével?*

A ki ezt minden vonatkozásaiban s következtéseiben sziveskedik végig gondolni, s egyszersmind hazai viszonyainkat ismeri: az, reménylem, indokolva látandja tervezetemet.

Midőn ily nagy érdek forog koczánk, vajjon nem kell-e az előtt eltűnni a particuláris tekintetek és a helyi érzékenységeknek.

A ki javaslatomat azon állásponttról tekinti, melyen a tanügy s főleg a községi és főiskolai oktatás mai magasabb fejlettségében áll: ez a benne felállított mértéket nagyon is szerénynek találandja. Ellenben a ki csak reformált iskoláink jelen tényleges állapotait nézi: az benne sokat idealisnak és a felállított kívánalmakat tulköveteléseknek látandja.

Én, bár hányszor gondoltam át e tervezetet, azon meggyőződésre jutok, hogy szegénységünket tekintetbe véve, benne csak azon minimumot javaslom, a melynek a cultura és az oktatás mai fejlettsége folytán okvetlen létesülnie kell, s azért ennek elfogadását tisztelettel kérem.

Balaton-Füreden, aug. 11. 1879.

VIDÉKI ÉLET.

Az erdővidéki egyházmegyéből.

Válasz a feleletre.

Sándor Jánosnak.

(Folytatás.)

Hogy pedig az egyhkerületi törvényhozás betüiben ön meg ne botránkozzék, tudatom önnel, hogy azon időben, a

mint a „Victoria“ bukásáról értesültem, összehívtam egyh. községemben a presbyteriumot s még az napon, a „North-Britisch“-nél 6 évre biztosítottuk a papi, énekvezéri és harangozó épületeket, de még maig nem vagyunk „excommunicálva“ érette, épen mint az ön által jelzett két egyházmegye, melyek a „maros-tordamegyei kölcsön és tűzkárbiztosító“ intézetnél, aránylag nagyon csekély díjért biztosítanak, miután pedig a „maros-tordamegyei“-nél sem az illető esperesek teljesítik az „ügynöki“ szerepet: hajlandó vagyok ezt sem fogadni el az önök álláspontja helyes indokolásának, mert a lényeg itt és ott — nem az ön „itt“ és „ott“ táblázatát értem — *biztosítsunk*, ebben pedig egyetértünk; de nem: a „hogyan“-ra nézve. Önök a kölcsönösség alapján, az egyházkerület papi és világi hivatalos személyzetének szövvényes bevonásával a kezelésbe; mi pedig — s hogy már én is adjak fel valamit a posteriori — álláspontomból — ha elfogadnók is a kölcsönösség elvét, de legalább a papi testület kihagyásával, mint a melynek „más üdvös téren is elég végezni valója van.“ Azért hagynók pedig ki; mert „tévedni emberi dolog“; s ha mi tévedéseimért csak egy esperest sem szeretnénk koldusbotra juttatni a tervezetben rájuk kimondott felelősség által *ezt engedjék meg nekünk*.

A becsléseknél való szakértelemre — ugymond S. J. paptársam — főleg a kárfelvételeknél van szükség.

Ej, ej, kis hamis! Hát az „alapszabálytervezet“ ezen kifejezése: „valódi becsértékükben véve fel“, csak a káresetekre vonatkozik? Nem a „valódi becsértékben“ felvett egyh. iskolai és tanodai épületek s ezek „*állandó belső felszerelvényei*“ „valódi becsértéke“ után? S ha nem jelentettük be „valódi becsértékben“ eshető olyan tűzkároknál, hol a tárgy teljesen megsemmisült: mire fekteti ön a kártérítési igényt? Avagy mit jelent az „alapszabálytervezet“ben, a minden ötödik évben való újra becslés, akár volt tüzeset, akár nem; mit jelent az épületek vagy a biztosított tárgyaknak, *avult*, vagy teljesen ép voltára való figyelem fordítás, nyilván tartás?

Azon megjegyzést sem hagyhatom válasz nélkül, hogy: „akárhány lelkész s még esperes is található, kik szakértelem nélkül, csupán gyakorlati józan eszük által képesítve úgy a biztosító felek, mint a társulat érdekeinek megfelelőleg jó sikerrel ügynökösködnek.“

Látja kedves bajtársam! Itt kellene valami olyan javaslaton törni fejűnk, hogy ezen „*akárhány lelkész s még inkább esperes*“-eink olyan helyzetbe juthassanak; vagy a kiknek helyzete türehető, olyan erkölcsi nyomás alá helyeztessenek, hogy „*gyakorlati józan eszük*“ a maguknak „*szakértelmét*“ vindicáló téren hozza meg első sorban, a vállás-erkölcsi életnek „*megfelelő jó sikert*“, s vagy *soha*, vagy csak *ezután* legyenek „*egy nyerészkedő társulat pénzhajhász ügynökei*“! E tekintetben azt hiszem, t. paptársam is szívesen aláírja velem, hogy ama *nehány* — és nem „akárhány“ — lelkész s még inkább „esperes“-nek, ha hivatalához igen is, de *hivatásához* nem illik egy „nyerészkedő társulat pénzhajhászának lenni“, de annál inkább

illik *érteni* — *szakszerűleg* — az irás eme szavait: „*Élég neked az én kegyelmem*“ (2 Kor. 12. 9.)

„A tartaléktőke hiánya — ugymond S. J. — nagy baj bizonyára, de nem oly nagy, hogy el ne lehetne hártani.“

„Nyelvek és fülek! csend

Figyelem.“

Sequestráljuk „*csak egy évre*“ az államsegélyt, mert 1400 frt szép pénz s ha ehhez vesszük a biztosítási díjakat, csak egy évről: ez tisztességes tartalék-tőke, vagy ha ez nem tetszik s helyes a *cél*, mire az jelenleg fordítva van: „*ideiglenes*“ tartaléktőkéül alkalmazzuk a „*Domesticát*“, s mert „*omne trinum perfectum*“ halljátok a harmadik „*bajszert*“ — (igy hívják a szegedi szekeresek azt a rudat, melyet mi kátyuba esett szekerünk kiemelésénél használva „*emelő-rudnak*“ nevezünk) — „rövid lejáratra fölvett kölcsönből lehetne fedezni az eshető károkat, *miig* tartaléktőke alakulna, vagy a díjak begyűlnének.“

De hát hol a határa ennek a határozatlan szónak: „*miig*“? Hány évet foglal az magába, ha a tartaléktők e felszaporodásáig: „*adhatunk ám még*“?

Ez a kilátásba helyezett „*adhatunk ám még ad-dig a miig*“ nem „rövid lejáratra“ vétetett fel az ön tudós észrevételeibe? „Oh megfontoló bölcsesség!“

Tessék elhinni — tapasztalásból beszélek s úgy hiszem, hogy épen a szóban forgó, rövid lejáratu kölcsönre nézve elég „*alaposan*“ — miszerint, ha már egyszer *kölcsön* — *adósság* — legyen az rövid lejáratu, vagy hosszú s vegyük a *rövid* és *hosszu* mellékeveket, vagyis a *kölcsön* szónak jelzőit: comparativus, superlativus-gradus, vagy az alapfokban, az teljesen mindegy, mert a *refrain* reá mindig ez: *fizess!* Aztán ha megkapnók is ezt a rövid lejáratu kölcsönt, a melyen „*tündöve*“ beszélgetünk, tudja-e erre is a *refrain*? „*Addsa — ne.*“ Minő biztosítékot *ad* ön azon esetre, ha a rövid lejáratu kölcsön — mint „*ideiglenes tartaléktőke*“ — kifizettetett a kárt szenvedett egyházközség vagy tanodának, de még a díjak nem gyűltek be, mert a „*dijhajhász esperes és főgondnok ügynökeink*“ perrel sem tudják a kitűzött időre beszolgáltatni, pedig erre volt barirozva a „rövid lejáratu“ kölcsön amortisálása?! Akkor? no hát az „*államsegély*“ vagy a „*Domesticából*“ fedezzük s ha ezekből nem, van még nekünk a központban kezelt más pénzünk is, például: „*az egyházkerületi özv. árvai gyámintézeti alap.*“ Ide megy az ön „*vagy*“-*vagy*“ logikája, a bajon könnyen segítő „*emelő-rudjának*“ vége, vagyis a szegedi szójárás, olyan találó „*bajszert*“-e.

Révay Pál.

(Vége köve tkezik.)

A szilágy-szolnoki egyházmegyéből.

S.-Somlyó, 1879. sept. 4-én.

Egy igen egyszerű, de lélekemelő ünnepélyről jövök. Kónya László, volt hidamási pap foglalta el tegnapi zilahi

népes egyházunk egyik papi állomását, melyre a képviselő nagy többsége által megválasztott.

A harangok hívó szavára tódult az urnak hegyén emelkedő imaház felé a város lakossága rang és felekezet különbség nélkül. A tágas templom minden része zsufolásig megtelt ünnepi érzelmektől áthatott várakozó közönséggel. — És az eredmény a várakozásnak teljesen megfelelt s a szépszámú közönség az új lelkész beköszöntő-beszédjéből az egyház békéjének megszilárdulását és hova-tovább, mind teljesebb felvirágzásának reményét vitte el magával az urnak házából.

A CCXIX-ik dicséret 1. és 2-ik versének elzengése után egyházmegyénk esperese n. t. Szabó Pál ur szólalt meg s istennek segítségül hívása után szokott nemes egyszerűségével mondotta el tartalmas beiktató beszédét. Rövid üdvözlés után, mintegy a hívek lelkébe tekintve ama kérdéseket veté fel: vajjon az egyház feltalálta-e új papjában a jó pásztort? A vezért, ki oktatta, tanítva, vigasztalva vezéreljen a küzdelemteljes élet mezején? A jó barátot, kinél — mint János a mester kebelén — bizalommal kereshet enyhet, nyugalmat? A megnyugtató felelet nyervezésének feltétele gyanánt — mindenek előtt ecseteli a papnak nemes, de terhes hivatását, a köteleességeket, melyeknek teljesítése igénybe veszi egész életét. „De — mond a szónok — miért számítsam fel az ily köteleességeket előttem kedves szolgatársam? Hiszen te ismered, megtanultad ezeket s gyakoroltad ott, hol ma, midőn itt e gyülekezet örömmel fogad — sirnak távozásodon s ez elég biztosíték nekünk a jövőre.“

Am az egyházközségnek is meglesznek köteleességei: gyámolítani a lelkészt nehéz útján, könnyíteni a köteleességek terhét, segíteni nemes törekvéseiben, áldozatkész buzgósággal követni jóra, nemesre s vallásosság gyakorlására hívó szavát. „Ezeknek lelkiismeretes teljesítésétől függ az egyház tagjainak és lelkipásztoroknak békéje, nyugalma és az egyház virágzása.“ Végül e szavakkal zárja be iktató beszédét: »Az ég áldja meg munkádat, midőn a csecse-„mőt a vallás karjaira felveszed, az Ur lelke legyen veled, „midőn az ifjakat legelőbb vezeted a szeretet asztalához, „az Ur hallgassa meg fohászkodat, midőn megáldod e szerető szívek frigyét a vallás oltáránál, és ha jönnek hozzád „majd ronsolt szívűek, kiket idő, sors és emberek megviseltek és ha haldokló fordul hozzád, bátorságot keresve az „utolsó harczra: legyenek vigasztaló szavaid megszentelve „az Urtól, hogy azok, mint égi barmat a hervadó virágot, „költsek életre az isteni bizodalmat! Az Ur, a mindenható „isten tegye áldásossá munkásságodat! «

„Most pedig k. a. jertek imádkozzunk!“

Ezután megint megszólalt az orgona ünnepélyes hangja és a fenn hivatolt dicséret 3-ik versének elzengése után Kónya L.afia emelkedett fel a szószékre, megtartani székfoglalóját.

Alapigéje megtalálható Róm. I. 9—10 verseiben.

A gyülekezet üdvözlése után az alapige nyomán ama két kérdést veti fel

Mit hoztam én nektek? Mit adjatok ti nekem?

A buzgó szív melegségével adta elő a feleletet:

a) Hoztam hivatásom felelősségének mély érzetét;

b) Hoztam feladatomban megoldására több jóakaratot, mint képességet, több hitet, mint tudományt.

c.) Hoztam az elhatározást, hogy szavaimmal hirdetni élettemmel követni fogom az ur Jézus Krisztust;

d.) Hoztam e feladat megoldására a türelem szent eszközét.

A II-ik részben pedig folytatja.

a.) Adjatok nekem a jóakarot és bizalom előlegét;

b.) Adjatok az ügynek melynek, szolgálatába állottam tiszteletet:

c.) Anyagi áldozatát;

d.) Erkölcsi áldozatot.

Ismételt üdvözlés után ünnepélyesen kijelenti, hogy kezét immár rátette a munkára.

E mindenek felett szépen kidolgozott s nemes szónoki hévvel előadott beszéd megérdemelné annak bővebb ismeretét, de tudósítói tisztem korlátokat szab óhajításom elé. Azonban ebből is meggyőződhetik e lapok olvasó közönsége hogy az egyház jól választott. Én pedig azzal a nyugodt öntudattal tértem haza, hogy az egyház békéjének egy pár lelkiismeretlen ember által rosszakarattal felzavart hullámai gyorsan elfognak simulni a zilahi egyházunk két papjának vállvetett buzgósága s a jók közreműködése által e diszes egyház hajója bizton fog előre haladni az egyetértés béke folyamán az erkölcsi és anyagi felvirágzás biztos révpartja felé. Faxit deus!

NAGY LÁSZLÓ.

A gy.-fehérvári egyházmegyéből.

Válasz a feleletre.

T. Szilágyi Farkas urnak.

(Vége.)

A 4000 frtra nézve is visszautasítom t. Szilágyi urnak azon állítását: mintha én valakinek határozottan mondtam volna, hogy az ő részére 4000 forinttal vesztegetnek. Ott vannak a „Szemle“ 29-ik számában közreadott cikkemben ama szavak: „a fama sok mindent beszél; lehet, hogy igaz, lehet hogy nem igaz“ én többet sem szóval, sem írásban soha nem állítottam. Alaptalan rágalom, hogy én „1878-diki december 9-én Gy.-Fehérvártt a Prokop-féle vendéglő előtt jónak láttam volna azt beszélni, hogy t. Szilágyi Farkas úr 4000 forintot ígért a fehérváriaknak kifizetni azon esetre, ha őt választaná papnak“. Meglehet, hogy a nevezet helyen és épen a megjelölt időben előfordult e tárgy, egyik is, másik is szólott valamit s talán én is tettem megjegyzést; de az részemről csak ennyi lehetett: mondják, de nem hiszem. Nem gondolom, hogy lenne valaki, ki szemembe merné mondani, hogy ama rágalmozó hirt én terjesztettem; ellenben annak, ki azon alaptalan vádaskodással t. Szilágyi urnak

Folytatás a mellékleten.

Melléklet az „Erd. Prot. Közlöny“ 37. számához.

előállott, sokkal több és nyomatékosabb dolgot tudnék én szemére lobbantani. Nem én vagyok hát a rágalmazó, hanem az, ki alaptalan vádaskodással mást gyanúsít s ki az így felkapott hirt, mint általa valóságnak hittet, tovább adni nem átálja.

Tudhatja t. Szilágyi úr az ó-kor történelméből, miszerint a régi rómaiak a rágalmazónak homlokára egy C betűt, az elkövetett bűn nevének kezdőbetűjét sütötték. Ilyen bélyeget érdemel ma is a rágalmazó. Rágalmazó alatt én mindig azt értem, ki nem igazat szól s ki egy gyanúsító állítását bebizonyítani nem képes; és én egész készséggel ráülök, hogy annak homlokára süttessék, anyanyelvünkön szólva, az R. betű, kiről 'bebizonyul, hogy rágalmazó.

Rágalmazónak nevezhetném most én t. Szilágyi Farkas urat, ki nem állotta rólam, alaptalan ráfogásaival, oly becsületsértő dolgokat terjeszteni. No de ennek még van a maga útja.

Hogyan állithatta t. Szilágyi Farkas úr rólam azt, hogy én senior koromban, a n.-enyedi collegium pénzét zsebemben felejtettem? Jól tudhatja, hogy 1848 tavaszán elkezdve, az egész nagy Magyarhon mily forrongásban volt; tudhatja, hogy a n.-enyedi főtanodában is csaknem mindenki kezében nemzeti lobogó lengett, mindenkinek ajkán „unio“ harsány hangja rebent el, fel volt homolva minden rend s az ifjuság szétoszlatva. Számolni, ha akart volna is valaki, nem lehetett. A nagyobb összegek részéről be voltak fizetve, csekélység volt az, miért még felelős voltam. Megmutathatnám t. Szilágyi urnak még meg levő seniorkori naplóból, hogy az ifjuságnál, melynek osztatlan szeretetét birtam, három annyinál is nagyobb összeg követelésemet veszett el. De én mindazok daczára, a forradalom lecsendesültével mindjárt, a mint honfui kötelmem leróvása után e vidékre visszakerültem, beszámoltam. Tessék utánézní a főtanoda levéltárában. Jól tudhatja, hogy többeket terhelt számadás és mindazok között csak én voltam, ki kötelességemet teljesítettem. Vajha mindenki teljesítette volna azt, miként én, akkor bizonyára pár ezer forinttal nevedkedett volna az intézet pénztára.

Im, hát nem nagyot mondott t. Szilágyi ur, midőn rágalmazni akart.

Hogy adósságúim voltak, vagy vannak, ahoz Szilágyi urnak semmi köze. Soha se fájjon t. Szilágyi urnak az én fejem. Ha bajaim voltak, abba is másokba helyezett nagy bizalmam vitt belé s főleg az, hogy nem voltam uszóraskodó. Az ilyenek mind csak törpe lelkek gyanúsításai, nyugodt lelkiismeretem fölött pedig Isten, nem Szilágyi ur ítél. Közreadott gyanúsító czikke után, igazán nem hiszem, hogy t. Szilágyi ur csendesen pihenjen.

A mi a torony-alaprai gyűjtést illeti, hallomásom szerint, maig is vannak még künn gyűjtőivé, a számadás nincs teljesen befejezve, mit bizonyít — a többek között — a Szemle f. évi 12-ik számában, a márczius 9-diki igazgatótanácsai gyűlésnek 14-ik száma alatt, a 191-ik lapon köz-

readott ezen hivatalos sürgetése: „A n.-enyedi e. k. költségvetése 79-re helyben hagyatván, a torony alap hiányzó költségvetése ismét megsürgettetik.“ Peccatur intra muros et extra. Ha az alólirt-hoz küldött gyűjtőiv — a tőle nem függött akadály miatt — még be nem küldethetett, ez által még semmi büntény elkövetve nincs.

Ha a torony-alap rendszeres kezelésen ment keresztül, mulhatlan teendője volt a kezelő-bizottságnak időnként a gyűjtőivé tartóit felhívni beszámolásra, mi ha megtörtént volna, akkor az el nem hárihatott akadály miatti beszámolás itt is végére ment volna, a minthogy az meg nem tételvén, a beszámolás nem történhetett meg; most nagy hálával tartozom t. Szilágyi Farkas urnak, hogy alkalmat adott ezen ügy lebonyolítására, mit ezen — nem a legjobb szándékkal tett — felhívás nélkül, most sem tehettem volna meg.

Ha emlékezetem nem csal, e tárgyról egy alkalommal, mikor még jó barátok voltunk, tottem is volt t. Szilágyi Farkas urnak említést. Egyőbiránt, mihelyt a dolog teljesen tisztába lesz hozva, beszámolni kötelességomnek ismerendem s akkor a késedelem okát is följejtendem, Amphora coepit institui, currente rota urceus exiit.

Ne utasítson engem t. Szilágyi ur Dájaihoz. Nekem vele, sem mással ilyes tárgyakban, érintkezésem nem volt, sőt hírért sem hallottam, mig t. Szilágyi ur a nyílt levelet nem mutatta. Csak azt kérdem: miért hogy a többi pályázóknak nem irtak? és miért csak épen Szilágyi urnak?

Nincs Fehérvártt — higye el — semmiféle banda, de van másutt, sajnosan ismeri az olvasó közönség hol, mely előtt semmi kegyeletes, semmi szent nincs, melynek tagjai hamvában is áldott nagy emberünkön elkezdve, — kinek nevét kegyeletes érzésből nem emlittem — oly sokak nevét bántalmazni, beszenyyezni megkísértették.

Oh Szilágyi ur! ne dühöngjön, paphoz nem illő piszkolódásaival hagyjon fel! Hidje el, nem engemet, önmagát törpíti le; elitéli a józanabb világ. Ha nagyhirű elődeikre oly büszkék az enyedi papok, akarjanak azokéihoz hasonló humanus magaviselettel feltűnni, világoljanak előttünk tettel, szóval, hogy mi is jó példájukat követve, bár mint pislogó mécssek szolgálhassunk; különben a nagy elődökteli dicsekedés olybá tekintendő, mintha én büszkélkedni kívánnék azzal, hogy a nagy Bod Péter igeni pap volt.

Igaz, hogy a tiszta papir mindent eltür s a sajtószabadság e dicső korszakában, most az a legnagyobb ember, ki legszemtelenebbül viseli magát s másokat joggal, jogtalanul sárral dobál. Ne vágyják t. Szilágyi ur e dicsőségre, mert a bűn büntetlenül nem marad.

Egyiptomban a birákat kezek nélkül festették, a sphynxek nőfejü oroszlán testü, a syrenek ugyancsak nőfejü halban végződő, láb nélküli szörnyek voltak. Lóthnak felesége,

a miért tilalom ellenére visszatekintett, sóbálványnya változott. Vigyázzon t. Szilágyi ur, nehogy a multnak gyanusító fölemegetése által hátratekintvén, valami olyan nem is simplex, hanem duplex szörnynyé változzék!

Végre is t. Szilágyi urnak minden rossz akaratu gyanusitásaival szemben, a belső elégtétel érzésében, midőn teljes megnyugovást találnék, mind a mellett a csalódás és keserőség fájó érzelmei reszketnek át keblemen, látva, hogy épen azok, kik a nép élére állitva, jó példával elől menni s előttünk fényes lámpaként világítani volnának hivatva, egymás hajába kapaszkodnak s magas állásukról meglepedkezve, azt hiveik előtt valóságos gúnytárgyává törpitik le; fájó érzés reszket át keblemen, midőn látom, hogy akad épen egyházi lap olyan, mely a helyett, hogy az egymással torzsal-kodókat csittitná, még ő maga dob üszköt közibük s kárörömmel nézi a tépelődőket.

Az olyan egyházi lap, mely a helyett, hogy jézusi szeretetet, békés egyetértést kívánna anyaszentegyházunk életében eszközölni, kapva kap az alkalmon, hol — nem szivelt embereivel szemben — zavart idézhet elő s a helyett, hogy a valóságnak először utána kívánna járni, bármit irjanak tudósítói, azt azonnal világgá adja, szerintem s minden higgadtan gondolkodó ember felfogása szerint, szép hivatását eltévesztette.

Nem elég az, hogy később, mint alaptalan hirt viszszavonja, mert már a bántás, a sérelem megtörtént. Ilyen volt az ilyefalvi papválasztás ügye. (Lásd a Szemle 23-ik számában a 349-ik lapon való tudósítást.)

Ilyen a Szemle 32-ik számának 511 lapján való ezen semmi alappal nem bíró tudósítás: „A gyulafehérvári e. k. papjává, a más három kinyilatkoztatván, hogy választatni nem kíván, egyhangulag Elekes Victor zilahi tanár választatott meg.“ Hol van erre a bizonyíték? Hol mondtak le az illetők? Mindig csak a gyanusítás, a sértegetés, pedig meg kellene gondolni, hogy a szenvedett méltatlanság fájdalma a kebelben mindig élni fog.

Mint előbbi feleletemben is, melyre oly erőszakoskodólag fölhívtak, kijelenttem, most is kinyilatkoztatom, hogy ez ügyben többé nem polemizálok, ha azonban t. Szilágyi Farkas urnak, a Szemle t. szerkesztőjének vagy a különben nagyon tisztelt munkatársainak cikkem valamelyik része ellen további kifogásaik vannak: léteznek fölöttünk álló egyházi és világi ítélő testületek, terjeszszék vagy terjeszszék azok elébe képzelt sérelmüket, de én magamat sem t. Szilágyi ur, sem a Szemle, sem tisztelt munkatársai bíraskodása alá nem vetem s ezután reflexiókat figyolmen kívül hagyom.

Elekes György,
gyulafehérvári ev. ref. egyházmegyei
esperes.

Tudósítás a conventról.

Debreczen, sept. 10. 1879.

A magyar reform. egyházkerületek conventje — a tulajdonképeni tárgyalások előestéjén — sept. 9-én a ref. főtanoda gyűléstermében bizalmas előértekezletet tartott.

Azzal a tartózkodással és discretióval szólunk ezen előértekezletről, a minővel ilyen zártkörű bizalmas értekezésről szólni lehet.

Az értekezletet b. Vay Miklós ő maga nyitotta meg, előadván az előzményeket, felhivja az értekezlet tagjait, hogy nyilatkozzanak, hogy a conventi bizottság előmunkálatait véve alapúl, minő sorrendet óhajtának megállapítani. Első sorban a már kidolgozott és az egyes egyházkerületekkel nyomtatásban közölt előmunkálatok alapján kíván-e haladni a convent és azon előmunkálatok mellett még minő tárgyakat és minő sorrendben óhajt tárgyalni.

Legelőször Beöthy Zsigmond emel szót. Azon óhajtását fejezi ki, hogy a jelenleg össze ült convent tekintessék úgy, mint az 1877 nov. 17-én elnapolt convent folytatása; az elnapolás ideje alatt a convent megbizottjai elkészítették a tanácskozással azon tárgyakat, a melyekért a convent összeült; az egyházkerületek többsége, ugyszintén a sajtó is már nyilatkozott, és most a conv. azon helyzetben van, hogy kellő tájékozással hozhat határozatokat; elsősorban a bizottsági előmunkálatok tárgyalását ajánlja.

Ezen felszólalás után egy kínos jelenet következett. A jelenlevők nagy többségének megátközésére Török Pál püspök kijelenti, hogy miután az ő egykerülete ezen előmunkálatokat nem tárgyalhatta sem egyhalmgyei, sem ker. közgyűlésein, ő és egykerületének képviselői a zsinati előmunkálatok tárgyalásába nem bocsátkozhatnak — nem fognak bocsátkozni. A conventnek a zsinati előmunkálatokon kívül elég tárgya lesz, pl. az áll. superinspectio kérdése sat. ezek fölött tanácskozzék és határozzon a convent, de a zsinati előmunkálatokat most annyival inkább tegye félre, mert a jelen időt úgy sem látja alkalmasnak a zsinat összehívására.

Török álláspontja ellen, Beöthy indítványa mellett többen emeltek szót, egyedül Filó Lajos támogatta Törököt; a vitában részt vettek: Nagy Péter püspök, Fejér István, Révész Bálint, dr. Kovács Ödön, Szász Domokos sat. Az értekezlet borus hangulattal oszlott szét; különösen azok, kik az egyesülés eszméjéért lelkesülnek, komoly aggodalommal néznek a következő nyilvános tanácskozások elébe; ezen aggodalmakat neveli azon körülmény, hogy a világi fő- és algonokok közül sokan és épen a legbefolyásosabb egyének nem jöttek el.

AZ „ERD. PROT. KÖZLÖNY“ TÁRCZÁJA.

A m.-gy.-monostori templomban.

Auguszt. 3. 1879.

(Emlékezés az én jó apámra.)*

Gyarmathi Zsigmondétól.

Egy nagyon szomorú emlékü nap óta most hallok először megcsendülni a vasárnapi harangszót kis szülőfalvamban. A tiszta nyári napsugártól bearanyozott fák sudarai közül épen úgy emelkedik ki az ódon karsu torony, mint akkor, midőn harangjának szavára az én édes jó apám felcsatolta bő palástját és megindult velem a mi kedves templomunk felé.

Körülöttünk vasárnapi díszbe öltözött közönség: gyönyörű pártás, lengő szalagu, bíbor váll-füzös, barna, piros szép leányok, aranyos fejkötőjü, fátyol-kendős gyönyörű menyecskek és azok a kedves piros-pozsgás fehér inges kis gyermekek, kiket én oly végtelenül szerettem és most is azt hiszem, hogy ily szép gyermekek, mint e havasalji kis falumban, nincsenek a világon sehol.

E feltűnő szépségü, cajtáságos festői öltözetü nép közzé vegyülve, közeledtem az egyház felé ma is. És az eltűnt évek aranyos emlékeit: a bölcsőtől a mennyegzőig — s az ezutáni verőfényes évekre boruló sötét gyász sulyát egy csöndes merengő érzésbe olvasztja a jól ismert áldott hegyi levegő. Mert semmi sem hathat jobban kedélyünkre, mint születésünk helyén azon balsamos lég, melynek érintésére ezer apró rég feledett emlék repes körül s ha a bölcsőnk felett játszódozott szellő most drága sirhalmokra borul, büvösebb és szentebb lesz érintése mindennél a földön.

Az árnyas, pázsitos kis cziinterembe, hol két kis öcsém-mel hajdan annyit játszódoztam, kihallszik a templom nyitott ajtain át, az orgona méla zúgása, la hívó nép lassu ünnepélyes léptekkel vonul be rendre, a szoltárének felzendül s az összeboruló lombok alatt ott domborul a két koszoru s sirhalom de ki merne szavakat keresni életök delén megtört szülői sirjánál?

„Nagy isten, téged imád“ hallszik a szoltári ének s erre ott benn a hit vigasztaló szava mintha visszafelelné a folytatását: „Atya vagy mennyen, földön, minden a te műved; Atyánk, szentelve legyen a te dicső neved!“ Tehát az is a te műved, hogy az aggok később szálljanak sirba kicsi unokáiknál és az erőteljes édes szülők oly hamar kövessék az agg nagyszülőket? A bölcső és koporsó között te vonod a különböző vonalakat? Ugy van, minden a Te műved s ha kezedből elveszük a jót, nem szabad zúgolódnunk a keserüért sem. Ime nyitva áll a szentegyház

*) Talán nem lesz fölösleges megjegyeznünk, hogy e szép rajz a b. e. Hory Farkasra vonatkozik, kinek nemcsak testszerinti, hanem szellemi lánya is a szellemdús írónő, ki lapunkat szives volt e dolgozatával megajándékozni s ki az elbeszélő költészet terén oly rövid idő alatt oly szép nevet vívott ki magának. Szerk.

ajtaja: „Jöjjetek ide mindnyájan, kik megfáradtatok és meg vagytok terhelve s találtok nyugodalmat a ti lelketekben.“ Oh régi kedves hely a templomi székben, mily más érzelmekkel foglallak el most, mint hajdan! Napsugaras, magas ablakaid fénye egy pillanatig homályos lesz és összeolvad a tulipános karok hollós oszlopaival, az éneklő közönség régen látott arczával és a szószékkal, melyből harminczkét évig hirdette az urnak ígét ő, kinek most oda át látszik lant és bibliával ékitett síremléke. S rendre minden eltűnik; csak a szószék ezüstös pelikárjával és aranyos bíbor terítőjével bontakozik ki tisztán s az ő régi helyéről a régi emlékek megelevenülve emelkednek fel; mindent, mit a gyermekkorban átéltem, a felmagasztosult pillanat mind újból átéletem velem; aztán az emlékek megszólalnak: Pár évvel ezelőtt hazánk egy kitűnő fia, Sámi László, kinek mély tudomány az igaz szerénységgel, a ragyogó szellem a szív melegével párosulva megalkotják azt a férfit, kit mindenki szeret, de nálamnál jobban se nem szerethet, se nem tisztelhet senki, tehát Sámi László a többek között ezeket írta nekem: „Derék atyja, midőn 1840-ben megválasztattott gy.-monostori lelkésznek, beköszönő beszédét nekem, mint jó barátjának, megküldte. Azóta hiven őrzöm, most 37 év múlva, mint becses és kedves ajándékot, küldöm a leányának olvassa el, mert nagyon megérdemli.“ Tehát 39 éve annak, hogy elhangzott az ige: „Az egyházi szolgálatot kérem én, ki velek együtt szolgálom vagyok Legeltessétek az urnak nyáját, nem kényszerítésből, hanem örömezt.“

Aztán megkezdvén egyházi beszédét, folytatta: „Mert kedvesebb lenne előttem egy kised virágkoszoru, melyet a közszeretet s bizodalom tűzne homlokomra, mint egy trónus, mint egy birodalom, melyet hatalom vagy erőszak igazságtalanul játszana kezemre.“ S e szavakat nemcsak a pályakezdő ifju, vagy fiatal költő mondta lelkesült hevében, hanem valóban nemes egyszerű természete az igaz szeretetet nem cserélte volna fel soha semmi dicsőséggel. S habár harminczkét évi pályáján a szeretet virágai közé rejtettek szuró töviseket is, de családi életében soha meg nem szomorodott. Hiven emlékszem, hogy egyszer szelid mosolyával e templomi székre mutatva, így szólt: „Nézd kis leányom, 1842. július 2-án ide hoztam édes anyádat s azóta ha nem is ül itt, én mindig látom. Épen úgy látom, mint az első napon: szép gyermek arczával imakönyvére hajolva.“ Akkor még nem értettem, mit tesz az tizenöt, tizennyolcz év múlva is olyannak látni élettársunkat, mint az első napon, most értem s azt hiszem, ez a legjobb, a mit mondhatunk.

(Vége köv.)

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1879. szeptember 13.

— Lapunk oeconomiájában némi módosítást kelle tenünk, hogy az agg főgondnok, b. Vay Miklós ő exca, nagy

szabásu elnöki beszédét már e számban megkezdhesük. A convent tanácskozásairól szóló részletes tudósításunk, postai zavar folytán oly időben érkezett kezeink közé, hogy e számban már lehetetlen volt közlése, de e tanácskozások jelentősége nincs az időhöz kötve s így jövő számunk sem fogja igen későn közölni. A ténácskozások nevezetesebb momentumaként megemlítjük, hogy a főgondnokokból és superintendensekből bizottság alakított az egyház önállóságának védelmében való netaláni eljárásra; hogy az épen most tanácskozó ágostai h. egyetemes gyűlésnek távirati üdvözlöt küldetett, fölszóliitván egyszersmind, hogy hasonló védekező eljárást kövessenek a ágostai h. testvérek is. A tárgyalások részletes leiratát, mint mondjuk, jövő számunk hozandja.

— **B. Randvánszky Antal**, a boldogult Zsedényi Ede utódja, e héten tartá meg ünnepélyes székfoglalását, hivatali esküjét a bpesti ág h. templomban tévé le, programszerű megnyitó beszédében pedig kiváló elődje méltó utódjának bizonyítván magát, a domestica cassa alapjára egyelőre kétezer forintot ajánlva föl. Ad multos annos!

— **Révész Bálint**, a tiszántuli egyház superintendense, maga ellen idézte, bizonyára akaratán kívül, a „Religio“ nemes fölundulását a miatt, mert egy kissé leplezetlenül és egyenes szavakkal találta kimondani az igazat. Ugyanis az egyházkerületi gyűlésen a „Pontozatok“ kérdé sében kimondá, hogy csak akkor volna hajlandó belemenni bármennemű egyezkedésbe a superinspectióra vonatkozó részletes törvény iránt, ha a vallásbeli szabadság és viszonyosság teljesen meg volna, ha uralkodó vallás nem volna, ha az 1791-iki törvények által megszorító záradékkal elismert vallásszabadsági törvények a klerus által ki nem játszatnának. A Religio farizeus ájtatossággal adván a megdöbbenőt, a megsértett egyház nevében tiltakozik, hogy ily tekintélyes helyről, ily minősíthetlen rágalom szóratik világgá. A klerus mindig a békét akarta; mikor csavarta ki értelmökből a vallásszabadságra vonatkozó törvényeket? Hiszen az áttérések utját soha meg nem nehezíti, a kebelébe áttérőket aggodalmas körülményekkel fogadja el. Az 1843 4., az 1848-iki törvényhozás hiábavalóságokkal foglalkozott, mivel a klerus soha sem kényszerített senkit az akolba. A compelle intrare — oly távol áll a kath. egyháztól, hogy a vallásos üldözések mind csak a protestáns képzelődés vagy „szabadonc“ irodalom leleményei. Az Ur szine változása örömeire elropogó sortűz; az összes hatóságok tisztelgése ily alkalmakkor: mind csak azon részrehajlatlanságot bizonyítják, melylyel az államkormány a katolikus egyház iránt viseltetik. A felsőház tiszteltjei nem kevésbbé a dolgok rendje szerint és a magasabb szempontból felfogott vallásszabadság szellemében létrejött tények. És ugyanaz a Religio, ugyane helyen írja, hogy épen az fáj neki és, hite szerint, azt sinli meg a nemzet, hogy a regnum Marianum csak volt, hogy a törvényhozás nem katolikus szellemben működik. Meg is érdemelnök, makaets nyaku, nyirt haju, kerek fejű protestánsok, hogy a regnum Marianum karakter indelibilis-e fejünkre süttessék. Nem tartjuk-e elég kegyelemnek, hogy élni hagynak? A fülbe gyónás láthatlan hatalma helyett kiérdemelnök az a u t o d a fét. Egyébiránt mi biztosítjuk a Religiot, hogy mi azon feledhetetlen bűnünket, hogy a regnum Marianum paradicsomi boldogságát megzavartuk és az apostoli szegénység kenyerén tengődő kath. püspökségeket egy kevés jövedelemtől álnok módon megfosztottuk az „ugynevezett reformatio“ utján, (boldogult Toldykn kifejezése szerint) megbűnhőd tük százszorosan. Az üldözések és gályarabság emlékeihez képest az oly cikkek, milyeneket a Religio ellenünk világgá bocsát, csak inkább megtanítanak becsülnünk azt, mit az életnél drágábbnak tartottunk a múltban és fogunk tar-

tani jövőben: a vallásszabadságot; de ezt teljesen, hamisíthatlanul, kijátszhatlanul kívánjuk minden keresztyén részére, mert ehhez jogot szerzett mindnyájunknak a civilisatio és nem a regnum Marianum.

— **Néhai Basa Mihály** siremléke f. hó 3-án lepleztett le Felvinczen, egy szép és megható ünnepélyen. A sírkő leplezése előtt és után Hegedűs Lajos a n.-enyedi egyházmegye esperese, Fúzi Sándor ó-tordai lelkész és Tóth Mózes felvinczi lelkész tartottak beszédeket. Ez ünnepélyen résztvett a tordai dalkör. Világiak úgy, mint egyháziak szép számmal voltak képviselve ez ünnepélyen, melylyel a nagyenyedi egyházmegye leróttá kegyeletét a boldogult főpásztor iránt. Maga az emlék 70 mázsa nehéz, másfél öl hosszú.

— **Gyarmathy Zsigmond** ur, a zsoboki templomépítés lankadhatatlan buzgalmi pénztárnoka még 107 frt gyűjtött; a kegyes adakozók névsorát a következőkben adjuk: gr. Banffy Miklós 25 frt, br. Józsika Sámuelné 20 frt, Szepesy Lajos 5 frt, Gyarmathy Miklós 5 frt, Egy valaki 1 frt, X. X. X. 30 kr, Bónis István 1 frt, Korbuly Bogdán 4 frt, K. Papp Miklós 1 frt, Turcsányi Gyuláné 2 frt, Domby Károly 2 frt, Frankis János 2 frt, Valaki 1 frt, Szász Béla 1 frt, Békésy Károly 1 frt, dr. Brandt Józsefné 10 frcos arany, Hory Béla 2 frt, Domokos Antal 2 frt, Gyarmathy Miklósné 5 frt, Török Károly 2 frt Barcsai Domokos 10 frt, Gaszner Sándor 5 frt, Gyarmathy Zsiga 10 frt. Összesen 107 frt 30 kr és 1 drb 10 frcos arany.

— **Egész halmaz iskolai értesítő** fekszik előttünk. Lapunk szük tere mindegyiknek részletes ismertetését nem engedvén meg, most azokat csak pár szóval említhetjük fel. — A dévai állami képezde értesítője. Szerkesztette Sándor Domokos. E képezdében 14 tanító tanítot 59 növendéket, kik közül 30 magyar, 25 román s 4 izralita volt. Vallásra nézve tulnyomó volt az ev. reformátusok száma (23). A tanév végén képesített 10 tanuló s ezek közül 4 jeles, 5 jó, 1 elégséges osztályzatot nyert. Ugyanezen képezde gyakorló iskolájában 20 tanuló tanult. — A hajdusoboszlói polgáriskolával kapcsolatos gymnasium értesítője. Szerkeszté Szathmári György. A statisztikai adatok szerint látogatta ez iskolát 50 tanuló, kik közül 44 református volt. Kitünő osztályzatot nyert 9, jelest 10, elegendőt 11, nem elegendőt 12. — A sárospataki ref. főiskola értesítője. Szerkesztették: Lömödy D. és Szinnye E. igazgatók. Az akadémián működött 12 rendes s egy gymnasiumi tanár. Az akadémiai hallgatók száma az első félévben 173-ra, a másodikban 169-re ment. Ezek közül — minden szakot összevéve kitünően képesített 5, egyhangulag 10, szavazattöbbséggel 17, visszavetett 5, pótvizsgára utasított 6. A pályázatok számbavételénél a tanári kar a legszebb eredményt constátálta. — Az iskola gyűjteményei különösen egyesek ajándékai folytán, örvendetesen gyarapodtak. — A gymnasium 8 osztályában járt az első félévben összesen 597, a másodikban 554 tanuló, kik közül helvét hitvallásu 522, illetőleg 488 volt. Az idegen elem e tanodában képviselve a legcsekélyebb mérvben sem volt, mert a tanulók nemzetiségre nézve mind magyarok voltak. — A marosvásárhelyi főtanoda értesítője. Szerkeszté Urr György. Ez értesítő első lapjain Demeter Károly tanári székfoglalóját közli: „Miből áll a vegytannak, mint természetudományak feladata?“ czimvel. — A tanítói testület 22 tagból állott. A tanulók összes száma 489, s így 42-vel több, mint a megelőző tanévben. Vallásra nézve helvét hitvallásu 396 volt. Nemzetiségre nézve 444 magyar, 10 német, 13 román és 22 izraelita. A tanév végén kiosztott családi alapítványok kamatai, ösztöndíjak és rendkívüli pénzjutalmak összege 1928 frt. 63½ kr és 3 arany. Könyvjutalmat nyert 65 tanuló.

Megjelenik
minden vasárnap.

Szerkesztőségi s kiadói szállás:

b.-farkasutoza 16. sz. hova
a lap szellemi s anyagi
ügyeit illető minden külde-
mények czimzendőek.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Hirdetési díjak:

Kétszer hasábozott garmond
sor vagy annak tere 5 kr.
Bélyegdíj minden beigtatás
után 30 kr.

Nagyobb és többször megje-
lenő hirdetéseknel külön ked-
vezményt nyújt a kiadóhivatal

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félévre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ TULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: B. Vay Miklós ő nmlgának a conventet megnyitó elnöki beszéde. (Vége.) — A magyar reform. egyház conventje Debreczenben. — Az erdélyi reform. fő- és középtanodák tanárainak S.-Szt.-Györgyön tartott értekezlete. r. t. — Tárca: A magy.-monostori templomban, Aug. 3. 1879. (Emlékezés az én jó apámra) Gyarmathy Zsigmondnétől. (Vége.) — Különfélék. — Körözvények. Szerkesztő postája.

B. Vay Miklós ő nagyméltóságának a conventet megnyitó elnöki beszéde.

(Vége.)

Addig is azonban, lehet talán most is már fel-
emlitenünk annyit, hogy mielőtt még a kormány
tervezett intézkedésével megelőzhetne bennünket, mond-
junk el ugyan mindjárt ez alkalommal minden
szükségeseket s terjeszszük fel megállapodásunkat a
miniszteriumnak, a minék mindenestre nagyobb jelen-
tősége lesz, mintha mi néhányan adtuk volna elé
amaz ismert enquetten elszigetelt magán-nézeteinket
— hanem további teendőinket attól feltételezzük:
mely időben, minő alakban s mi helyen fogják ama
szunyadozni látszó Pontozatok, vagy az azok által
képviselt elvek, fejeiket újból felütni; és a mit akkor
teendünk, tegyük egyesülve ágostai hitvallásu test-
véreinkkel!

De a mit szerintem szintegy nem hagyhatunk
ki a számításból, ha esetleg túl nem akarunk a czé-
lon lóni, abból áll, hogy amaz elhírhedett Pontozat-
ok, melyek összegét magam részéről soha sem tekin-
tettem másnak, mint egy halvaszületett gyermeknek,
végre sem képviselnek egyebet, mint a cultuszminisz-
ter ur ő exjája egyéni véleményét, — mely, még
akkor legalább, midőn azt néhányunkkal közölte s
mi eljárása ellen tiltakozánk, miniszteri tanácsban
nem fordult elé, arról tehát tudomása egyházunkat
már egy izben védpaizsa alá fogadott koronánk je-
len dicső hordozójának s védurunknak, még kevésb-
bé lehetett, — pedig e döntő tényező előleges bele-
egyezése nélkül, törvényjavaslatot parlament elé-

be terjeszteni nem lehet — ne adjunk tehát a nagy
ominosus Pontozatoknak nagyobb jelentőséget, mint
a minőt azok ephemer voltuknál fogva megérdem-
lenek.

Épen oly kevésbé fog közülnk bárkinek is eszé-
be jutni, hogy azt, mit egyes miniszter, a törvény-
hazás szünetelése alatt, amugy félhivatalosan mondott,
illetőleg néhány példányokban litographiroztatott —
mert hiszen más valamely cselekvény nem adta magát
elő — a parlamentnek rója fel bűnül, vagy előre
már azt tegye fel róla, miszerint ahhoz utólagos
beleegyezését adandja, — én legalább ellenkezőt remény-
lek s várok hazám képviselőitől s el nem tudnám
képzelní, hogy lehetne eset, melyben az megtörtén-
hetnék, miszerint magát szabadelvűnek s szívvél-lé-
lekkel magyarnak valló, az 1848 törvények alapján
állani köteles miniszterim, három millió protestáns-
ban, magának a honunkbeli protestantismusnak a kar-
hasson, hogy ne mondjam: merhessen, ily mel-
lékes uton hadat üzenni! Nem ily partialis, és reánk
nézve épen ezért veszélyes, félszeg eljárás esetleges
sanctionálását várjuk mi a majdan összeüledő tör-
vényhozástól, — hanem, igenis azt, hogy a teljes
vallás-szabadság és egyenlőség s a közép- és felső-
oktatásról szóló országos törvények, logikai rendszerét
és elsőbbségét követelő, megalkotásával örvendeztes-
sen meg bennünket; igen, mert valóságos felfordult-
ságnak lehet nevezni, hogy felügyeleti törvény alkot-
tassék az előtt, mintsem a felügyelet tárgya tör-
vényesen megvolna állapítva.

A magyar protestánsoknak természetükből kel-
lene következniök, hogy beleegyezzenek oly fel-
ügyeleti törvény alkotásba, melynek tárgyát a min-
denkori miniszter határozza meg; — ha tehát ez
utról letérne a kormány, s ily irányban venné az-
tán közreműködésünket igénybe, kétségtelenül szá-
mithatna reánk, s mi sem ragaszkodnánk oly mereven,

a mit különben is annyiszor vetettek szemünkre, béké-
kötéseink szentesítette alaptörvényeink által nyuj-
tott és jogainkhoz! — míg ellenben épen oly ter-
mészetes, miszerint, ha még a honunkbeli — ez
esetben inkább csak álszabadelvőség is, ürügyet
keresve, ellenünk fordulna, — ugy — e, mondom:
nem képzelhető esetben — ne csudálja senki sem, ha
minden követ meg fogunk mozdítani, hogy sértetlen-
ül maradjanak fel jövőre is, elődeink századok
hosszu során keresztül megóvni tudott védfalai, a
közoktatás és nevelés ügyétől el nem választható egy-
házunknak.

Egy hitfelekezet, mely tudja s érzi, hogy nem
lehet reá az államnak semmiben, legkevesebbé pedig
a tudományok fejlesztése terén panasza, mely keser-
vesen megtakarított filléreivel tengeti egyházát; rész-
ben házról-házra kéregetve tartja fel iskoláit s nem
húz az államtól, pár ezer, inkább alamizsnának te-
kinthető forinton kívül egyebet; egy ilyen magára
hagyott, saját erejére utalt, léteért századokon ke-
resztül küzdött s folyvást harcoló hitfelekezeti tár-
sadalom érdekeivel, még akkor is kiméletesen fog
egy jó akaratú eszélyes kormány mindig bánni, ha
megbocsátható gyengéi irányában elnézéssel kellene
is viseltetnie. De, a helyett, hogy ezt tennék a kormá-
nyok, időnként anyagot szolgáltatnak azon régi ta-
pasztalat meggyökereztetésére, mely szerént nálunk,
azért nem tud a jövő megszületni, mert a mult
nem akar meghalni; s azért mi protestánsok meg-
pihenésre soha sem vergődhetünk, mindig akadván
valamely Eris almája, mely közénk dobatik s vigyázatra
s szoros összetartásra utal bennünket.

És épen ezért azt látszanak az okosság és óvatosság
javallani, hogy mindaddig, míg teljesen nem lesz
a helyzet ezuttal tisztázva, — s nem fogjuk látni:
mehetünk-e karöltve a kormánylyal, vagy védőleg
állandunk véle szemben, mi sem engedünk mélyebb
betekintést terveinkbe.

Végül, mint ezt Conventünket egybehívó leve-
lemben is érintém, vannak ahoz az épen felemlített
két főtárgyon kívül, melyekre nézve, mind az öt egy-
házkerület nyilatkozata szerént, határozó és kötelező
erővel bír, több más, egyetemes egyházunkat közel ér-
deklő fontos ügyek is felterjesztve, melyeket, ha ha-
tározathozatala végett nem is, de mindenesetre tár-
gyalnunk s azokban megállapodásra jutnunk kell, ha
az ezeket benyújtott superintendentiák határozottan ki-
fejezett akarata ellen cselekedni nem akarunk, — a

miért részemről kötelességemnek tartottam, ezen
tárgyak sorjegyzékét elkészíttetni s azt annak ide-
jében szerencsés leszek a méltóságos és főtisztele-
tű Convent elibe terjeszteni!

Ezeket véltem szükségesnek előleges tájékozás vé-
gett előadni s most már ugy hiszem, megkezdhetjük ta-
nácskozásainkat, melyek folyama alatt reményilem érez-
tetni fogja a főt. és mélt. General Convent azon
kegyességét velem, melyben eddigelé is oly gyakran
résztesített.

A magyar reform. egyház conventje Debre- czenben.

szept. 10. és következő napjain.

I.

Az eredetileg áprilisre, később májusra tervezett con-
vent végre szept. 10-én ült össze. A tagok csaknem teljes
számmal jelentek meg, kivéven a főgondnokokat, kik közül csak
a tiszáninneni és dunamelléki kerületek világi elnökei vet-
tek részt. A jegyzői teendőkkel Tóth Sámuel debreczeni,
Mitrovics Gyula sárospataki theologiai tanárok s Bak-
sá y Sándor kun-szt.-miklósi lelkész és esperes bizattak meg.

A gyűlést Török Pál rövid imája után Vay Mik-
lós báró a lapunk élén olvasható lelkes beszéddel nyitván
meg, a tanácskozás tárgyait is kitűzte. Első kérdés volt,
hogy az egyházkerületi vélemények hogyan vétessenek te-
kintetbe a tanácskozás rendjére nézve.

E tárgyban a következő beszédek tartattak:

Molnár Aladár: Kétségtelen, hogy e convent egy-
begyült első sorban azért, hogy az általa kiküldött bizott-
ság munkálatait tárgyalás alá vegye. Csakhogy a főtisztele-
tű s méltóságos convent korábbi gyűléseinek határozatai
folytán ezen munkálatokat az egyes egyházkerületekkel kö-
zölte, most tehát mielőtt azok tárgyalás alá vétetnének, min-
denesetre figyelembe kell venni az egyes egyházkerületek-
nek ezen tárgyban kijelentett véleményeit. Én azon kére-
lemmel járulok a főtiszt. s méltóságos convent elé, hogy
méltoztassék egy bizottságot kiküldeni, mely összeállítsa és
a convent elé terjeszse azon vélemények összegét, mert
ha nekünk az egyes egyházkerületek nyilatkozatait tekintet-
be kell venni, a munkálatra beküldött véleményeket ismer-
ni is kell. Igaz, hogy megvannak azok a jegyzőkönyvekben,
de szétszórva vannak; s azt hiszem a tárgyalás könnyit-
tetnék meg, ha azokból egy jelentés terjesztetnék be. Én
tehát azon alázatos kérelmemnek adok kifejezést, hogy mi-
előtt ezen véleményeket tárgyalás alá vennők, egy bizott-
ság küldessék ki, mely jelentését holnap beterjeszse, —
addig pedig a convent egyéb hozzá tett tárgyakkal foglal-
kozhatik.

Dr. Kovács Ödön: előbb a zsinat tervezetét ki-
vánja megvitatni.

Beöthy Zsigmond: Én is ugyanezt indítványo-
zom és legyen szabad az 1977-iki conventnek november

16-án tett határozatából a következő pontot felolvasni. Azt mondja a convent: a bizottság a munkálatokat közli az egyházkerületekkel és az egyetemes értekezlet tagjaival, az egyetemes értekezlet egybejövén, a javaslatokat meg fogja állapítani. Ebből a határozatból csak annyit vagyok képes értelmezni, hogy az 1877 évi convent jónak és czélszerűnek találta, hogy a bizottság készítette munkálatok az illető egyházkerületekkel közöltessenek. Nem tudom mi okból, a convent elfelejtette oda tenni a közlés czélját. Meghatározta, hogy csak közöltessenek, nem mondotta, hogy a közlés után az észrevételek akár a bizottság, akár a convent által figyelembe vétessenek. Ha akarta volna, kimondotta volna. Az illető egyházkerületek egy része megvizsgálta a bizottság munkálatát, nemcsak, hanem megtette észrevételét, reflexióit. Azokat a munkálatokat illető reflexiók egy egyházkerület kivéve, — mely a maga észrevételeivel elkésett — elkészültek. De az indokokkal miért késett el? Az indignatio abban áll, hogy ha mi beleegyezőnk azon egyházkerületi vélemények tárgyalásába, melyek előttünk fekszenek, azokból nem vagyunk képesek kombinálni a dunamelléki egyházkerület véleményét is, mert az be nem érkezett. Ha tehát most bizottság küldetnék ki, mely a beérkezett javaslatokat tárgyalás alá vegye, a dunamelléki egyházkerület sérelme fennmarad, mert nélküle határozunk. Ezt akarom elkerülni; azt hiszem a dunamelléki egyházkerület is ezt akarja. Czélszerű-e belebocsátkozni a bizottság munkálatába, erre vagyok bátor felelni. Igen, belebocsátkozunk, bele kell bocsátkoznunk, mert a mai convent nem egyéb, mint az 1877-iki conventnek folytatása. Ha tehát az elnapolta magát, hogy a bizottságok munkálataikkal elkészüljenek, akkor nekünk nincs más teendőnk, mint a tárgyalásokba belebocsátkozni. Azután az a kérdés, hogy a superintendentiák véleményét tekintetbe vegyük-e? Tudjuk, hogy azon vélemények egyes jegyzőkönyvekben vannak feljegyezve, de nincsenek codificálva, tehát azokat nem is tárgyalhatjuk. Ha tehát közöltük a superintendentiákkal akár sajtó útján, akár a közlekedés más utain, az egyes superintendentiák megszokták küldeni nézeteiket, eljárásaikat más superintendentiák, hogy elkészüljenek. Ez is meg van a határozatban, hogy a mit jónak látnak a munkálatokban, figyelembe vegyék és tanácsaikkal tapasztalatunkat gazdagítsák. Ragaszkodva nézetemhez, azt az indítványt vagyok bátor előterjeszteni, hogy a mélt. convent méltóztassék belebocsátkozni az előterjesztett munkálatok tárgyalásába.

Szász Domokos: Ha Molnár Aladár tisztelt tagtársunk javaslatát jól fogtam fel, annak czélzata nem csupán arra terjed ki, hogy a kiküldendő bizottság a superintendentiáknakszönyegen forgó nyilatkozatait összeállítsa, mert ha csak arra terjedne ki, itt vannak azok, tárgyalás alkalmával felolvashatók volnának; hanem ha jól fogtam fel az indítvány intencióját, az sokkal messzebb pillantó és az adott helyzet által teljesen indokolt. Mert mint a főtisztelt és mélt. convent bölcsen tudni fogja, mint jelezve is vala, a superintendentiák között a munkálkodások mikéntjére, meg-

kezdésére némi eltérések forognak fenn és az ügy érdemo sürgeti és követeli, hogy ha lehet, ezen fennforgó ellentétek olyan megoldásra jussanak, hogy a főtiszt. convent a maga elé tűzött czélnak megfelelőleg, lehető egyértelemben, sikerrel és békességgel kezdhesse és folytathassa munkáját. A kiküldött bizottság főfeladata abban áll, hogy az egyes superintendentiák nyilatkozatait fontolóra vegye és a holnapi gyűlésre javaslatot terjesszen be, hogy ezen fennforgó differenciák miként volnának elenyeszthetők hogy a convent sikeresen bocsátkozhassék a munkálatokba. Én tehát, miután Molnár Aladár indítványát ebben az értelemben fogtam fel, járulok hozzá és kérem a főt. és mélt. conventet, hogy mindenekelőtt méltóztassék ebből a kérdésben nyilatkozni: elfogadjé-e Molnár Aladár indítványát, vagy nem? Én mellette szavazok.

Mocsári Lajos. Nem cszthatom az előttem szóló nézetét, a mennyiben a convent ha egyszer elnapolta magát és azon utasítással küldte ki a bizottságot, hogy ha a dolgozatokkal elkészül, azokat hirlapok útján tegye közzé és közölje az egyházkerületekkel s ezen utasítás folytánközölte is azokat és a mely egyházkerületeknek tetszett, érvényesítették is jogaikat, véleményeiket nyilvánítván, nekünk tanácskozásainknál azon egyházkerületek nézeteit tekintetbe kell venni és ha a helyzet az, nem tudom, talán a bizottság előadója felvilágosítást tudna adni; mondom, ha a helyzet az, hogy a különböző egyházkerületek véleményei csak a jegyzőkönyvekben fekszenek, a nélkül, hogy valaki extrahálta volna, akkor nincs más mód, minthogy bizottságot küldjünk ki, mely a véleményeket a jegyzőkönyvből kiszedje. Azonban ha felvilágosítást nyernénk, hogy ezen vélemények ki vannak írva és bizottság nélkül is előterjeszthetők lesznek, akkor szükség nélküli időmulasztás volna oly munkát, mely már készen van, bizottságra bízni, mert egy nap meddő marad. Felesleges volna annyival inkább, hogy a most összegyűlt conventnek legfőbb tárgya, mondhatom egyedüli tárgya a zsinati terv megalkotása, melyre teljhatalommal voltunk kiküldve, a többi csak mellékes és hosszabb időre halasztható, azokat a convent azután fogja felvenni, de a főtárgy a zsinati terv megalkotása és ennek elévétele előtt nem vélem, hogy szabatos volna azokat tárgyalni, annyival inkább, hogy vannak egyházkerületek, legalább egy van, melynek küldöttei is készek lesznek bejónni más tanácskozásba, de míg az nem tárgyalatik, melyre kiküldve vannak, nehéz volna a tárgyalásba bocsátkozni.

És a Molnár Aladár indítványát nem pártolom.

Lónyai Menyhért: Gyakorlatban levő elvnek adott kifejezést a múlt 2 év előtt tartott convent, midőn elhatározta, hogy a bizottságok által kidolgozott munkálatok terjesztessenek a superintendentiák elé. Ezen állásponton, midőn most összegyűltünk, hogy ezen munkálatot tárgyaljuk, úgy hiszem, hogy kötelességünk mindnyajunknak meggyőződést szerezni, hogy a superintendentiák minő véleményt nyilvánítanak a munkálat felől. Molnár Aladár a helyett, hogy most egyenként felolvassuk a protokolumokat, hogy a nyilatkozatokat megismerhessük, azt indítványozta, hogy egy bizottság ne

veztessek ki, a mely rövid idő alatt az összeegyeztetést elkészítse, beadja jelentését, hogy akkor mindenki előtt nyilvánosan álljon az egyházkerületek véleménye. Nézetem szerint, ezen bizottság jelentése megkönnyíti és rövidíti a munkálatokat. A mi az időnek ellenébe tétetik, hogy nincs időnk, tehát ne mulasztunk időt, úgy hiszem, hogy időt nem mulasztunk, mert tudjuk, hogy a conventi tárgyakon kívül vannak igen sok fontos, lényeges, sőt mondhatnám égető kérdések; én is azt tartom tehát, hogy ezen időközött, a mai napot, más dolognak tárgyalására fordítsuk; tehát nem veszünk időt, midőn most a bizottságot megválasztjuk és a convent egyéb tárgyak felett tanácskozik. Pártolom Molnár Aladár indítványát, mert nem hatráltatja, de előmozdítja az ügyet.

Elnök felszólítja a conventet, hogy belekezdjenek-e a tárgyalásba vagy bizottság neveztessek ki?

Nagy Péter erdélyi püspök a Molnár Aladár indítványát nem pártolja, mert annak elfogadása esetében szerinte csak az idő vesztegettetnék. Ezen felfogással szemben Molnár A. megjegyzi, hogy neki nem pusztán elnapolás a célja, hanem azért kívánja a küldöttség kinevezését, mert a tegnapi előértekezleten is kitűnt, hogy a vélemények nincsenek eléggé tisztázva, annál fogva szükséges, hogy ezek megbeszélés tárgyaivá tétessenek.

Révész Bálint püspök elve az volt s az is lesz ugymond, hogy legjobb a tárgyalásba egyenesen belebocsátkozni. Szerinte nem az képezi a tárgyalás akadályát, hogy milyenek az egyházkerületek véleményei s miként lehetne aztán azokból kombinálni, hanem az, hogy miután két egyházkerület nem nyilatkozott, bele lehet-e bocsátkozni a zsinati előmunkálatok tárgyalásába. Az időt vesztegetni nem akarván, beleegyerik a bizottság kiküldésébe is, de míg ez munkálatát beadhatná, kívánja, hogy a suprema inspectio nagy fontosságú kérdése tárgyalás alá vétessék.

Nagy János. Én nem pártolom tisztelt társam M. A. indítványát, nem pártolom azon érveknél fogva, melyeket előttem többen előterjesztettek. Méltóztatnak tudni, hogy én voltam szerencsés az 1877-iki convent alkalmával kérelmezni, hogy a bizottságok munkálatát méltóztatassék megküldeni az egyházkerületeknek, de véleményem szerint nem azért, hogy határozatot hozván ekkor az egyházkerületek, majd az egyházkerületek határozatát tárgyalja a convent, nem pedig az albizottságét, hanem a mint a végzés is mondja, kiküldte azért, hogy ismerje meg minden kerület a bizottság munkálatait és a maga észrevételeit tegye meg, véleményét terjeszsze elő és pedig meggyőződésem szerint azért, hogy a midőn a képviselők ide jönnek a conventbe, tudjanak szólni a tárgyhoz és a conventen a bizottság munkálatai felvételén, minden egyházkerület képviselői megtehessék észrevételeiket minden pontra és azok szerint határozhasson a főtiszteletű convent. Nem is vezet célra a kerületek véleményeinek külön-külön megtudása, vagy azoknak összegezése, mert hiszen nincs is itt minden kerület véleménye, mert két kerület nem küldte be nyilat-

kozatát. De ha tanácskozásba bocsátkozunk, majd ha a főtiszt. convent a nyilatkozatokat előveszi, minden kerület fog nyilatkozni a maga képviselői által és a kerület szellemében, a honnan meg fogjuk tudni minden kerület véleményét. Én nem pártolom a Molnár Aladár indítványát s a tanácskozások megkezdése mellett szavazok. (Helyeslés.)

Ezután még Takács János, Fejes István és Hegedűs László röviden nyilatkozván, a Molnár A. indítványa elfogadtatott s a bizottság tagjaiul Kun Bertalan püspök elnöklete alatt Szász Domokos, Nagy János. Horthy István és Tóth Sámuel conventi tagok küldettek ki.

Ugyanekkor kineveztek a missiói számadások felülvizsgálatára Kántor Sámuel elnöklete alatt Szentpéteri Sámuel, Takács Lajos, Mitrovics Gyula.

Ezután kezdetét vette a suprema inspectio feletti tanácskozás, miután B. Vay Miklos elnök az ez ügyre vonatkozólag történeteket előadta, t. i. hogy a kormány a prot. közép és főiskolák feletti felügyeletre nézve a prot. superintendensek és főgondnokok elé amár ismert „pontozatokat” terjesztette, hogy azokra nézve véleményeiket meghallgassa. A superintendensek és főgondnokok azonban egyházkerületeik meghallgatása nélkül nyilatkozni nem akartak, sőt ama pontozatokat azonnal sérelmeseknek nyilvánították, melyeket a protestansok el nem fogadhatnak. Miután köztudomás szerint az egyházkerületek sértve látják autonómiájukat ama pontok által, elnök ő neméltga indítványozza, hogy alakittassék egy oly bizottság, mely a jövőben figyelemmel kísérvje a kormány ily irányu törekvéseit és hasson oda, hogy azok ártalmatlanokká váljanak a protestansokra nézve.

Mielőtt azonban az ezen fontos tárgy feletti vitában tartott kiválóbb beszédeket közölnők, sietünk tudomásra hozni a conventnek e tárgyban hozott következő határozatát.

A conventnek a suprema inspectio tárgyában hozott határozata.

Az egyetemes convent püspökeinknek és főgondnokainknak az állam főfelügyeleti jogának gyakorlása ügyében a kormány által közölt pontozatok tárgyában a miniszteri értekezleten követett eljárását elismeréssel és helyeselve veszi tudomásul.

A legutóbbi években fájdalommal kellett tapasztalnunk ez államkormány részéről egyházi, mint iskolai ügyekben az állami főfelügyelet gyakorlásának czime alatt tett több oly intézkedést, a mely nemcsak eltért az 1790—1. XXVI. t. cikkben ő felsége számára fenntartott felügyeletnek ugyanezen törvényen alapuló királyi rendeletekben megszabott és joggyakorlatban megszokott módjáról, de törvényekben biztosított önkormányzatunkat is érzékenyen sértette.

A miniszteri pontozatokban és az államkormányának ezekben nyilvánult célzatában aggodalommal ismerhetjük föl, hogy itt nem csupán egyes esetekre vonatkozott, magukban álló intézkedésekkel, hanem egy állandó és szabadságunkra végzetes s egyszersmind oly iránynyal állunk szem-

közt, a mely ha érvényesülne, lényegesen megváltoztatná a hazai törvényhozásnak is ezen ügyekre nézve az 1790—1-iki törvényekben kijelölt s azóta gyakorlatba is vett irányát.

Eltételezve a pontozatok egyes szakaszaiban tervezett sérelmes intézkedésektől, már maga és főleg azon szándék fenyegeti veszélylyel önkormányzatunkat, hogy a kormány mellözve a *ordinatio literariae institutionis*-nak az 1790—1 XXVI. t. cz. értelmében megalkotását, a törvényhozástól kizárólag a felügyeletnek részletes intézkedéseket igénylő gyakorlására kérne felhatalmazást, melyet ha megnyerne, irányunkban nemcsak hogy esetleg önkényes eljárásokra nyújthatnák mód, de a dolog természeténél fogva, tényleg és legalább indirecte rendelkezési jogot gyakorolna oly ügyekben, melyekre önkormányzatunk értelmében a kormány csupán felvigyázhat az állami érdekek védelme szempontjából. Mindezeknek előre láthatólag azon káros következése is lenno, hogy számos összekötésekre vezetne egyházunk és azon magyar állam kormánya között, melynek mi nemcsak hit polgárai vagyunk, de *culturalis* intézeteinkben is nagy nemzeti érdekeit szolgáljuk saját erőnkkel.

Igaz ugyan, hogy jelenleg nincs hivatalos tudomásunk arról, hogy ezen miniszteri pontozatok törvényjavaslatképen az országgyűlés elé terjesztetnének.

Azonban a tapasztalt kísérlet után jogosult azon aggodalom, hogy habár tán változott tartalommal és változott külalakban, ismét igyekeznek érvényesíteni ugyanezen veszélyes irányt.

Ezeknél fogva a magyarországi ref. egyház 5 kerületében ez ügyben meghatalmazott ezen egyetemes convente megbizása és felhatalmazza egyházunk összes püspökeit és gondnokait, hogy egy bizottsággá alakuljanak s törvényes igazainkat fenyegető törekvések ellenében továbbá is éber figyelemmel őrködve, egyházunk önkormányzati szabadságainak, jogainak és érdekeinek védelmére bármikor és bárhol, úgy a törvényhozás tényezőinél, mint a kormánynál is, minden szükséges lépést megtegyenek. Ugyane célra a mikor szükségesnek látják, azonnal hívják egybe a conventet, vagy az egykerületi gyűlések tartását eszközöljék, megállapodásaikat a testvér ágostai egyház e célra megbizottaival is tudatva, igyekezzenek őket csatlakozásra és együttes eljárásra megnyerni.

Végre szabadságunk egyik biztosítékául törekedjék e bizottság kieszközölni, hogy a vallásfelekezeteknek az 1848 XX. t. cikkben kimondott teljes jogegyenlősége és viszonyossága elvalahára egészen megvalósíttassék.

Az erdélyi reform. fő- és középtanodák tanárainak S.-Szt.-Györgyön tartott értekezlete.*)

(Befejező közlemény.)

A Mikó-tanoda történetének felolvasása után az özvegy-árvai pénztár múlt évi számadásának megvizsgálására bizottságot küldetett ki. Ezután olvastatott az ig. tanács-

*) Lásd lapunk 35-ik számát.

nak azon leirata, mely szerint a készitendő gymnasium új tantervét már az 1880—81-ik tanévben óhajtáná életbe léptetni.

A tanügyi referens jelentésében összefoglalva előadta a tanodák előjáróságainak megjegyzéseit és észrevételeit az enyedi elaboratumra, mely a szászvárosi tanári értekezlet megbizása folytán készült s épen ezért csak a „Szervezeti Javaslat“ határain belül csinálhatott módosításokat. E jelentés szerint Enyed egészen új szervezeti javaslatot óhajt, s e végből egy egyetemes tanügyi bizottság alakítását látja szükségesnek, mely a miniszteri tanterv és testvér superintendentiák e nemű megállapodása tekintetbevételével készítsen tantervjavaslatot, ezt közöljék a tanodai előjáróságokkal és az ig. tanács saját javaslata mellett azután terjeszse a tanári értekezlet elébe. Kolozsvar: a gymnasiumban a tanulók sok órával ne legyenek terhelve; két grammatika ne legyen egyszerre; a művészeti tárgyak az alsóbb osztályokban kötelezők legyenek. M.-Vásárhely: nem helyesli, hogy a természettani földrajz, mint külön tantárgy, kihagyatik, a 4-ik és 5-ik osztályokban fizikát tanítana, a 6-ikban a chemia elemeit; a történelmet a 3-ik osztályban kezdené. Az első félévi vizsgálatot megszüntetendőnek tartja. Sz.-Udvarhely: a gymnasium 8 osztályu legyen; az alsó osztályokban a szakcsoport-rendszert, a felsőbbekben is csak a mérsékelt szakrendszert helyesli; a „Szervezeti Javaslat“ általános elvei most is megtartandók; a történelmet már a 3-dik osztályban kezdené, mint hogy a földrajz a 2-ikban megszakad; az algebrát a 4-ik osztályra tenné; az organika chemiából csak a közéletben elterjedt fontosabb vegyületeket venné fel s előkészíténá a tanulókat az állatok és növények anatómiájának és phisiológiájának megértésére; a bölcséletet a 8-gik osztálynak hagyná; az értesítő pótolná a zártudósítást; a 3 felső osztály az igazgató alatt lenne fegyelmi és tanügyi tekintetben egyaránt. Zilah: a földrajzot a 3 alsó osztályban tanítaná; a történelmet a 4-ikben kezdené; a természetrajzot az 5-ik és 6-ikban, a chemiát a 7-ikben; a deák felvételi vizsgálatot megtartaná; óhajtáná, hogy minden kötelezett tantárgy kérdeztessék az érettségi vizsgálaton, s hogy a gymnasium 9 osztályu legyen. Szászváros és Szentgyörgy megjegyzés nélkül fogadják el az elaboratumot.

Az értekezlet tárgyalása alapjául a kolozsvári tanári kartól készített tantervjavaslatot (megjelent e lap 29—34 számaiban) fogadta el. De mielőtt a részletes vitát megkezdette volna, felhívta Dózsa Dénes szászvárosi tanárt, hogy bejelentett értekezését „Eszmetőrédek a közéletanodai oktatás reformjáról“ olvassa fel. D. felolvasásának eszmenete a következő:

Az állam tanterve készítésénél s iskolai berendezésénél a történeti fejlődést mellőzi. A mi protestáns iskoláinkat a nemzet ösztöné teremtette, épen ezért a kormány helytelenül avatkozik a mi iskoláink ügyeibe; bátran versenyezhetünk az állammal. Az iskoláinkból kikerült ifjak minősége után lehet ítéletet mondani iskoláinkról. A tanterv

és tankönyvek magokban mit sem érnek. A tanár egyénisége, alaki és anyagi képessége a fő. Három évi cursus rövid a tanárképzőben. Régebb nagyobb tudományok voltak a tanárok, mint most. Az állam hátrább áll tanárok dolgában, mint mi, jó tanárképzőre van szükség. A törvényhozás a tanügyet nem kormányozhatja, csak figyelemmel kell kísérni. Hogy az ó-klasszikai vagy a modern nyelvek taníttassanak a középiskolában, nem a törvényhozás, hanem a tanférfiak dolga. Nem vélemény, hanem eredmény után kell indulni. Szabad mozgást kell adni a tanférfiaknak. Ne egyformásítsunk. Felügyelet és közigazgatás illeti az államot, a többi a tanárok dolga. Önként kiszorul a rosszabb tanrendszer. Lassu fejlődés az egészségesebb. Gymnasium és reáliskola egymásmellett nem állhat meg. A reáltanulók is bocsáttassanak a tudomány-egyetembe: legyen küzdelem. A törvényhozásnak nem az a feladata, hogy a tanügyet törvényekkel szabályozza, hanem hogy az eredményeket iktassa törvénybe. Az alkalmazkodás törvény nélkül, önként jó létre. Az egyéni munkakört ki kell szélesíteni, az egyes iskoláknál is. Tanügyünk terén gyökeres reform kell, de ezt ne várjuk a kormánytól, az önkéntes alkalmazkodás ki fogja fejleszteni. Szóval: széles hatáskört kell adni intézeteknek és egyéneknek. A felügyelet és tanárképzés az állam dolga. A tanárikar után lehet az iskolára következtetni. Jó tanárokat várjunk hát az államtól.

Ezen felolvasásról élénk eszmecsere fejlődött s a vitából azt lehetett kivenni, hogy a felolvasó elv: „menni czél nélkül“, senki sem fogadta el. Ő mindenkinek feltétlen szabadságot akar adni. Elfogultságában az államtól még a jót sem hajlandó elfogadni. A tanügy vezetésére a kormányt nem tartja illetékesnek stb. stb. A mint megjegyezték: nincs e felolvasásban semmi használható; ideális gymnasiumról volt elmeséltetés.

Az értekezlet kimondta, hogy teljes 8 osztályú, önálló gymnasiumot akar létesíteni, az eddigi 6 osztályú lycealis középiskola és a 2 osztályú bölcséleti tanfolyam helyett, s a tantárgyakat is annak megfelelően kívánja megszabni és beosztani. A tantárgyak következőleg osztattak be:

A vallás tan a gymn. 6 alsó osztályában adatik elő, heti 2—2 órában; a tananyag beosztása dr. Kovács Ödönre bízott. A magyar nyelv és irodalom beosztásában az a változtatás történt, hogy Ovidius a 4-ik osztály tananyagából felsőbb osztályba tétetett s czélul tüzetett az is, hogy a tanuló „ismerete köréből vett magyar szöveget helyesen tudjon latinra fordítani“; a két alsó osztályban

6—6, a 8-dikban 4 és a többiekben 5—5 órában tanítatik hetenként. A görög nyelv és irodalom az 5-ik osztályban 6, a 6-ikban 5, a 7-ik és 8-ikban 4—4 órában, mint az állam gymnasiumaiban. A német nyelv és irodalom beosztásánál azon vitakoztak: vajjon e tárgy a 7-ik és 8-ik osztályban heti 1—1 órában taníttassék-e? a többség, azon elvből indulva ki, hogy legalább egy idegen nyelv tudása okvetetlenül szükséges az egyetemi sikeres tanuláshoz — nem is tekintve e nyelvnek gyakorlati hasznát — azt látta jónak, hogy ha több időt nem fordíthatunk reá legalább 1—1 órában a két felső osztályban is taníttassék, mert az érettségi vizsgálatnak is tárgya. Azonban az órák száma összeadásánál az 1—1 órától is le kelle mondani s azért csak facultativ tanításra szorult a 2 felső osztályban. A 3-ik osztályban 6, a 4-ikben 4, az 5-ik és 6-ikban 3—3 órában tanítják. A történelem az 5 felső osztályban, tanítatik, még pedig a 4-ik és 8-ikban a hazai, a többiekben az egyetemes, heti 3—3 órában. A földrajz a két alsó osztályban 3—3, a 3-ik és 4-ikben 2—2 órában adatik elő. A 8-ik osztálynak a csillagászati földrajz van kiszabva, úgy hogy ott, a hol az állattant és a csillagászati földrajzot ugyanazon egy tanár taníthatja, az első félévben heti 4 órában az előbbi, a másodikban szintén ugyanannyi órában az utóbbi adassék elő; egyebütt mind a két tantárgy heti 2—2 órával osztandó be az egész évre. A mennyiségtan az első osztályban 4 órában, a 3-ikban 2, a többiekben 3—3 órában tanítatik. Alig helyeselhető, hogy az algebra már a 3-ik osztályba becsuszott, a 4-ik osztályban tanítandó fizika kedvéért. Sokkal jobb lenne a számtant a 3 alsó osztályban példákkal érdekessé tenni s jól begyakorolni, mert 2 év alatt a tanulók nem tudják az egézet minden oldalról megérteni s feldolgozni. S alig ha családok, a kik azt fejezték ki, hogy a mennyiségtantól a tanulók azért idegenkednek, mert nincs elég idő engedve begyakorolására s megértésére. A ki sokat markol, keveset szorít. Az állam is csak a 4-ik osztályban kezdi az algebra tanítását. A rajzoló geometria a szabadkézi rajzzal a 4 alsó osztályban heti 3—3 órával kapott. A természettan a 4-ik osztályban 4 órában, a 7-ik és 8-ikban 3—3 órában adatik elő. A természetrajz a 3 alsó osztályban 3—3 órában, a 7-ikben az első félévben 3 órában rendszeres ásványtan, a másodikban ugyanannyi órában rendszeres növénytan, a 8-ikban 2 órában a rendszeres állattan tanítatik, a chemia a 6-ik osztályba heti 3 órával tétetett le a 7-ikből. A torna, szépírás és ének is kellő helyet kaptak.

Könyvismertetés is volt dr. Török Istvántól, a ki a Kiss Sándor földrajzát ajánlattal mutatta be a 3-ik elemi osztály számára. A jövő évi értekezlet Zilahon lesz, akkorra dr. Kovács Ödön, Parádi Kálmán és dr. Török István módszertani értekezéseket jelentettek be

r. t.

AZ „ERD. PROT. KÖZLÖNY“ TÁRCZÁJA.

A m.-gy.-monostori templomban.

Auguszt. 3. 1879.

(Emlékezés az én jó apámra.)

Gyarmathi Zsigmondnéből.

(Vége.)

Gyöngéd nemes szívének egész jósága, melylyel el-
 árasztotta ifjúságomat, oly mélyen és élénken él emlékem-

ben. Emlékszem az év utolsó éjjeire, midőn az egész család aludt s csak ketten voltunk ébren, ő egyházi beszédét írva, én pedig kis rostélyos ágyamból erősen lesve, hogy mikor jön az angyal, kitett cipőmből elhozni az új évi ajándékot, melyet a „jó gyermekek“ megérdemelnek. Az angyalt csak most látom, akkor egyedül a gyöngéd atyát láttam, ki minden öt perczen eljött betakargatni kis leá-

nyát s puha kezével megsimogatni vánkosba rejtett arcját. Emlékszem, hogy már három éves kis köromban térdére ültetve tanított irni, olvasni s ha pár évvel később a tornác fehér falára irt hosszú sorszámot ki tudtam mondani, úgy örvendett. Ez örömet akarta egyszer megzavarni agg esperesünk:

— Szép, szép, de majd vagy tiz év múlva fog-e így sikerülni egy jó magyaros ebéd elkészítése?

— Fog még előbb is! — szolt kilépve a mi jó mamánk.

Hosszu téli estéken a kerekasztal körül ülve, vagy nyári délutánokon nagy árnyas fáink alatt naponta felolvasott nekünk. De a kora reggel és esti órákat rendszeresen csak nekem szentelte: reggelenként nagy kertünk harmatos fűvén át, kivezetett a vadvirágos rétre: a krisztály tiszta hegyi forrásokhoz s ha fáradtak voltunk, leültünk egy-egy mohos szirtdarabra s folytatta tovább azokat a csöndes, szelid előadásokat, melyeken én akkor úgy lelkesültem: Róma nagy fainak hős tettét, a ragyogó, művelt Görögország fénykorát, azt a bűbajos kort, midőn a történelem Herosai összeolvadtak az Olympus isteneivel: a hitrege költészete a valóval. Épen oly szeretettel beszélt az ókor világrázó eseményeiről, mint a minden estén előnkbe táruló csillagokról, csak hogy én akkor sokkal szivesebben hallgattam az elsőt, mert bármily szeretettel csüngtem a csillagsugaras egen, de hinni nem akartam azokból a csoda dolgokból semmit. Sokkal kedvesebb volt előttem úgy az ég, a milyennek láttam és hittem: az a halvány fényben körülfutó csillagfelhő hogy is lehetne más, mint vezérfonala az ős honba visszatérő Csaba királyfinak? Sehogy sem tetszett nekem, hogy azokban e kis rezgő csillagokban világot keressen valaki. Hogy egy piczi halvány fényű pontocska tizenkétszázszor lenne nagyobb a mi földünknel, vagy mint akkor hívém, az „egész világ“-nál! Hogy egy másik parányiságnak nyolcz akkora holdja legyen, mint a miénk! S hogy az a sugár, melyet mi látunk, sok ezred év óta jött, míg idáig ért s ha a mi földünk visszazugárzik, oda ott még azt a sugárt látják, mely Krisztus születése előtt több ezer évvel indult el innen és hogy a nagy mindenségben ezer meg ezer olyan bolygó lenne még, mint a mi tündöklő napunk! Mind oly hihetetlen csodadolgok voltak, melyekre én csak fejemet ráztam a tudatlanság hihetlenségével. De kitartó, szelid gyöngédségével tovább folytatta tanítását azokon a feledhetetlen gyönyörű nyári estéken, mikor a telehold ezüst szalagokat vont kertünk fehérülő útaira s az ég rezgő csillagaival úgy borult a vén Vlegyásza magas ormaira, mintha be akarta volna takargatni. E holdfényes virág illatos estéken annyit beszélt napról, földről, csillagokról, világosság terjedéséről, szóval a naprendszeréről, hogy végre megszűnt a kétely, helyet adva egy erős, mindig növekedő vágnak, hogy milyen jó lenne azt: tudni!

Emlékszem, hogy legkedvesebb hónapjában, szeptemberben, mikor a réteket rózsaszines lila fátyollal vonja be az őszi kikircs, mindig kimentünk a tavaszbuza aratásba s míg az aratók vig éneke között kévére dőlt az aranysárga

dús kalász s a mi reggel hullámos arany tengernek tetszett, alkonyra sárga-barna tarlóvá változott, édes apám várakozással tekingetett szét a fátyolozott fényű láthatáron. Leste a kedves gólya-madarakat, hogy vajjon déli útojokra kelve, nem szálnak-e erre? Hadd hoznának emlékeket a kedves szülőföldről és ha gólyák nem is szálltak a légben, de a gyermekkori emlékek minden őszzsel ujult erővel megjöttek és merengővé tették vidám kedélyét. Ilyenkor úgy szerettem elbeszélgetni, hogy mily megkapó az a bucsuzgatás, készülődés, mikor ezek a kedves, szelid madarak útra kelnek. Emlékszem, mint gyermekded kedélye tiszta derűjére, szerető szíve igaz gyöngédségére, hogy mikor eljött a szüret ideje, a városból hozatott szőlőfürtöket felaggatta paszulykarókra, hogy szüretet csináljon nekünk, „szegény kis havasi gyermekek“-nek. S ilyenkor a visszaemlékezés édes merengő hangján beszélgetett kedves szülőföldre — Szabolcsmegye szüreteiről és az emlékek aranyos kódén át még az is, mint valami nagyon kedves emlék tűnt fel előtte, hogy egy ilyen szüret alkalmával futott, mint kis fiu, a lobogó lángok közé s kezén az égés nyomait mindig mutogatta. A havas ormu vén Vlegyászával ilyenkor legtöbbit bajlódott: itt már mindjárt tél lesz, régen ott fehérlik az előcsapat s ott? de vajjon mit is csinálnak most ott az enyhe égálon Kótajban? Beh régen is nem tudok rólatok semmit!

„Pedig ki ne vágynék tudni jó anyjáról,
Bár gyöngén ápolva legyen dajkájától,
Magyarország az én kedves édes anyám,
Erdély pedig szelid felnevelő dajkám.“

Emlékszem — és ez az emlék mindig szent lesz előttem — hogy leánykorom utolsóelőtti napján egy hétköznapi délutáni templomozás után, midőn a néhány vén asszony már távozott s mi csak magunkban maradtunk itt, megfogta kezemet s áthatott hangon így szolt hozzám: „Kis leányom épen e helyen, hol most állunk, öntötték fedre a keresztvizet s itt mondod el egy pár nap múlva, mint menyasszony, az esküt és új életbe repülsz szerető szülőid köréből. Új életedben is légy mindig szelid és jó: a bűnnek még az árnyékától is óvjad magad, mert a hol az árny, ott már közel a való. Az életben legnagyobb örömem akkor volt, midőn te születél, eddig az öröm tisztaságát nem zavarta egy keserű csepp sem s én hiszem, hogy benned való gyönyörűségemet te nem változtatod fájdalommá, szegyénné soha!

Oh, hogy e szent helyen állva, miért nem kérhettem meg: Csalódtál-e bennem édes jó atyám?

És a mikre ezentul — egy néhány verőfényes év gyors elrepülése után — emlékszem, azok mind nagyon szomorú dolgok: gyors letűnt az oly boldog család napjának, gyászos özvegységre jutása annak, ki pár évvel azelőtt így énekelte boldogságát:

„Szerelmednek tengerével
Elborítád ifjuságom
Lelkem megvevőd magadnak
Fogyhatlan szívjóságom.“

Mikor a nemes lélek elszállt, elvitte magával a te életvidor egészséges arczodról is az öröm derűjét. Megtörve kedélyben és egészségben, három év mulva idejöttél, hogy légy mindvégig annak közelében, kit mindig olyannak láttál, mint az első napon.

A ki kedves halottakat sirat, annak sokszor kellett éreznie, hogy nehéz napjainkban az emberek olyan részvétellesek, jók irányunkban; az lehetetlen, hogy hálásnak ne érezze magát, ki szülői vagy gyermekei ágyánál részvétlönnyeket látott valaha csillogni és a hála szelid felemelő érzése évekig meg tud élni csöndesen s egyszerre az emlékek sokasága vagy valami kimagyarázhatatlan erő folytán túlarad és szavakban keres határt magának. Mindig szívembe voltatok zárva ti, kik az ő ágyaik mellett oly hosszan virasztattatok velem együtt, de ily végtelen mély hálát, mint most e kis templomban, még sem éreztem eddig soha! Látom jó mamám kinos hosszás szenvedésénél az ő jó testvérét, látom a te ágyadnál édes jó apám! az én testvéreimet, ki férfi létére oly feláldozó gyöngédséggel ápolt, mintha egyetlen lányod lett volna! És látom mindazokat, kik oly jók voltak akkor s kiket én áldani fogok mindig!

És most isten veled te kis templom! Szentelt falaid között szentelt emlékek kerestek fel és kilépve kis előcsarnokodból, mindig előtttem fog e pillanat állni: az orgona méla hangja még zug, a sirok mellett lassan lépdelenek el a hivek, kiket hajdan az én jó apám fiatal ábránddal a felvilágosultság által akart egy magasabb fokra emelni, de a kiket a szétfosztott ábrándok foszlányain át is mindig szeretett és igaz szívvél munkált előmenetelükön. A virágos sirok felett a fák lombjai összeborulnak s köztük madarak énekelnek; a légben suhogó galambok szállnak vissza toronylakukba, a templom fehér falán az augusztusi nap fényes sugarai repesnek és a napóra felett nagy fekete betűkkel int az ő írása: „Lejár órátok!”

Oh, fájdalom, hogy a tietek, édes jó szülőim, idő előtt járt le!

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1879. szeptember 13.

— A püspöki visitatio, mely a sorrend szerint Háromszékre vala kiszállandó, a főt. püspök ur bokros elfogaltatásai miatt, a folyó évről elmarad.

A konvent folyama alatt a debreczeniek példányszerű vendégszeretetüknek ujjal kiváló jeleit adták. Azonkívül, hogy a conventi tagok egyesek házánál voltak elhelyezve, nem egyszer nyílt alkalmuk, a vendégszeretet asztalainál, barátságos összejövetelekre. A konvent megnyitása előtt, már 7-én estve a conventi nagy bizottság megérkezett tagjai vendégei valának főt. Révész Bálint urnak s illetőleg ritka kedvességű nejének, kinek páratlan vendégszeretete s jó gazdasszonyága Debreczenben egész példabeszéddé lett s nekünk is volt több ízben alkalmunk meggyőződni arról, hogy e példabeszéd igazat mond. A konvent megnyitása napján, 10-én az egyház, másnap az egyházkerület s 13-án a nemes város rendezett banquetet a tagok

tiszteletére s tán felesleges is felemlíteni, hogy a számtalan pohárköszöntésektől fűszerezett eme kedélyes lakomák a konventi tagok között fönnforgott vélemény különbségek kiegyenlítésére kiválóan alkalmasoknak bizonyultak. A barátságos egyetértés s kedélyesség tetőpontját azonban az utolsó nap estéjén érte el, a midőn Géresi Kálmánnak, a főtanoda e ritka buzgalmu tanárának kezdeményezése folytán, a konventi tagok jelentékeny részének alkalmuk nyílt, a főtanoda egyik termében a hittanhallgatókkal s jogászokkal együtt tölteni el pár vidám órát. A convictus egyszerű étesszkezeivel fölszerelt asztalok mellett debreczeni párolgó gulyáshús, túros csusza, pohárcsöngés, szellemes áldomások s az ifjuság énekkarának szabatos dallamai fölváltva gyönyörködtették a testet s lelket s fiatalá varázsolták aokat is, kiknek halántékait rég heborította már az idő hava. A püspökök közül jelen voltak Révész Bálint, Kun Bertalan, Pap Gábor és Nagy Péter, az utóbbi azonban már az estéli vonattal haza sietett, míg a többiek csak éjjel után s akkor is nehéz szívvél, de egy ritka kellemes est édes emlékeivel oszlottak szét, lelkök mélyben esdve áldást a tanoda ifjuságára, melyhez nemcsak Debreczen városának, de az egész nemzetnek oly szép s bizonynyal valósulandó reményei fűződnek.

— „Protestans pap.“ E czim alatt Lágler Sándor evangelicus és Kálmán Dezső ref. lelkészek előfizetési felhívást bocsátottak ki egy gyakorlati szakközlönyre, mely havonként egyszer, két nagy 8-ad réttü iven fog megjelenni, azon esetben, ha e hó végéig 250 előfizető jelentkezik. E szakközlöny tartalmazni fog egyházi beszédeket, beszéd-vázlatokat, irás magyarázatokat, továbbá különösen a cura parochialis körébe tartozó kérdések feletti eszmecseréket. A szerkesztők felszólítják a lelkészeket ily taratlmú művek beküldésére s kilátásba helyezik a méltányos díjazást. Előfizetési díj egy évre 4 frt, félévre 2 frt, negyedévre 1 frt, mely összeg a szerkesztő kiadóhivatalához Kölesdre küldendő. Gyűjtőknek 10 előfizető után egy tiszteletpéldány jár.

— Zilahi főtanodánk előljárósága, b. Wesselényi Ferencz ő méltósága beleegyezésével s a kerületi közgyűlés jóváhagyása reményében, az u. n. Wesselényi-tanszékre Somogyi Jenőt, kolozsvári s enyedi főtanodánk s legújabbban a helybeli tanárképezde jeles növendékét hívta meg, ki állomását már el is foglalta. Tanárképesítési vizsgáját még e tanév folyamán le fogja tenni. Szép képzettsége s szelid jelleme biztosítékul szolgálnak arra, hogy hivatásának eleget teend.

— Dr. Elekes Victor, gyulafehérvári egyházközségünk újonnan választott ifjú lelkésze, e hó 14-én foglalta el új állomását, Elekes György esperes úr által ünnepélyesen igttattván be hivatalába. A beigtatási ünnepély részleteiről jövő számunkban tudósítást közlünk. Addig is azonban, isten áldását kérjük e derék ifju lelkész buzgó munkásságára, melyhez a legszebb reményeket kötjük mindnyájan.

A szerkesztő postája.

Vályi Pál, esperes urna k. Helyreigazítása tárgyhalmaz miatt késik.

Megjelenik

minden vasárnap.

Szerkesztőségi s kiadói szállás:

b.-farkasutca 16. sz. hova
a lap szellemi s anyagi
ügyeit illető minden küldet-
mények czimzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTANS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Hirdetési díjak:

Kétszer hasábozott garmond
sor vagy annak tere 5 kr.
Bélyegdíj minden beigtatás
után 30 kr.Nagyobb és többször megje-
lenő hirdetéseknel külön ked-
vezményt nyujta kiadóhivatal

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félévre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ TULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: A lelkészképzésről. Nagy László. — A magyar reform. egyház conventje Debreczenben. — A moldva-oláhországi missió köréből. Láng Károly. — Az áll. ig. tanács r. gyűléséből. r. t. — Vidéki élet: Az erdővidéki egyházmegyéből. Válasz a feleletre Sándor Jánosnak. Révay Pál. — A marosi egyházmegyéből. Felelet a már nem ifju papnak feleletére. — Tárca: Az eladott rozsabokor. (Hollandból). — Különlék. — Körösvények. — Szerkesztő postája.

A lelkészképzésről.

Szilágy-Somlyó, szeptember hó.

Tárva már mindenütt az alma materek áldásdús kebele. Siet mindenfelől tudni vágyó sereg ölelő karjaikba. Mint virágos réten a szorgalmas méh gyűjti édes mézét: a tudás csarnokában a szorgalmas ifjak a jövő számára ismeretben mindig gazdagabbá lesznek. Ám, ha a virág meddő, szinompája talán elbájolja szemeinket s lelkünket, de szirmai lehullván, messzire elszállnak a szelek szárnyain és nem lesz gyümölcse.

Igaz, hogy a cél nem lehet az, hogy a bölcsék követ mindenki meglelje, hiszen meg van írva a könyvek-könyvében: „Nem az erőseké a diadal”, legalább nem mindig. A cél csak az lehet, hogy a pályát végzett ifju nemzedékek az élet mezején hivatásuk szerint szerzett kincseikkel jól sáfárkodjanak.

Ez alkalommal ama pályára tekintek csupán, melynek szép mezején a talentumoknak nyert mértéke szerint én is munkálkodom s kérem az illetőket, hogy neveljenek papokat, első sorban az élet számára.

Igen jól tudom én, hogy a tudományok terén óriási léptekkel halad előre a világ s hogy a theologica facultás mostani berendezése szerint nemcsak az egyes tananyagok terjedelme öregbedett, hanem

sok olyan tantárgy lett csak a közel mult 15 év alatt is felvéve, melynek azelőtt neve sem volt a facultás berendezésénél. Nem kicsinylem az elért eredményeket, sőt a jövő biztos reményével vizsgálom az időszakonként kezemen átmenő bizonyítványokat. E bizonyítványokban látom, hogy ott van a „gyakorlati lelkészettanból” is az érdemfokozat. Azonban a nem ritkán felmerülő jelenségek miatt már többször tettem magamnak ama kérdést: mit tartalmazhat ama cura pastoralis? mert hogy a papi hivatal gyakorlati kezelésének módját nem tartalmazza — exempla docent.

Lássunk hát példákat! Mindenekelőtt megjegyzem, hogy a felhozott esetek mind megtörtént tények s ha tán kétkednék valaki, bizalmasan nevekkel is szolgálók.

Az állomását elfoglalt ifju pap nem tudja, hogy neki felszenteléseig a püspöktől kell felhatalmazást eszközölni a sacramentumok kiszolgáltatására s ily felhatalmazás nélkül parochialisactusokat nem teljesíthet. Azért tehát a hozzávitt kis gyermeket annak rendje szerint megkereszteli s a már kihirdetve volt mátkapárt szépen megesketti. De — és ezután jön a java — az esperesi hivatal által figyelmeztetve, facultatoriáért folyamodik s midőn azt megnyerve olvassa tartalmát, ekkor veszi észre, mily hibát követett el. És most mit csináljon? Lett ana-battista, újból keresztelvén a kis gyermeket lett eskühalmozó — újból megesketrén a már rég consummált házasságban élő mátkapárt. S ebben ki a hibás? Én őt nem vádolom, hisz a tudományok minden ágában kitünőnek jelzi őt a facultás. Itt megjegyzem, hogy sok ifju pap a keresztelést papi házáznál palást nélkül végzi, pedig miután nekünk különben is csak két sacramentumunk van, ennek végrehajtásánál a benső érték mellett minden külső dísz is meg kell adnunk.

Másik polgártársamhoz elmegy hallgatója s kér „családi értesítőt.“ P. Mi az a fia? hírére sem hallottam én annak. H. Jaj pedig tiszt. uram azt nekem ma be kell adnom a törvényszékhez! Tehát a szürös a fi és paptanácsot tartanak s elvégre kisütik, hogy mire van szükség. De ezután következik még a kiállítás. Legokosabban cselekszik, a ki átrándula már gyakorlatában levő szomszéd paptársához s attól kér tanácsot. De némelyiket e lépéstől visszatart a tulságos önérték, az akadémia visszasugárzó fénye stb. És ekkor lesznek kiállítva családi értesítők úgy, hogy kihagyatnak a meghaltak, vagy nagykorúak, vagy kiskorúak az értesítő czéljához képest.

Családi értesítő szükséges valakinek, ki mint egyedüli fiu, katonaság elől akar menekülni, mint nyomorék atyjának egyedüli támasza. Az apa és anya nevét megmondják, de elhallgatják, hogy az apának volt még egy felesége, kitől két élő és nagykorú fia van és a tapasztalatlan ifju lelkész kiállítja a hiányos okmányt s a roszbizsemüleg eljárt egyetlen fiu megmenekszik a katonaság alól. Ha ilyen megtörténék, vajjon az ifju pap hamis okmány készítésért megbüntethető lenne-e? Ily eset — ha az egyházkerület rendelete folytán a családkönyvek elkészülnek — fel nem merülhet. Ám ilyen családkönyv a superintendentia $\frac{1}{10}$ -ed részében még nincs s azok elkészítése az ifju nemzedékre vár. Nem jó lenne-e utasítani őket annak elkészítésében?

Az anyakönyvek vezetése milyen egyszerű dolog és mégis a can. vis. tanítja meg rendesen az ifju lelkészeket, annak pontos és korrekt vezetésére. Nem jó lenne-e, ha ezen tiszt teljes ismeretével szállanának ki az élet mezejére? A számadást vizsgálja a látogató bizottság. Biztos Tiszteletes ur kérem az ellenőrzési naplót. Pap Miféle naplót? B. Az ellenőrzési naplót, melyet, mint az egyház vagyonyügyének felelős ellenőre vezetett az év folyamán. P. Nem vezettem én uram semmiféle naplót. B. De hát miként készítette el a számadást? P. A gondnok lemondása után. A számadás készítés ezen útján vagy az egyház, vagy a gondnok mulhatatlanul csalódní fog, a felsőségek pedig nincs biztos alap kezében a felülvizsgálatra. Hát még a számadások összeállítása?

Az éjfélt elzengett,
De még két órára

Lón meg Pistabának Zavart számadása.

Ezen poemában önti ki keservét egy vizsgáló biztos. Nem lehetne-e a számadás készítés módját megtanítani a leendő papnak? Ezen kérdésre talán eme másik kérdéssel félelnék a lelkész-képezde tanárai: Hát a theologia facultás tanárai még mathezeos professorok is legyenek?? Bocsánatot kérek! Más a számtudomány s más a mi egyházaink számadásainak megkésztése.

De menjünk tovább.

Megjelenik a papnál az erény rögös útján megbotlott hajadon s kijelenti, hogy egyházat akar követni. A tapasztalatlan ifju pap nem tudván mit csinálni s tekintélyét is meg akarván őrizni, kijelenti, hogy e ténykedésre esperesi engedély szükséges, folyamodik tehát az espereshez s a kívánt engedélyt megnyeri azon esperesi kijelentéssel, hogy jövőre ilyen actus teljesítéséhez nem kell felsőbb engedély. Kell ehez commentár?

Egy jegyben járó pár kihirdetése alkalmával megjelenik valaki az ifju lelkésznel s jelenti, hogy a jegyesek egyik vagy másika már egy másikhoz törvényes mátkaság kötelékével van füzve s kéri, hogy az esketést ne tegye meg. Tudja-e a legkitünőbbben végzett papjelölt, mi itt a teendő? Aligha! És ha a vegyes házasságoknál a más felekezeti pap megtagadja a jegyesek kikirdetését: figyelmeztetve vannak-e a fakultás növendékei az 1868 LIII. t. cz. adta jogaira?

Hát még a válóperek körül teljesítendő teendőkről van-e avagy csak sejtelmük is az iskolából papi szószékbe kilépő ifju lelkészeinknek? Tudják-e mi az a „Házassági törvényrajz“, „Házassági törvénykezdető?“ P. o. a házassági főtvényszék ligába vet egy peres felet. Idő folytán a ligázott félnek szerencsége akad. A tapasztalatlan ifju pap megesketi a ligázott jegyest párjával, a szigorlatot tett ifju papjelöltek $\frac{1}{100}$ -ad része hírére se hallotta a házassági ligának. Törvénytelen-e ez a házasság? Vagy — miután a liga alól csak a püspök oldhat fel — a püspöki tekintély merész megsértéseért megbüntető-e ezen jó akaratú ifju lelkész? A betű embere könnyen rámondhatja: a törvény nem tudása nem mentség. Én pedig azt mondom: előzzük meg e bal lépést a törvény megtanítása által, mert egy ilyen önhibáján kívül kapott dorgolás talán az egész életre szárnyát szegi a különben nemes buzgósággal munkálkodni kezdett ifju lelkésznek.

Ne mondja nekem senki, hogy ezek minoris momenti dolgok. Hiszen ezek bármelyikének nem tudása, vagy rosszul teljesítése miatt könnyen nevetség tárgyává lehet a pap. A nevetségessé lett, s tehát tekintélyét vesztett, pap vajmi nehezen szerzi vissza azt, a mit elvesztett.

Azt se mondja senki, hogy a gyermek is sokat bukik, mielőtt járni megtanul; mert a pap nem experimentálni száll ki az egyházba, neki mint kész embernek kell kilépni az élet mezejére.

Fontos dolgok ezek, azonban csekély nézetem szerint, igen könnyen orvosolhatók. Nem kérek én sokat, csak a 4-ik év második felében 15—20 órát. És ha e néhány óra alatt nem ezen általam — lehet kiáltó szó gyanánt — könnyedén papírra vetett esetek lesznek a hittanhallgatókkal megösmertetve, hanem rövid, de szerves összefüggésben előadatnak mindazok a dolgok, a melyek a papi hivatal gyakorlati kezelésére vonatkozhatnak és még ezenfelül, ha ama férfiú, ki nemcsak első a közbizalom alapján az egyenlők között, hanem szellemi nagysága s tapasztalatának mélysége által messze tulszárnyal mindnyájunkat; a szigorlatok alkalmával csak egy fél-óráig foglalkozzék az így értelmezett gyakorlati lelkészettannal — jót merek állani, hogy a felhozott esetek többé elő nem fordulnak. Ez pedig bizonyára emelni fogja a lelkészi kar tekintélyét, emelni az életbe kiszálló ifjú lelkészek önbizalmát. És ki ne akarná ezt mennél teljesebbé tenni? Már pedig a ki akarja a czélt, annak akarnia kell az eszközöket is.

Nagy László.

A magyar reform. egyház conventje Debreczenben.

Szept. 10. és következő napjain.

II.

Török Pál püspök b. Vay Miklóssal egyetért s annak jeles beszédét jegyzőkönyvbe vétetni indítványozza. Egyhangulag elfogadtatik.

Gróf Lónyai Menyhért velős beszédében helyesli és elfogadja b. Vay Miklós indítványát, hogy a kormány autonómiaellenes törekvéseivel szemben a két protestáns felekezet karöltve működjék.

Molnár Aladár teljes megnyugvással járul ahoz, a mit elnök ő excellentiája kifejezett s helyesli egy bizottság alakítását. Mit fog a kormány a törvényhozás elé terjeszteni, azt jelenleg tudni nem lehet, azért ennek sem ellene, sem mellette nem szólhat. Azonban ha nem ismerünk is semmi kész törvényjavaslatot, nem lehet tagadni, hogy

bizonyos kísérlet megtörtént és gyanúsítás nélkül mondhatjuk, hogy a szabadságunkat fenyegető törekvés megvan. Legczélszerűbb lesz tehát az állandó törekvés ellenében egy állandó bizottságot bizni meg éber őrködéssel. De e mellett azt is szükségesnek látja, hogy a konvent fejezze ki egyházunk álláspontját és magatartását a kormány tapasztalt kísérletével és törekvésével szemben. Azt hiszi, senki sem vonja közülünk kétségbe a magyar államnak az ország érdekében szükséges mérvű felügyeleti jogát. Mi nem akarunk a magyar állammal ellentétben álló testület lenni, hanem inkább a nemzeti közművelődésnek és köznevelésnek is jelentékeny tényezői vagyunk és akarunk lenni. De éppen azért óhajtjuk, hogy ne jöjjön létre oly törvény, melynek mind reánk, mind az állami életre káros következményei lennének. Ez történnék pedig, ha az 1790—91 évi 26 törvényczikkben rendelt coordinatio literariae institutionis megállapítása nélkül alkottatnék egy tisztán felügyeleti törvény. „Ugy vagyok meggyőződve — ugymond — hogy éppen a jelenkor uralkodó felfogása szerint a vallás, a hit ügye, az állam politikai ügyeitől elkülönítendő; államvallás nem kell, mivel a hit ügye nem az államé, hanem az egyházé. Ezért az állam az egyház, mint vallási testület iránt csak negative gyakorolhat felügyeletet, t. i. őrködik a felett, hogy az egyházban ne történjék olyan, a mi az állam fennállására káros, de ezenül nincs ahoz szava, hogy a mit az egyház hisz vagy hiteért tesz, jó-e vagy rossz, okos-e vagy helyes-e? De másképp áll éppen a jelenkor meggyőződése szerint az oktatás ügye. A közoktatás az államnak is ügye, az országos nemzeti ügy s pedig bizonyos mértékig még azon részben is, melyben p. o. azt felekezetek kezelik. Ezért az állam az oktatásra már nem csupán negative őrködhetik, de ide positiv jogai is vannak s már ahoz is szólója van, hogy jó-e vagy rossz-e az az oktatás, mert általa a leendő polgárok értelmisége képeztetik. Mondom, én jól látom még saját egyházamnak is szorosán vallási és oktatási ügyei között ezen különbséget s annak szem elől tévesztését végzetesnek tartanám.

Felismerték ezen különbséget a mi apáink is s kifejezték egyházunk autonómiáját biztosító törvényczikkben is p. o. az 1790—91 évi 26 t. czikkben. Lennélfogva nem is az államnak közoktatásügyünk szükséges mérvű felügyelete, hanem annak oly módon gyakorlása ellen kell fellépünk, a melylyel az önrendelkezési jogainkat sérti, vagy éppen illuzoriussá teszi és az oktatás állami érdekeinek sem használ. Ilyen volna a kormány felügyeleti terve. Én veszélyesnek, károsnak tartom a tisztán felügyeleti törvényt, azért, mert mire hatalmazza fel a minisztert? hogy felügyeljen, hogy a mi iskoláink megfelelnek-e a törvényes kellékeknek? hogy benne az oktatás úgy van-e szervezve s kezelve? Nem — mert hiszen a törvény a népiskolákat kivéve nem mondja meg, hogy milyennek kell lenni a gymnasiumoknak és akadémiáknak. Mire ügyel fel tehát? Arra, hogy megfelelnek-e iskoláink az ő tetszésének. Holott nemcsak különböző gondolkozású miniszterek vannak, de ugyanazon egynek is változhatnak nézetei; sőt sokszor ő is aláírja nevét

rendeleteknek, melyeket hivatalnokai csináltak, mert hiszen praetor minima non curat; így aztán a leg ellentétesebb eljárások keletkeznek, melyek folytonos bosszantásokra adnak alkalmat. Ezért óhajtom, hogy ezen miniszteri törekvés ellen nyilatkozzunk, — fejezzük ki, hogy a jogfolytonosságnál fogva tiltakozunk egy tisztán a felügyeletről szóló törvény-avaslat ellen, hogy a mi tanintézetünk megfelelőnek a törvényse rendeleteknek s hogy mi féltékenyek vagyunk szabadságunkra.

Nagy Péter Mindenekelőtt ki kell jelentenem, hogy én teljesen osztom ő mltsága azon indítványát, hogy állittassék egy bizottság, a mely örökös tanügyi s egyáltalában valóságos szabadságunk felett s annak idejében, midőn a suprema inspectiónak tárgyi tényálladéka lesz, hivassék össze rögtön egy időben az evangélikusokkal egy konvent, mely azt tárgyalja. Mindenekelőtt bátor vagyok arra felhívni a főt. konvent figyelmét, hogy nem lenne tán felesleges, ha azon ügyben történetek felett a multra is reflektálna a főt. konvent, annyiban, a mennyiben t. i. megbirálván azt az eljárást, azt a magatartást, melyet a junius elején összehívott miniszteri enquetteben az egyházkerületek főgondnokai és püspökei tanúsítottak azt a birálatot jegyzőkönyvbe igtassa. Ez volna az én egyik kérésem, a másik pedig az én nagyon tisztelt tagtársam Molnár A. ur ajánlatára vonatkozik. Két ága van a dolognak. Mi hitfelekezet vagyunk, nekünk autonomikus jogaink szerint a mi vallásunkkal szorosán egybe vannak forrva iskoláink. Iskoláinkra nézve mennyiben van annak befolyása, azt meghatározták már a régi törvények, békekötések — és kérem alázatosan az 1848-iki törvényhozás kimondott egy szép, nagy elvet: kimondotta a teljes vallásos egyenlőséget; ezt az elvet elfogadta az 1867—68-iki országgyűlés, de nem létesítette. Mikor nekünk iskoláinkra nézve nagy önmegtadással, erőfeszítéssel kell áldozatokat tenni, előrehaladni, akkor másfelől nem lehet, hogy meg legyen kötve a mi kezünk oly helyzet által, a minő most e hazában van. Tovább megyek s kimondom, hogy proclamálva van hazánkban a vallásos egyenlőség és létesítve az államvallás. Hogy mi szabadon működhesünk, azonkívül, hogy a törvényhozástól azt kérjük, hogy hozza meg a közép- és főtanodai oktatás törvényét, kérjük azt, hogy létesítse a már egyszer törvényben kimondott vallásos egyenlőséget. Annálfogva nekem két kérésem van a főtiszt. konventhez, először: mondja ki birálatát a juliusi enqueten megjelent főgondnokok és püspökök eljárására és birálatát igtassa jegyzőkönyvbe. Pártolva azt, mit Molnár A. felhozott, kívánom azt, hogy mindenekelőtt hozassék törvény a közép- és főtanodákra s aztán a felügyeletre, de kívánom azt is, hogy e vallások jogegyenlősége is mielőbb létesíttessék.

Mocsári Lajos. Egy fontos indítvánnyal állunk szemközt, mely abból áll, hogy a convent nevezzen ki egy bizottságot, mely figyelemmel kísérvé a kormánynak a főfelügyeleti kérdésben reánk nézve sérelmes intézkedéseit és ellene tegye meg a szükséges intézkedéseket. Én ezen indítványhoz hozzá nem járulhatok. Nem pedig azért, mert

én egészen másként látom a helyzetet, mint az indítványozó. A „pontozatok“ keletkezése nem tekinthető 4 fal közt történt dolognak, mert különben a superintendentiák nem lettek volna oda kényszerítve, hogy tüzetes határozatokat alkossanak e tárgyban.

Nem csupán Trefort, hanem Tisza miniszterelnök, sőt az egész kormány évek óta már következetesen és óvatosan halad azon az úton, mely most a pontozatokban kijelölve van. Nem mulik el egyetlen egyházkerületi gyűlés, hogy annak ilyen megtámadásokkal ne volna dolga. Ezek és a pontozatok világosan mutatják, hogy a kormány célja nem más, mint a felsőbb oktatást a nép kezéből kivenni és az állam kezére játszani.

Épen ezért már lépéseket kívánnék a kormány eljárásával szemben tenni. A bizottság kinevezése által a tárgy nincsen kellőleg méltányolva. Nézetem szerint ily fontos ügyben nem oly kis testület, hanem nagyobb testület illetékes érvényesen határozni. Felekezetünk valahányszor életkérdésben nagy actiót fejtett ki, tette azt nyíltan hangosan s kellő egyetértéssel. Ez biztosítja pedig a sikert.

Az ágostai hitvallásuakkal együttes eljárást nem ho-lyeslem, mert ez actiónk gyorsaságát akadályozná.

Mindezeknél fogva az ügynek bizottság által való elintézésébe bele nem nyugodhatom s kérem főt. conventet méltóztassék az előttünk fekvő „pontozatoknak“ tárgyalásába belebocsátkozni.

Révész Imre. Csak röviden akarok a dologhoz szólni, hogy a jövőre nézve oly bizottság neveztesse ki, mely olyan teendővel ruháztassék fel, mint a hogy ő excellentiája előadta. Én részemről nem ellenzeném, hanem a multakat sem borítnám egészen a mélységes elfeledésleple alá. Kimondanám a nyilatkozatban, hogy azok minden izőkben sérelmesek; kimondanám, hogy több év óta oly lépéseket tett a kormány a suprema inspectio alakjában, melyek megtámadták iskoláink törvényes szabadságát. A jövőre nézve az erdélyi püspök ural kimondanám, hogy míg az 1848. 20 t. cz. értelmében a teljes, tökéletes jogegyenlőség és viszonyosság a különböző felekezetek közt tényleg helyre nem állittatik és pedig a mint a nevezett törvényezikben ki van fejezve, épen az állam által e javadalmaztatására nézve, semmi egyéb módját el nem ismerem a suprema inspectio- nak, mint azt, mely 1848 előtt gyakoroltatott.

Révész Bálint püspök. Ha valaki, bizonynyal én egyházunk létérdekébe vágó kérdésnek tartom azt, a mi itt szőnyegen forog. És én megvallom, minden erő és tehetséget fel kell használni, hogy a mennyire lehet, prot. autonomiánkat továbbra is megőrizzük. De hogy azon kötelmeknek is megfelelhessünk, melyeket a tanügy jól felfogott érdeke ró reánk, kimondotta superintendentiánk, hogy míg egyrésztől autonomiánkat oltalmazzuk, addig más részről a convent tegyen meg minden szükséges lépést a tanügy rendezésére, hogy a kormány azt ne mondhasa, csak azért oltalmazzuk autonomiánkat, hogy annak védpaizsa alatt visszaéléseinket eltakarjuk.

Nem tudom bizonyosan, hogy e pontozatok halva szü-

lettek-e? de mégis úgy kell lenni s más törvényjavaslat célzóztatik az országgyűlésen. De mégis meg voltak a pontozatok és igazán oly pontozatok voltak, a melyekből egyetlen egyet sem fogadhatunk el a nélkül, hogy prot. létérdekünkön nagy sérelmet ne engednénk üttetni!

Azt vélem, hogy e mostani konvent kimondhat annyit, a mennyit Nagy Péter ő mlta indítványozott, hogy helyesli az enquette megbizott superintendensek és főgondnokok eljárását, helyesli azon superintendenciáknak, melyek e kérdés felett nyilatkoztak, elfoglalt álláspontját s ebben az értelemben megbizza a konvent elnök ur ő excellentiáját — vagy egy bizottságot — hogy kísérje figyelemmel a dolgokat és a midőn ily törvényjavaslat következnék, azonnal hívja össze a konventet.

Egyébiránt azt is mondja ki, hogy a suprema inspectio definitiója tárgyában ragaszkodunk azon értelmezéshez, mely az 1848-ki idők előtt és azóta gyakorlatban volt. Kimondjuk azt is, hogy míg az 1848-ki 20 t. cz. alapján a vallásegyenlőség nemcsak kimondatik, hanem míg meg nem valósítatik; míg a középtanodai tanrend meg nem állapítatik: addig semmiféle felügyeleti törvényt el nem fogadunk!

Felszólítandóknak tartom az evangelicusokat is, hogy velünk kezét fogva s egyetértve védelmezzék a prot. egyház autonómiáját!

Megbizható a konvent, hogy a tanügy érdekében is tegyen intézkedéseket.

Szász Domokos. Kettős kötelességet kell teljesítenünk: egyet a múlttal, — egyet a jövővel szemben.

A múlt. elnök ur megnyitó beszédéből értettük, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter ur előbb főgondnokainkat, később püspökeinket is, főgondnokainkkal együttesen, értekezletre hívta meg s a suprema inspectio tárgyában körvonalozott, hirhedett „Pontozatok“ felől véleményüket kérte. Ez értekezleten Török Pál, főtiszt. püspök ur, mint a megjelentek egyértelmű nézetüknek szószólója, kijelentette, hogy egyetemes egyházunk nevében nyilatkozattételre följegositva magukat nem érzik s azon esetben, ha a miniszter ur az egyetemes egyház véleményét tudni óhajtja, közölje a pontozatokat az egyházkerületekkel.

Püspökeink s főgondnokaink e magatartása a nyilvánosság színe előtt, több oldalról megtámadásoknak lón kitéve, holott — meggyőződéseim szerint — ez eljárásuk protestáns egyházi alkotmányunk szellemével, annak egyik sarkalatos elvével teljesen megegyező s így az illetők nemcsak hogy megrovást érdemelnek, sőt konventünk részéről az igazság és méltányosság következménye az, hogy eljárásuk felett helyeslésnek kifejezést adjon s jegyzőkönyvileg azt helyeslő tudomásul vegye.

E kötelességet teljesítenünk kell a múlttal szemben.

A mi a jövőre vonatkozó magyarságunkat illeti, erre nézve véleményem az, hogy a szóbanforgó pontozatok tárgyalásába, ez idő szerint, nem bocsátkozhatunk, minden további indokot mellőzve, már csak azon egy oknál fogva sem, mert azok konventünkkel hivatalosan közölve nincsenek s így konventünk méltóságán alóli volna azokat rész-

letes tárgyalás anyagává elfogadni s így legfőleg általános észrevételek tételére szorítkozhatunk.

Hogy azon pontozatok, jelen formájukban, törvényjavaslat gyanánt nem tekinthetők, az kétségtelen s tudomásom szerint, a magas kormánynak nem is szándéka azokat, mint törvényjavaslatot, beterjeszteni. Kétségtelen azonban az is, hogy amaz irányzat, mely tennők kifejezést nyert, nem halt meg, sőt a magas kormány legkomolyabb törekvése azt tényleg megvalósítani. Tudomásom szerint a törvényjavaslat, e pontozatok szellemében készülöben van s valószínű, hogy legrövidebb idő alatt a törvényhozás asztalára kerül.

Mint hogy a konvent nem lehet abban a helyzetben, hogy ha pár hét múlva beterjesztetik a törvényjavaslat, a maga nyilatkozatát azonnal megtegye: két teendőt látok szükségesnek. Hozzon egyfelől oly határozatot most már, mely a jelen pillanat szükségének megfelelő s tegyen másfelől oly intézkedést, mely azon szükségletnek lesz megfelelő, midőn a konvent nem lesz többé együtt. Az elsőre nézve alázatos véleményem, hogy nemcsak jegyzőkönyvi tiltakozat tétessék, hanem a magas kormányhoz intézett feliratban adassék határozott kifejezés a konvent által annak, hogy a felügyeletre vonatkozó részleges törvény előzetes megállapítását a hazai prot. intézetekre és az egész protestantizmusra nézve életveszélyesnek tartja s kéri, hogy előbb a vallás egyenlőségre és a közoktatásra vonatkozó törvény állapíttassék meg.

Azon esetre pedig, ha ennek sikere nem lesz, a múlt. báró elnök ur által ajánlott indítvány szerint küldessék ki a bizottság, melynek feladata lesz a lutheranusokkal egyetértőleg, a veszély utolsó pillanatáig őrt állva ha kell a magas kormánynál, magasabb helyre is folyamodni, mert jól tudjuk, hogy alkotmányos országban, ha a király ő felsége előzetes beleegyezését már megadta, akkor egy törvényjavaslat alkotmányos tárgyalásának útját állani többé nem lehet.

Meg vagyok győződve, hogy urunk királyunk ő felsége, e kiválóan alkotmányos érülettel bíró fejedelem, ki protestáns alattvalói jóllétének s jogainak a királyok királyán kívül e hazában legfőbb őre, kegyesen meg fogja hallgatni az esdeklő szót. Ez utolsó kísérlet megtételére is fel kell hatalmaznunk a kiküldendő bizottságot.

Török Pál püspök. Br. Eötvös halála óta évenként ki lehetne mutatni a kultuszminiszterium haladását és irányát oda, hogy mentől több oly jogot tulajdonítson el magának, melylyel mi reformátusok 1848-ig éltünk. Odáig haladt már a jogfoglalás terén a kormány, hogy a felügyelet czime alatt és alapján nem felügyelni akar, hanem intézkedni iskoláink körében.

A közelebbi időben előterjesztette a pontozatokat, melyekre mi superintendensek és a főgondnok urak megmondottuk észrevételeinket; megmondottuk, hogy az eljárásnak, ha törvényes akar lenni, nem ez az útja és módja; megmondottuk, hogy a törvényt s a mit a törvény rendel, a mi az országgyűlés által törvényesen állapíttatik meg, készséggel hódolunk. De a felügyeletről formális törvényt hozni substratum nélkül, ez előttünk lehetetlennek látszik.

Midőn kijelentettük, hogy ezen pontozatok tárgyalásába nem bocsátkozhatunk, mert mi egyházunk tudta nélkül annak jogaiba avatkozni feljogosítva nem vagyunk, sőt a 91-ik canon által el vagyunk tiltva mi lett az eredmény? Ki lett mondva, hogy törvényjavaslat fog készítettetni és törvény által fog szabályoztatni a főfelügyeleti jog!

Nincs okom kétkedni ama nyilatkozatban, (nem is egy, de több miniszter ur nyilatkozatában;) semmi kétségem az iránt, hogy törvényjavaslat készítése céloztatik, sőt bizonyos jelenségek már is ismertesek, melyekből következtetem, hogy törvényjavaslat folyamatban van s el fog készülni! Mi itt a teendő főt. konvent? Nem más, mint az, hogy innen a konventből terjeszszünk emlékiratot a miniszteriumhoz a főgondnokok és superintendensek előadása alapján, melyben előadjuk kifogásainkat s kérelmezzük, hogy ne bocsátkozzanak a törvényjavaslat készítésébe. Ha kérelmünk meghallgattatik — pedig várhatjuk, midőn 3 egyházkerület főgondnoka van a miniszteri széken! nem fog törvényjavaslat készülni s ő felsége elé terjesztetni; ha pedig mégis törvényjavaslat készítették, nincs más teendő, mint az országgyűlés elé folyamodni.

Azután Mocsári szól ismét a tárgyhöz s a kormányhoz terjesztendő nyilatkozat tartalmához. Hangsúlyozza különösen, hogy a protestánsok rovására mily nagy javadalmakkal bírnak a katolikusok s míg ez így lesz, valláselyenlőségről szó sem lehet. Beszéde végén az alapítványokról szól s azoknak a kormány részére való átengedése ellen tiltakozik.

Az indítványt helybenhagyja Beöthy is, hangsúlyozva az 1790-ik évi 23 t. cikket, melyet nem úgy értelmez a kormány, a mint azt értelmeznie kellene s tovább megy a pontozatokban, mint ama t. cikk alapján lehet menni, a miért is emlékirat készítésbe belenyugszik.

Hozzá szólottak még többen a tárgyhöz s egyezőleg helyeselték egy bizottság kinevezését, mely amaz emlékiratot elkészítse s felterjessze a kormányhoz, a miért is elnök ő nagyméltósága felhívására a bizottság tagjaivá megválasztatnak Lónyai Menyhért elnökle alatt: Nagy Péter, Filó Lajos, Molnár Aladár, Beöthy Zsigmond, Mocsári Lajos.

A köznevelés és közköztetés szabályzata a konventi bizottság által elkészítettén, az általánosságban elfogadtatott s közöltetik az egyházkerületekkel oly felhívással, hogy legközelebbi közgyűléseiken s legfeljebb 1880. év június haváig nyilatkozzanak felőle; és miután közköztetés ügyünk rendezése halaszthatatlanul és sürgősen szükséges, az egyházkerületek hatalmazzák fel az egyetemes konventet, hogy a-on esetre, ha a zsinat legközelebb nem jöhetne össze, annak összeüléséig is a konvent állapítsa meg ezen tervezet értelmében közköztetésünk szervezetét s azt már az 1880. év őszével megnyíló tanévre léptesse életbe. Egyszersmind az egyetemes tanügyi bizottság is felhivatott, hogy a most kiadott ezen iskolai tervezet, az egyházkerületeknek e fölött tett nyilatkozataival együtt, szintén vizsgálja át s véleményes jelentését az egyetemes konventre terjeszse fel.

A moldva oláhországi missio ügyében kinevezett kül-

döttség jelentése vétetett fel tanácskozással. A fölterjesztett számadások, több hiány miatt, az erdélyi egyházi igazgató tanácshoz rendeltettek visszaküldeni. S elfogadtatott Czelder Márton azon indítványa, hogy a bel- és külmissio ügyeinek előmozdítása céljából egy bizottság alakítását a konvent kebeléből. Ezen bizottság tagjai: Papp Gábor püspök, gróf Rádai Gedeon, Kiss Áron, Filó Lajos, Baksay Sándor.

Az énekes könyv ügyében egyházkerületileg kinevezett bizottsági tagok jelen konvent alkalmával tanácskozást tartván, azon indítványt terjesztették a konvent elé, hogy szóliktassanak fel az egyházkerületek tagokat küldeni egy országos énekügyi bizottságba, gondoskodván nek költségeiről, a konvent pedig most azonnal válasza meg ezen országos énekügyi bizottság ideiglenes elnökét. — Az indítvány elfogadtatván, Nagy Péter püspök ideiglenes elnöké megválasztatott.

Az egyetemes konvent a következő tárgyakban határozott feiratoakat intéztetni az illető főhatósághoz:

1) Az államszegély tárgyában, hogy t. i. az azon összegben adassék a mint az 1864. évben megállapított. E tekintetben az országos képviselőház ferestetik meg.

2) A vasárnap megünneplése tárgyában a belügyminiszterium kerestetik meg oly intézkedés tételére, mely által a vasárnap megünneplését tárgyzó országos törvény, mindenütt, főként pedig saját közegei, a polgári közigazgatási és törvénykezési hatóságok körében szigoruan foganatosittasék. Más felől az egyházkerületeknek is feladatokká tétetett, hogy mindegyik a maga körében s viszonyaihoz képest keresse ki a célszerű eszközöket és módokat, melyek által a vasárnapoknak nem csupán munkaszünetelés alakjában, hanem valóban vallásos értelemben vett megszentelése előmozdittasék; e célból ajánltatik, hogy az egyházi kerületek s társulatok lépjenek összeköttetésbe a vasárnap megszentelésére alakult külföldi társaságokkal, tanulmányozzák azok intézkedéseit, működését.

3) A képviselőházhoz tanítók s képezői tanulók, — és egyszersmind a papnövédeknek is védkötelezettségi szolgálatainak könnyítéseit kérelmező felirat intéztessék.

4) A katonák lelki gondozása tárgyában, hogy t. i. az illető lelkészek tisztességesen díjaztassanak, a hadügyminiszterium kerestetik meg

5) A fegyenczek lelki gondozásának ügyében szintén felirat határozatott az illető miniszteriumhoz.

Az országos domesztika ügyében a missio bizottság kéretett fel, hogy összegyűjtven a megkívántatott statisztikai adatokat s megvizsgálván, micsoda lépések tétettek az egyben kerületi intézkedések útján és a sajtó terén, mindezen adatok s netalán már meglevő részletes előmunkálatok összevetésével s ágostai év. egyház hasonnemű intézményének is megtekintésével terjeszzen be oly véleményes javaslatot, mely később a zsinati tárgyalásoknak alapjául szolgáljon.

A Gusztáv Adolf egylettel való szövetkezésre vonatkozó módzatok megalkotásával megbizattak: Fördös Pál püspök elnökle alatt: Beöthy Zsigmond, Fördös Lajos és Baksay Sándor konventi tagok.

Bejelentetvén, hogy az egyetemes presbyteri szövetség jövő évi szept. 21. okt. 3. napjaiban tartja Philadelphiában nagy gyűlését, melyre a magyar presbyteri egyházat is európai hűldötte dr. Schaff Fülöp new-yorki tanár által meghívta: határozatban kimondatott, hogy a kik e gyűlésen magyar ref. egyházunk képviselőjében megjelenni óhajtanak, jelentkezzenek az elnökségnél.

Az egyház alkotmánytervezetre és az iskolaügy rendezésére vonatkozó javaslatra beérkező egyházkerületi vélemények átnézése végett egy küldöttséget választatott, mely jelentését a legközelebbi konventre fogja beterjeszteni. E küldöttség tagjai: Beóthi Zsigmond elnöke alatt Szász Domokos, Fejés István, Molnár Aladár és Tóth Sámuel.

A nemes magyar vendégszeretetért, melyben az egyetemes konvent tagjai Debreczenben tanácskozásuk ideje alatt oly bő mértékben részesültek, hálás elismerés és szíves köszönetet fejeztetett ki a debreczeni ref. egyház, a tiszántúli ref. egyházkerület és Debreczen város hatósága és közönsége irányában.

Nagy Péter püspök ur az erdélyi egyházkerület nevében fölkerévné a konventet, hogy közelebbi gyűlését Kolozsvárra tűzné ki a meghívás köszönettel fogadtatott s a konvent gyűlés helyül, azon alkalomra, midőn a zsinati előmunkálatok tárgyalása folytatott fog, Kolozsvár tüzetett ki.

Az egyetemes konvent üléseit azon ideig, míg az alkotmánytervezetre, egyházi törvénykezésre és iskolaügyi javaslatra az e kerületi vélemények beérkeznek, ismét elnapolta. S az elnök megköszönve a jelen volt tagok ügybuzgóságát és nagy érdekltségét, a tanácskozást berekesztette; majd Beóthi Zsigmond ur tolmácsolta az egyetemes értekezlet tagjainak köszönetét és nagyrabecsülését elnök ur irányában. S ezek után Török püspök ur buzgó imát tartván, a konventi tagok széteszlottak.

A konvent tagjai közül 36-an jelentek meg; 24-en az egyháziak 12-en a világiak közül.

A moldva-oláhországi missio köréből.*)

Plojest, 1879. augusztus hó.

Közelebről meglátogattam brailai, galaczi, szász-kúti és buzói missió telepeinket.

Brailán — miután itteni hiveinknek sem lelkészüket, sem tanítójuk — kevés végezni valóm volt. Vasárnap reggel isteni tiszteletet tartottam s urvacsorát osztottam a lutheri atyafiák imaházában. Isteni tisztelet végeztével, mint-hogy mindent jó rendben találtam s meggyőződtem a felől, hogy fölsőlegesen volna Brailán tovább időznöm a déli hajóval Galacz felé vettem utamat.

Galaczra menetelem célja az volt, hogy az egyház parochialis épületének bérbeadásáról gondoskodjam. Ugyanis több ízben történt Galaczon megjelenésem alkalmával, minden módot fölhasználtam arra nézve, hogy ezen egyházközségünket továbbra is fentartsam, fájdalom azonban, többszöri meghívásom daczára is csak 3 emberrel találkoztam

a közgyűlésen, melynek tárgyát az egyház sorsának eldöntése képezte. Így miután a levitanak sem fizetése, sem — a mi jövedelme egy részét képezte volna — iskolája nem volt, de mert 3 közgyűlési tag is oda nyilatkozott, hogy Galaczon nincs kivel fentartani az egyházat, kénytelen voltam a levitát — a nyomoruságból kiszabadítandó — saját kérélmére Plojestre helyezettetni át s a galaczi egyházi épületet üresen egyházi ember nélkül hagyni.

Később megkísérlettem az erdélyi igazgató tanácsnál kieszközölni azt, hogy a missionarius székhelye tétessék Galaczra, ugy azonban, hogy fizetése egyedül a missiói alapból legyen fedezve, a volt galaczi lévita pedig maradjon egyedül Plojesten. A terv kivitele megtörött azon, hogy a missioi alap az így tetemesen növekvő kiadást nem lenne képes fedezni és hogy e változás által plojesti egyházközségünk, mely ma-holnap teljesen rendbe jó és semmi kívánni valót sem hagy fenn, szenvedhetne.

Így levén a dolog, intézkednem kellett az egyházi épület bérbeadása iránt, és pedig annál inkább mivel az épület napról-napra pusztul s ma-holnap pénzről kellene gondoskodnunk, melylyel a romlásokat kijavíttassuk (az imaház vakolata, mivel a tetőn beesik az eső, már hatalmas darabokban hull alá.)

Az egyház tulajdonát képező könyveket egyelőre az imaházba zártam be, az egyház ládáját, melyben az egyház irományai, urasztali készletek stb. vannak Simonis János affiának adtam őt megőrzés végett, és ugyancsak Simonis atyánkfiát biztam meg azzal is, hogy az üresen maradt paplak bérbeadásáról gondoskodjék s ha biztos árendára talál, engem azonnal értesítsen, hogy Galaczon megjelenvén, a szabályszerű szerződést kiállítsuk, a házbert felvegyük s az igazgató tanácshoz áttegyük, mely azután intézkedni fog a pénz hova fordítása, illetőleg az épület kijavítására szükséges segély utalványozása iránt. A galaczi egyház keresztelési, esketési és temetési anyakönyvét, hogy abból jobb időkgig, míg t. i. Galacz ismét rendbe jöhet s lábra állhat, az anyakönyvi kivonatokat kiadhassam, magammal hoztam Plojestre, nem levén kire bizzam Galaczon.

Galaczról Moldvába, Szász-kútra mentem.

Szászkúton már nagy örömmel tapasztaltam a szép haladást, melyet e kisded egyházközségünk pár hó óta tanusított. A hives vasárnaponként szorgalmasan összeülnek éneklésre és imádkozásra s buzgón dicsérik az urat egyszerű reform. hitelveink szerint, hegyoldalán épített kápolnaszerű kisded templomukban. El merem mondani, hogy missióban levő egyházaink közül ez az egyetlen egyház magaslik ki a többi közül, mint olyan, melynek tagjai legvallásosabbak, legbuzgóbbak, legmértékletesebbek és legtöbb egyetértést tanusítanak. A lefolyt pár hó alatt templomukat újra befedették, kijavíttatták, az egyházi telket új kerítéssel vonták körül és a hová kellett, új ajtókat készítettek, szóval a parochialis épületeket, a mennyre erejük engedte, kicsinosították, jó karba helyezték. Szász-kúton is istentiszteletet tartottam és urvacsorát osztottam, istentisztelet végével az egyház számadásait megvizsgáltam s

*) Tárgyhalmaz miatt késett.

mindent rendben találván, miután az ének-vezér tanítót megbiztam azzal, hogy a mennyire lehet, legyen rajta, hogy az egyházat az égetőn szükséges és nélkülözhetlen gazdasági épületekkel is ellássa, Ajudon keresztül — hol egy keresztelése volt — Buzón felé jöttem. Itt is él néhány hitrokonunk, kiket meglátogattam s a reám várt egy pár házasulandót megeskettem s két kisedet megkereszteltem.

Legközelebbi működésem tárgyát plojesti egyházközségünk parochialis épületeinek kijavitása képezeni. Itt mindenekelőtt feltöltendő a pincze, mely folytonosan vízzel van tele s a lakást egészségtelenné teszi s az épületet nagy mértékben rongálja és megújítandó a félig ledől kerítés és téli ablakokkal látandó el a paplak és az iskola stb.

Vajha megszánnának magyar és erdélyországi testvéreink és hitrokonaink és nemesszívü adakozosaikkal nyomorgó missiói egyházainkat jobb sorsra segélnék. Kised missiói egyházaink minden sebeit begyógyítani s így legszentebb törekvésünk mellett sem vagyunk képesek oly előhaladást felmutatni, minő hazai testvéreink rokonszenvét megnyerhetné és oly állapotot, minőt hazájuktól elszakadt hitrokonaink megérdemelnének. Meg vagyok győződve, hogy moldva-oláhországi missiónkban a legtöbb baj és zavar a pénzügyből, a szegénységből származik s ez gátolja missiói egyházaink vallás-erkölcsi haladását, fölvirágzását is. Mihelyt több segélylyel rendelkezhetnénk s nem lennénk kénytelenek a különben is — többnyire — nagy szegénységgel küzdő egyháztagokat nagy adóval terhelni, mindjárt jobban huzódnának az egyházhoz s jobban érdeklődnének az egyházi ügyek iránt, így azonban kénytelenek visszavonulni, sőt van eset reá, hogy katolikusok lettek, csupán azért, hogy az egyházi adótól s egyéb terhektől megmeneküljenek.

Sokat gondolkozom a felől, hogy miként szerezhetnék a meglevő mellé még egy forrást, melyből árva missiói egyházaink több segítséget nyerhetnének. Irtam már e tárgyban több irányban, fájdalom azonban, panaszom, kérelmem még nem hallgattatott meg, még egy utolsó erőfeszítésre határoztam tehát magamat és ez: hogy a magyar és erdélyországi öt egyházkerületet keresem meg segélyadás végett. Ha mindenik egyházkerület saját pénztárából évenként — jobb időnkig — száz forintot ajánlhatna föl, hiszem, hogy a moldva-oláhországi missiót külföldi hitrokonaink javára hazánk s a protestáns egyház dicsőségére virágzó állapotra segíthetnék.

Láng Károly.

ev. ref. missionarius.

Az állandó igazgató tanács r. gyűléséből.

Kolozsvárt, 1879. szeptember 21-én.

Elnök Nagy Péter püspök. Jelen voltak: Incze Mihály, dr. Kolozsvári Sándor, Szász Béla, dr. Jenei Victor, Parádi Kálmán, Szabó Ádám, Deák József, Bodor Antal.

Az ülésen kívül elnökiileg ellátott ügyek bejelentésén, helybenhagyó tudomásul vétettek.

Br. Kemény Gábor egyházkerületi főgondnok ő excell. a közeledő egyhk. közgyűlésre vonatkozólag kérdést tesz az iránt, mik lennének a közgyűlési meghívóban érintendő legfontosabb tárgyak? Legfontosabb tárgyakul kijelöltettek: a) középtanodai új tantervjavaslat, b) a convent által általánosságban elfogadott «köznevelés és közoktatás szervezetének szabályzatá»-ra az észrevételek megállapítása, c) br. Baldácsi-alapítvány állására és kezelése módozataira vonatkozó jelentés, d) a kepeváltási alapoknak központi kezelés alá bocsátását tárgyzó indítvány, miről ő nméltósága értesítettett.

Véleményezés végett az egyh megyékhez kiküldött indítványok előkészítésére bizottság küldetett ki Incze Mihály, Szász Béla és dr. Kolozsvári Sándor személyeiben.

A bogáti egyhközség kérésére egyházi épületei építkezési költségeinek fedezésére kölcsönképen 140 frt a vingarédi egyhközség jelentése folytán temploma halaszthatatlan kijavitása eszközlésére 100 frt államsegély utalványoztatott.

A sz.-udvarhelyi egzhközség által benyújtott munkabéri szerződés temploma és tornya kijavitása érdekében megerősítettett.

r. t.

VIDÉKI ÉLETT.

Az erdővidéki egyházmegyéből.

Válasz a feleletre.

Sándor Jánosnak.

(Vége.)

Az általam említett péuztárnoki hypothékára, kérdésbe teszi S. J. paptársam „Hát ha elfogadjatik igazgató tanácsunk azon javaslata, hogy „kepeváltás csak úgy engedhető meg, ha a kepe megváltási tőke központi kezelés alá adatik“ — mekkora tőkék halmozódhatnak fel ottan!“ I. Napoleonnak egy mérnöke megmondta volt: hány szeg van egy általa készített hidban; én is megmondhatnám önnek, hogy „mekkora“ tőkék, de felesleges.

Ennek a „Hát“-nak meglelte ön a hasát is, mert azt írja nekom „feleletül“: „A legjobb esetben is alhatunk ám még attól!“ És tovább folytatva mondja: „annak idejében, egyéb pénzeink mellett, ennek kezelésére nézve is tudunk majd biztosítékról gondoskodni.“ Igon ám, mielőtt S. J. paptársamnak, ezen nem annyira a kepe megváltás eszméje, mint az igazgató tanács törvényjavaslata ellen — cum ira studione — nyilvánított „hcsonló aggodalmak“ sötét felhőből támadt villámok, találnák az ig. tanács villámhárító nélküli tanácstermét!

„Feltéve azonban — mond S. J. paptársam — hogy ilyes aggodalmak nem alaptalanok: mindjárt segítve lesz a bajon, mihelyt elejtjük a segélyezési alap létesítésének tervét s a kölcsönös biztosítást oly módon léptetjük életbe, hogy a valódi károk esetről-esetre megtérítésén felül, a biztosító egyházak s iskolák a tartalék alaphoz, csak nagyon csekély járulékot fizessenek, miként a maros-tordai kölcsön biztosító intézetnél gyakorlatban van.“

Folytatás a mellékleten!

Melléklet az „Erd. Prot. Közlöny“ 39. számához.

Ezen nyilatkozatával ön, igaz hogy *nem* „kiöntötte“ saját gyermekét a „fürdővel“; de *leharapta* egyik *fülét*. Az anyát, vagy még inkább a dajkát, ki a fürdővel kiönti feresztett gyermekét, legfőleg is *szórakozottság, gondolatlansággal* lehet vádolni s jajgatván a gyermek: még életben maradhat, de azt ki feresztés közben, *leharapja* a kis ártatlan és *nagy reményű* szülött *fülét*: az már *névtelen*.

Igy „*ejtette el*“ ön, a nekem „*feleletül*“ adott „*észrevételei*“-ben kinyitott *szájából* jött szavakban, a tervezet „*segélyezési*“ alapját, vagy a mint mondám: *fülét*. Avagy nem igaz-e? Ugyan kérem olvassa el saját szavait, „*milyen áradozó ékesszólással*“ védi az „*alapszabály tervezet*“ épen ezen a posteriori *elejtett* pontját — mondván: „*Az elvi álláspont itt ez: „jól felfogott érdekeink parancsolják, hogy egyh. és isk. épületünk eshető tűzkár ellen biztosítva legyenek* (ezt mi is aláírtuk). *Biztosítjuk hát azokat de magunk keblileg, a kölcsönösség alapján; mert a biztosítási díjföltségeket üdvösebb dolog szegény egyházaink javára marasztani, mint rajtuk nyereszkező részvény társulatoknak adni.*“ Ime azért kell biztosítani, „*mert*“ üdvösebb dolog szegény egyházainkat *segélyező alapot* teremteni a díjföltségekből, mint stb. Nemcsak, az alapszabálytervezet „*jól felfogott érdekei*“ még tovább mennek s azt helyezik kilátásba, hogy a mostan megállapított díjak, „*egész 50%-ig leszállíthatók*“ lesznek. Miért ejti el ön a tervezetből e részeket, „*bármiféle*“ okokért?

Mint hogy a „*bármiféle*“ szóval, S. J. bajtársamnak kártételéhez jutottam, idézem azt is szóról szóra: „*az alapszabálytervezet czélszerűbb módosítását megengedve* (fogadja szíves köszönetünket érte) *sőt óhajtvá a keblü kölcsönös tűzkárbiztosítás bármiféle feltételek mellett, életbelépését egyházkerületünkre nézve határozottan üdvösnek tartjuk.*“

És azt nem volnának-e hajlandók „*kegyelmesen*“ megengedni, hogy *mi* nem a „*kölcsönösség*“ alapján, esperes és főgondnok „*dijhajhászaink*“ ügyködését mellőzve, valamely jó hírben álló hazai tűzkárbiztosító intézettel, a tisztántuli egyházkerületéhez hasonló kedvezményi *szerveződésre* lépjünk, a hol bizonyára „*a rövidlátó önzés*“ nem szerepelt, a mint ezt nekünk tulajdonítja S. J. paptársam, hanem „*megfontoló bölcseséggel*“ egy *Révész* neve áll a szerződés alatt?

A mi pedig e helyen saját személyemet illeti, én nem „*bármiféle feltételeket*“ vettem bírálat alá a javaslatban, hanem határozottan, az alapszabálytervezet 5-ik pontjában „*minden 100 frt biztosított tőke után*“, az I-ső csoportban 20 kr, II-ban 50 kr, III-ban 1 frt 50 kr *határozott díjakat, feltételeket* s ezek a számok nem is a Marothé, hanem a nagy-enyedi t. egyházmegye közgyűlése által megállapított meg s terjesztette fel a főt. közgyűléshez elfogadásra ajánló határozattal. Ilyennek tekintette ezt az erdővidéki „*tekinthetős*“ egyházmegye is és mint ilyent tárgyalta s tért el attól „*ellenkező*“ álláspontra. Ugy hiszem, az önök „*bármiféle*“ — határozottan — „*feltételek*“-re leolvadt állás-

pontját elég hiven „*illustral*“-tam s az ön „*sint ut sunt*“-féle kitérő útjaiban, az én hátgondolatokat nem rejtő kifejezéseimben, a felőlem „*Szemlé*“-re dobott véleménye irányának *utjelzőket raktam*. Arra pedig, mint ön, sem nem törekedtem, sem felbatalmazással nem bírok kijelenteni, hogy „*elég hiven*“ jeleztem volna erdővidéki egyházmegyénk álláspontját, a szőnyegen levő kérdésben, mert a mit én elfeledtem s ki nem fejezhettem, az én paptársaim lehet, hogy még „*áradozóbb ékesszólást*“ tudnák felhozni elfogalt álláspontunk indokolására.

Biztosítsunk szerződési alapon, bármelyik jöghárben álló hazai tűzkárbiztosító intézetnél, a lehető legnagyobb kedvezmény mellett, de a nélkül, hogy a „főt. püspök ur személyétől le az utolsó lévitdig, a papi rendet, az egyházmegyék, tanodák és püspöki vizsgálat alatti egyházközségek főgondnokaitól, le az utolsó presbyterig: a világi rendet“, „az erdővidéki ev. ref. egyházkerület kölcsönös tűzkárbiztosításának alapszabálytervezete“ szerint „kezelő személyezetté“ tegyük.

N. Baczon, 1879 július 24-én.

Révay Pál.

A marosi egyházmegyéből.

Felelet

a már nem ifju marosi papnak feleletére.

Ny.-Szt.-Benedek, szept. hava.

Nem azért felelek, hogy az özv.-árva intézet *cége* alatt, személyem ellen évek óta tervszerűen üzött támadásokat számba venném; ismerem a forrást, ismerem az ujjakat. Felelek azért, hogy a tisztelt olvasó közönség félre ne vezetessék.

Me g t á m a d, hogy első kihívására nem feleltem. Nem feleltem, mert tudtam, hogy mindent igen jól tud, de kivált az én adósságomat, mert feleletre és számadásra engemet csak törvényes előjárásom vonhat, de t. ur soha.

Me g t á m a d avval, hogy 1878 juu. 22 és így az intézeti szabályok megerősítése óta soha közgyűlést egybe nem hívtam. Elmondom hogy jártam el. A mint a mlts állandó ig. tanácstól, a szabályok a megerősítési záradékkal leérkeztek, azonnal bejelentettem az egyházmegyei tanácsnak, azután rendkívüli egyházmegyei közgyűlésnek, mint a honnan megerősítésre felérjesztettek. Az órában egybehívtam, nem a köz-, hanem a kezelő bizottságot, a házassági törvényszéket 1878 novemb. 14 re és felkértem a szabályok kinyomatása iránti intézkedésre.

A határozat ez lén: Rákosi Lajos, Madaras János és Vas Tamás aai megbizatnak a főiskola nyomdájával egyezkedni és ezen szabályok kinyomatását eszközölni, a szükséges rovatos lapokkal együtt. (Lásd a jegyzőkönyvi kivonatot, kiadta Musnai Pál, intézeti jegyző.)

Kellett-e erre közgyűlés? vagy ha igen, szólítottak-e erre fel? Én mindig vártam és kértem is a nyomtatott szabályokat, de hozzá nem jutottam, még május 1-én sem. Az

interpellatiót látva egyháztanács színén kértém a t. jegyző urat, hogy az írásos szabályok egyikét küldje meg; hivhatam-e addig egybe szervezkedő gyűlést, míg nincsenek készen a szabályok? Hiszen a 19 §. nyíltan mondja tagja lehet az intézetnek, ki nevét a szabályoknak aláírja s tagsági könyvecskét vilt. Itéljen az értelmes közönség.

Azután 1879. április 4-én ismét házassági törvény-szöveget hívtam, mint özvegy árva gyámintézeti bizottmányt, mikor a pénztárnok Madaras János 1877 évi számadása tárgyalás alá vételven, részletesen megvizsgáltattuk. De ha kezembem lottok volna is a szabályok, alig véghezvittük a visitatitot a tenger sár és járhatlan utak miatt — időm se volt — s ha lett volna e járhatlan utak és a kezdődő tavaszi gazdaság lehetetlené tették a gyűlést május 1-ére hívni. Különbben is többen úgy beszélünk, jó lesz e nagy gyűlést a június 5-én tartandó közgyűlésre elhalasztani, mikor választások is levén, a t. papság tömegesebben fog megjelenni, mint a múlt pénztárnok választáskor, vagy az intézeti szabályok revisioja alkalmával. Ezen elhalasztását is a gyűlésnek az 1879. június 6-án tartott közgyűlés elé terjesztetem és elnézést kértém.

Határozat: Az okadatolva indokolt előterjesztést méltányolva, a gyűlés megalakultának nyilvánítatik. (Lásd a jegyzőkönyvi kivonatot, kiadta Musnai Pál jegyző.)

Van e itt mulasztás? Itélje meg az olvasó közönség! Itélje meg, hogy a társulat a t. papság beszél-e itt? vagy csak a nem ifju tiszteletes ur?

Állítja, hogy esperességem kezdetétől fogva 1877 végéig magam adóssága után, néhány kikürtölt társammal együtt, semmit sem fizottam. Feleljen a pénztárnoki nyugta: 66 frt, irva hatvanhat frtkról o. é., mely összeget nt. Vályi Pál esperes ur a marosi ev. ref. özvegy árvai pénztárhoz tartozó 114 forint tőke után, alólrtnak mint pénzkezelőnek fizetett. Szövérd, május 29. 1875. Megesmerem
Madaras János,
intézeti pénztárnok.

Talán előbb volt 1875, mint 1877.

Általában vádol buzgótalansággal az intézet ügyei körül. Jegyzőkönyvre hivatkozom: 1874. június 10. nro 2. Előadja esperes aa, miszerint szükséges volna a helyi főtanodának papjaink s iskolatanítóink által eddig adatott segély tárgyában tanácskozni.

Határozat: Részvényes társulatunk folyó 1874. január 1-én kezdve érdeklött segélyt megszünteti s 10 évig a kebli árvai intézetnek fizetendi. Pap Elek, jegyző.

Mért hívtam volna össze e gyűlést más, mint azon czélből, hogy emeljem az intézet érdekeit? Vagy parancsolta-e valaki nekem e gyűlés egybehívását?

Állítja, hogy kormányzásom alatt az intézet elárult. Ezzel szemben feleljen a pénztárnoki bizonyítók.

A világi egyének közül 44 adónál elhelyezett tőkék közül 15-ön részint át-részint bekebelezettek s kik bekebelezés által az egyleti alapot biztosítani vonakodtak, mind ügyvéd kézbe adattak beperesítés végett. A bo- vagy átkebelezések, közelebbi négy években, tehát az én kormányzásom alatt történtek, az előtt 1872-ig még egy betáblázás sem volt. Be van peresítve 26 adós. Hogy lassan foly az a per, hogy ilyen perlekedési rendszer van, én vegyök-e oka? Nem egy ország nyög-e alatta? Jól tudja, hogy már a 3-ik ügyvédnél vagyunk. Jól tudja hányszor emeltem fel hangom egyháztanács színén, az ügyvédi mulasztásokért. Azt is igen, hogy oly adósokkal is volt baj, kiket mindnyájau kimélni szerettünk.

Elárult-e az az intézet, melynek csaknem mindene biztosítva van és melynek minden részvényese pontosan kapja fizetését? Itéljen az olvasó közönség.

(Vége következik.)

AZ „ERD. PROT. KÖZLÖNY” TÁRCZÁJA.

Az eladott rózsabokor.

(Hollandból).

Élénken emlékszem azon szegényes kis házra, melyet gyermekkoromban — most már boldogult atyámmal — nem egyszer kerestünk fel. Nem messze feküdt az egy pompás urasági kastélytól, melynek magas falaira a közelfekvő erdő sötétzöld lombozata hajlott. Keletfelől közel a falakhoz állott a kis ház egy vén görbe körtefa lehajló ágai alá rejtve. A ház előtt élő kerítéssel körülvett kertecske feküdt, melyet egy poronddal behintett ut két részre osztott. Az ut mellett jobb és balra virágok nyíltak, még pedig azon fajokból, melyek rendszerint a szegények kertjeit szokták díszíteni. Tavasszal narcisok és császárszakállak, nyáron mályva, rózsák és százszorszépek, ősszel pedig őszirózsák virágoztak. Mindezek közt azonban legszebb volt egy ritka nagyságu rózsabokor. A ház lakója egy napszámos, ki rendszeren a kastélyban dolgozott, rég hozta volt a közeli erdő-

ből azt a vadrózsa tőkét, melybe az udvari kertész igen szép francia rózsát szemzett. A beoltott szem igen szépen kifejlődött s a rózsabokor koronája évről-évre nagyobb és díszesebb lett. Nyárban, június vége felé, száz, meg száz virágot hajtott, melyek a legpompásabb illatot terjesztették a ház körül. A ház előtt elmenők nem győztek elegendő csodálkozni a rózsabokor dús virágzatán.

Atyám e házacskaát egy beteg gyermek miatt kereste fel oly gyakran, ki kilencz éves korától fogva őrizte az ágyat s csaknem két év óta küzdött a halállal napról-napra nehezedő betegségében. Mennyire vig volt a gyermek s mennyire csillogtak az örömtől szemei, midőn atyámat jőni látta! Oly hálás tekintetet vetett atyámra, midőn az imádság vigasztaló szavait együtt hangoztattuk s oly boldognak érezte magát, midőn elváláskor felébe hajlott atyám, hogy kiaszott arcát megcsókolja. A beteg gyermek úgy helyezte el ágyát a házban, hogy az ablakon keresztül láthassa a rózsabokrot. Meleg napokon pedig, ha fájdalma csillapult,

kivette magát atyjával a kertbe. Ott átlátszó ujjacskáival megtapogatta a puha tapintatu virágok piros szirmai, megszámálta az ujan hajtott bimbókat s fáradhatlan volt a rózsabokor szemlélésében.

Ha a rózsanyílás idejekor keletük föl, rendszeren keszítettett számunkra egy-egy bokrétát e kedvencz virágból. Emlékszem, én örömmel vettem azt ol s vittem kedves anyámnak.

A gyermek végnapjai azon időtájra estek, melyben a rózsza nyilni szokott. Halála napjának reggelén is öt szép bimbó nyilott ki. Kettőt leszakított belőlök s így szólt atyjához: „majd ha meghalok, tedd ezek közül egyiket a kezembe, a másikat add át a tiszteletes urnak s köszöntsd őt novembem; a többieket pedig szakítsátok le, tegyétek koporsómra s temessétek el velem.“ Atyám szemei könnyeztek, midőn a kedves gyermek utolsó isten hozzádát s a rózsát átadták.

A gyermek halála után én is elhagytam az atyai házat s csak két év mulva tértem újra vissza, épen a rózsanyílás idejekor. Az első vasárnapon, melyet otthon töltöttem, mint rendszeren régebben is tettünk, kimentem atyámmal sétálni. Visszatértünkben lépteinket a kis ház feléintéztük, remélve, hogy a rózsabokrot teljes virágzásban fogjuk találni. Mily nagy volt azonban bámulatunk, midőn megláttuk, hogy a rózsabokor nincs többé ott. Atyám kíváncsi levén, hogy mi történt vele, rögtön bement a házba. Nagy érdeklődéssel viseltetett a rózsabokor iránt s azt sem tűrhette, hogy ok nélkül egyetlen levelet is leszakítsanak róla.

Midőn beléptünk a kicsiny, de tiszta és csinos szobába, a meghalt gyermek atyját az asztal mellett ülve találtuk. Mellette egy vízes korsó volt, előtte pedig a nagy biblia feküdt, melynek színezett képeit nem egyszer bámultam meg gyermekkoromban. Atyám a kölcsönös üdvözlések után így szólt:

„Ugyan, mondja meg kigyelmed, mi történt a rózsabokorral? Nem akartam hinni szemeimnek, midőn láttam, hogy üres a hely, a hol állott.“

A napszámos e szavakra megbarnult és ránczczal barázdált arczát az ablak felé fordította s kinézett a diszétől megfosztott kertbe. Pillanatra úgy látszott, mintha mély fájdalom vonulna át homlokán, azután arca egyszerre csak fölvidámult s félig mosolyogva így szólt:

„Eladtam, tiszteletes ur.“

Atyám e szavakra megrázkodott, mintha kigyó marta volna meg.

„Lehetsége-se az?“ — kiálta föl — „volt-e lelke kigyelmednek eladni? Helyébe szivesebben megengedtem volna, hogy levágják jobb kezemnek egy ujját, hogysen ezt tegyem!“ E mellett haragosan nézett a napszámosra, ki nem engedte magát vidám gondolataiba zavartatni, hanem csendesen mosolyogva így szólt:

„Igen, tiszteletes ur, eladtam a rózsabokrot.“

„De hát ugyan kinek?“ — kérdé atyám türelmetlenül.

„Hosszu történet az, tiszteletes ur“ — felelt a napszámos. „Ha meghaligat, elbeszélem.“

„Néhány évvel ezelőtt, midőn még gyermekem égész-

séges volt, egy gazdag uraság, ki a kastély lakóit gyakran látogatta meg, többször állott meg kertem előtt s bámulva hosszasan nézte a rózsabokrot. Ez az ur nem egyszer szólított meg, hogy adjam el neki a rózsát. Megvallom őszintén, eladni akartam volna, de nem tehettem gyermekem miatt, ki kicsi kora óta nagyon ragaszkodott a virághoz. Ezen szándékomat ki is fejeztem az ur előtt. Bizonyos időtől fogva azonban minden évben egy bokrétát kötöttem a rózsákból s elvittem az urasághoz legkisebb gyermekének születésnapjára. Ilyenkor rendszeren gazdag ajándékot s gyermekem számára játékszereket és ódességet kaptam. Mennyire örvendett beteg gyermekem, midőn otvérére haza jöttem! Gyermekem halála előtt azonban egy évvel meghalt ez uraság neje s most még inkább rajta volt, hogy a rózsabokrot eladjam, mert nejének sirjára szeretle volna ültetni. Nagy összeget ajánlott érte, akkorát, hogy alig hívém. S mennyire szükségem volt akkor a pénzre! Hiszen tudja a tiszteletes ur, beteg gyermekem nagyon sok költségembe került. Hányszor éheztem, csakhogy orvosságot vehessek számára! De eladni a rózsabokrot? Nem, azt tenem teljes lehetetlen volt. Midőn az uraságot kocsiáig kísérttem, feketébe öltözött kis leánya, kit magával hozott, édesen mosolygott; látva azonban a leányka halvány arczát, már akkor gondoltam magamban, hogy mindkettőnkét, őt a gazdag urat s engem a szegény napszámost, mint apákat ugyanazon fájdalom fenyeget.

A mult évben, egy tél vége felé járhatott az idő, meglátogattam nővéremet, kit már évek óta nem láttam. Mert hát tudja tiszteletes ur, mi szegény emberek nagyon keveset szoktunk utazni. Aztán meg gyermekem halála óta csaknem emberkerülő lettem. Szegény nővéremet és családját a lehető legnagyobb nyomoruságban találtam. Férje egész télen beteg volt; egyetlen fiok, úgy hiszem, a gyors nővés miatt szárazbetegséget kapott; a házbérrel tartoztak, a lisztes boltba tartoztak, a mult évben úgy szólva semmi termés sem volt, két tehencskéjük elpusztult. Egyszóva minden baj és nyomoruság meglátogatta a szegény családot.

Majd megszakadt szívem, midőn a szerencsétlenség ezen fészkebe körültekintettem. Szegény vagyok magam is, hogyan és mi módon segítsek? Midőn azonban láttam, hogy mennyire nyugodtan hordozzák sorsukat és mily nagy bizalommal viseltetnek isten iránt, egy gondolatom támadt; elhagytam őket s azonnal a gazdag urasághoz siettem. Egyedül találtam őt s egészen leverve. Ugy tetszett, mintha legalább is tiz évvel vénebb lenne. Midőn barátságos hangon megkérdezte, hogy mi dologban járok, elbeszéltem neki, hogy nővérem családjá mily nagy szegénységben van és hogy rajtok segíthessek, szeretném rózsabokromat eladni. Hígyje ol tiszteletes ur, alig tudtam e szavakat kimondani annyira reszkettek ajkaim, szemeim pedig könnyel teltek meg. „Gyermekem — fejezem be beszédemet — ott fenn bizonyára nem fog megharagudni, ha rózsabokrát eladom.“ Az uraság e szavak alatt méreven nézett rám s láttam, hogy miként reszketnek elhalványult ajkai. Nem szólt semmit, fölállott, íróasztalához ment, kivett egy pénzzel telt

erszényt, magához intett s megtöltötte markamat aranyakkal. Sok volt, lehetett 30 drb. melyeket aztán én pontosan átszolgáltattam nővéremnek. Midőn zavartan s egészen elbámulva néztem az aranyokat, ő így szólt: „Vegye, kedves barátom és adja át nővéremnek, majd holnap aztán elhozzom a rózsabokrot. Nőmnek, s reszkető hangon tevé hozzá, kis leányomnak sirjára akarom ültetni.“ Ezután mindkettőn könnyekre fakadtunk és sirtunk hosszasan. Végre fölláttam, könnyeimet főlészárítottam, kezet adtunk egymásnak s eltávoztam a nélkül, hogy csak egyetlen szót is tudtam volna szólni.

Nővéremnél a fájdalom könnyei örömkönnnyekké változtak. Ugyanazon éjjel gyermekemről álmodtam. Fehér ruhában állt előttem, halvány volt, mint mikor a koporsóban feküdt, kezeiben egy kinyílt rózsát tartott s így szólt: „Atyám! jól tetted.“ Ettől kezdve egészen megnyugodtam s szívem megvigasztalódott.

És most, végezte beszédét a napszámos, tudja a tiszteletes ur, miért nem áll a rózsabokor régi helyén s miért adtam el.

Mint akkor a gazdag palotájában, úgy itt is a szegény kunyhójában együtt sirt a két férfi. És aztán elváltunk. Másnap csakugyan elmentem a temetőbe. Rövid keresés után balra a bejáratnál megtaláltam a rózsabokrot két sirkő között, melyek közül a kisebbik feslő rózsabimbókból font koszorúval volt körülvéve.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1879. szeptember 27.

— A szászvárosi tanárválasztás kérdésében egyik főtanodánk tanára kérdést intéz hozzánk s két szempontból törvénytelennek mondja az ügyfolyamat eddigi menetét. Egyik szempont maga a candidatio kiírása, mert «az 1878 évi egyhk. közgyűlés 65. számú határozata egyszerű helybenhagyó tudásul veszi gr. Kun Kocsárd ő mltsga abba való beleegyezését, hogy nagylelkű alapítványának felelődelme már e [folyó 1879—80 tanév folyamán a tanodai pénztár javára folyósíttassék «e tanodának teljes gymnasiummá kibővítése érdekében» — nem intézkedik azonban az iránt, hogy szászvárosi tanodánk már most két rendes tanári kathedrát s minőket rendszeresítsen. Nincs sehol kimutatva, mennyi e felelődelem; megbirja-e e levételi szaporulat a két rendes tanári kathedrát s ha nem: mily alapokból fedeztetik a több kiadás? Eddig — folytatja a főlészólás — mindig óvatosan körültekintő volt közgyűlésünk eljárása az új kathedrák rendszeresítésénél s most hübebalázsmódjára kiiratik az ig. tanács által a candidatio két rendes tanszékre, minden specialis fölhatalmazás nélkül.» A másik szempontot a szászvárosi tanoda előljáróságának minden szokásainkba ütköző eljárása nyújtja «hivatalos átiratokat intézván minden tanodánk előljáróságához, a testület a testületeknek kívánván megszabni, hogy kiket jelöltek, mint állandóan alkalmazott (kinek engedélyével?) segédtanárok léptetendők elő, a hivatalos átirat arról is értesítvén az előljáróságokat, hogy a második sorban candidálóknak fognak a megválasztandó segédtanárok helyére alkalmaztatni.» Mi részünkről szintén elhírtelenkedést látunk ig. tanácsunk eljárásában s mindenennekfelett csodálkozunk, hogy a szászvárosi tanár urak oly kevésbé ismerik törvényeinket, melyek szerint nem az előljáróságok, hanem az előljárósági tagok egyéni joga a tanárjelölés, melynek gyakorlatában semmi testületi határozat sem korlátozhatja az egyéneket. Szászvárosi r. tanáraink bizony fölvilágosíthatták volna az előljáróságot az ügy törvényes mivoltáról, mely sehogy sem engedi meg, hogy egy tanoda előljárósá-

ga mind a tanárjelölők egyéni, mind az egyhk. közgyűlés választási jogát egyszerűen olconfiscálja. Vajjon nem volna jó épen most a legnagyobb óvatosságot tanusitanunk tanár-választásaink körül, a midőn az állam szintugy lesi az alkalmat tanodai autonomiánk áttörésére?! S mindenekfölött, sokkal jobb az egyének helyett az ügyet szolgálunk...

— A zsoboki ref. templom belső felszerelése s főlészentelése költségeire ujabban adakoztak: Özv. br. Kemény Miklósné 5 frt, Incze Mihály 5 frt, Szász Gerő 1 frt, Veres Ákos 1 frt, Parádi Kálmán 1 frt, Sámi László 1 frt, Deák József 1 frt, Szabó Ádám 1 frt, Bodor Antal 1 frt, dr. Jenei Victor 1 frt, Sárkány Ferencz 1 frt, Varga Dániel 1 frt, Rucska János 2 frt, Babos Sándor 1 frt, Somlyai László 1 frt, Bányai Vitális 2 frt, Herpei Gergely 1 frt, Deák Pál 1 frt, Fogadják a nemesszivü adakozók hálás köszönetünket. Kolozsvárt, 1879 szept. 26. Az építettő bizottság.

A főtiszt. püspök ur a következő körözvényeket bocsátotta ki:

Küröztetnek.

995—1879. Vajdahunyad zar. egyházmegyénkben a brádi kántortanítói állomás. Javadalma: az egyhköztség pénztárából három havi részletekben 350 o. 6. forint; fapénz czímen 17 frt 33 kr. Tandij minden tanulótlól 1 frt. Stola. Tisztességes lakás, kerttel. Pályázati határnap okt. 10-ike. Folyamodványok t. Bartha Lajos esperes aához Tordosra (u. p. Szászváros) küldendők.

1030—1879. Deési egyházmegyénkben a kőzárvári orgonista kántor-tanítói állomás. Javadalma: 33 frt 60 kr az egyházköztség pénztárából; 2 öl fa, melyet az egyhköztség vágat; 29 kis véka gabona; 8 szekér fa az egész bérfizetőköl; 13 félbérfizető mindenikétől 8-8 kupa törökbuza; 4 félbérfizető mindenikétől fél szekér fa. Tandij. 16 hold can. portio haszonélvezete. Két szobából álló lakás kerttel. Pályázati határnap okt. 10-ike. Folyamodványok t. Nagy Lajos esperes aához Dobokára (u. p. Válaszut) küldendők.

1033—1879. Marosi egyházmegyénkben a tompai tanítói állomás. Javadalma: 76 o. 6. frt 44 kr; 300 frtnak 10 % kamatja; valamint Szt. György naptól kezdve 300 frt kamatja.

1033—1879. Ugyanezen egyházmegyénkben a cserefalvi tanítói állomás. Javadalma 86 o. 6. frt 38 s fél kr. Pályázati határnap e két utóbbira okt. 20-ika. Folyamodványok mindkettőre t. Vályi Pál esperes aához Ny.-Sz.-Benedekre (u. p. Ákosfalva) küldendők.

Kolozsvárt, 1879. szept. 17-én.

A szerkesztő postája.

Szilágyi Farkasnak, N.-Enyed. Miután mindkét fél megtette már a maga nyilatkozatát, jobbnak látom a személyeskedő polemiaát, mely papi karunk jó hírnevét compromittálja — lapom terén — befejezettnak nyilvánítni. Beküldött válaszodat rendelkezésemre bocsátom.